

VILNIAUS UNIVERSITETAS
TEISĖS FAKULTETAS
KONSTITUCINĖS IR ADMINISTRACINĖS TEISĖS KATEDRA

Dieninio skyriaus, V kurso
Valstybės valdymo specializacijos
Studentas Danas Rimdeika

**SAVIVALDYBIŲ TARYBŲ RINKIMŲ TEISINIS REGLAMENTAVIMAS IR
JO POKYČIAI LIETUVOJE**

Magistro darbas

Darbo vadovas: Doc. dr. A. Normantas
Recenzentas: Prof. dr. A. Marcijonas

VILNIUS
2007

Turinys

Ižanga.....	3
I. Vietos savivaldos samprata ir požymiai.....	5
II. Vietos savivaldos ir savivaldybių rinkimų istoriniai aspektai	11
1. Savivaldybių rinkimai XIV - XX amžiuje.....	11
2. Vietos savivaldos ir savivaldybių rinkimų raida atkūrus LR nepriklausomybę.....	12
III. Rinkimų teisės ir rinkimų sistemos samprata ir rūšys	15
1. Rinkimų teisės sąvoka ir rūšys	15
2. Rinkimų sistemos sąvoka ir rūšys	24
3. Rinkimų sistema naudojama LR Savivaldybių tarybų rinkimuose	26
4. Tiesioginiai mero rinkimai	32
IV. Rinkimų į LR Savivaldybių tarybas procesas	36
Paruošiamasis rinkimų etapas.....	36
1. Tarybų rinkimų datos paskelbimas.....	36
2. Rinkimų apygardos ir apylinkės	37
3. Rinkimų komisijos.....	38
4. Rinkėjų sąrašai.....	40
5. Kandidatų kėlimas	42
6. Kandidatų veiklos garantijos	44
7. Rinkimų agitacija.....	46
8. Parengtinė rinkimų organizavimo veikla.....	48
9. Balsavimo etapas ir su juo susijusios problemos	49
a) Balsavimas paštu (absenteistinis balsavimas).....	51
b) Balsavimas internetu.....	53
10. Balsų skaičiavimas	55
11. Rezultatų paskelbimas bei rezultatų panaikinimo galimybė	56
12. Rinkiminiai ginčai ir jų sprendimo tvarka.....	58
Išvados	61
Santrauka	63
Summary.....	64
Literatūra	65

Ižanga

Rinkimai – svarbiausia piliečių dalyvavimo valstybės valdyme forma, tautos aukščiausios suverenios galios vykdymo išraiška. LR Konstitucijos 4 straipsnyje nustatyta, kad: „aukščiausią suverenią galią tauta vykdo tiesiogiai ar per demokratiškai išrinktus savo atstovus“. Ši nuostata išreiškia pagrindinį demokratinio valdymo principą. Siekiant atviros, teisingos, darnios pilietinės visuomenės ir teisinės valstybės, tautos valia sudarant valdžios institucijas gali būti išreikšta tik per demokratinius rinkimus. Rinkimų procedūros metu valstybės piliečiai - rinkėjai iš daugelio pasiūlytų kandidatų išsirenka tuos asmenis, kuriais pasitiki, patiki atstovų ikirinkiminiais pažadais ir sutinka suteikti jiems teisę atstovauti jų interesams – savivaldybės taryboje.

Lietuvoje yra organizuojami ir vykdomi treji rinkimai valstybiniu lygmeniu, tai yra Prezidento, Seimo bei Savivaldybių tarybų rinkimai. Magistro darbe bus kalbama apie LR Savivaldybių tarybų rinkimų organizavimo tvarką. Nuo Lietuvos Respublikos nepriklausomybės atkūrimo jau įvyko penki (neskaitant pakartotinių) LR Savivaldybių tarybų rinkimai. Paskutiniai rinkimai įvyko 2007 metų vasario mėnesį, todėl manytina, kad temos **aktualumas** yra svarbus ir šiai dienai, nes įvykę rinkimai parodė, kad esantis rinkimų teisinis reguliavimas nėra tobulas, dėl atitinkamų LR Savivaldybių tarybų rinkimų įstatymo nuostatų buvo kreiptasi ir į LR Konstitucinį teismą.

Rinkimų organizavimo problematika bei rezultatų analizė susilaukia didelio politologų, sociologų, teisininkų ir kitų specialistų dėmesio. Taisomos praktikoje nepasiteisinusios ar demokratinė rinkimų principams prieštaraujančios rinkimų įstatymo normos. Kadangi lietuviškos literatūros, nagrinėjamo klausimo, nėra labai daug, tai neatsiejamai darbe bus naudojamos ir užsienio autorių išleistos knygos. Magistro darbe, taip pat, yra naudojama, tiek LR Konstitucinio, tiek Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo, praktikos. Ypač daug bylų Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas išnagrinėjo vykstant 2007 metų rinkimams į savivaldybių tarybas. Darbe bus analizuojama Europos vietos savivaldos chartija, LR Savivaldybių tarybų rinkimų įstatymas, įstatymo pakeitimai ir kiti teisės aktai leidžiantys labiau įsigilinti į nagrinėjamą temą bei atskleisti esamą rinkimų reglamentavimo problematiką.

Šio **darbo tikslas** - apžvelgti konkrečiai LR Savivaldybių tarybų rinkimų teisinį reglamentavimą bei pokyčius, apžvelgti buvusias ir esamas problemas. Įvertinti jų svarbą šiuolaikinėje demokratinėje visuomenėje.

Darbo **objektas** yra savivaldybių tarybų rinkimai bei iš rinkimų kylančios problemos esant nevisiškai pakankamam ir tiksliam teisiniam reglamentavimui. Darbe

bus aptariamos esamos savivaldybių tarybų rinkimų problemos bei galimi problemų sprendimo būdai.

Atsižvelgiant į LR Konstitucijos 6 straipsnio nuostatą, įtvirtinančią, jog Konstitucija yra vientisas ir tiesiogiai taikomas aktas, analizuojant teisės aktų normas kaip vieningą visumą, sistemą, darbe bus remiamasi **sisteminiu** metodu.

Analizuojant užsienio valstybių ir Lietuvos rinkimų teisinio reglamentavimo panašumus bei skirtumus, taip pat nagrinėjant skirtingas įstatymų redakcijas, bus naudojamas **lyginamasis** metodas.

Šiame darbe, aptariant rinkimų agitaciją, pateikiami statistiniai duomenys, gauti **statistinio** metodo pagalba.

Pirmoje darbo dalyje yra pristatoma savivaldos samprata, jos ištakos bei požymiai. Apžvelgiama kaip vietos savivaldos samprata yra įtvirtinta skirtinguose teisės aktuose. Taip pat kalbama apie Europos vietos savivaldos chartiją bei jos ratifikavimą.

Kadangi vietos rinkimai į savivaldos teisę įgyvendinančias institucijas vyko nuo senų laikų, t.y. net nuo XIV amžiaus, todėl antroje darbo dalyje bus taikomas **istorinis** metodas ir bus apžvelgiama ankščiau galiojusi rinkimų tvarka. Taip pat bus apžvelgiama vietos savivaldos raida bei rinkimai į savivaldybių tarybas atkūrus Lietuvos nepriklausomybę.

Trečiojoje, teorinėje, magistro darbo dalyje aptariami rinkimų teisės sąvoka ir principai. Atskleidžiamos rinkimų teisės subjektyviosios ir objektyviosios sampratos, aptariamos pasaulyje vyraujančios rinkimų sistemos: mažoritarinė, proporcinė ir mišri. Atskleidžiami šių rinkimų sistemų bruožai, privalumai bei trūkumai.

Ketvirtoji magistro darbo dalis skirta dabartiniam LR Savivaldybių tarybų tvarkos reglamentavimui. Aptariant atskiras rinkimų stadijas ieškoma jų sąlyčio taškų, bandant sudaryti rinkimų, kaip vientiso proceso, vaizdą. Šiame skyriuje stengiamasi analizuoti rinkimų procesą bei proceso pasikeitimus nuo pirmos LR Savivaldybių tarybų rinkimų įstatymo redakcijos. Aiškinant rinkimų procesą, medžiaga bus naudojama ne tik iš įstatymo pataisų projektų, bet ir aiškinamuosiuose raštuose. Pažymėtina, kad rašant magistro darbą remiamasi teisės aktais, priimtais iki 2007 m. kovo 20 d.

I. Vietos savivaldos samprata ir požymiai

LR Konstitucijos 10 straipsnio 1 dalyje yra įtvirtinta, kad Lietuvos Respublikos teritorija yra vientisa ir nedalijama į jokių valstybinius darinius. Tai rodo valstybės sandaros formą. Lietuva yra unitarinė valstybė ir jos teritorija neturi savarankiškų valstybinių darinių. Tačiau demokratinės valstybės valdymas negali būti sutelkiamas vienos ar kelių institucijų rankose ir vykdomas vien centralizuotai, todėl pagal LR Konstituciją Lietuvos valstybės administracinis suskirstymas susideda iš dviejų lygių administracinių teritorinių vienetų - savivaldybių, kurioms laiduojamas savivaldos teisė (LR Konstitucijos 119 straipsnis) ir aukštesniųjų teritorinių vienetų (Lietuvoje – apskritys), kuriuose įstatymu nustatyta tvarka valdymą organizuoja LR Vyriausybė (LR Konstitucijos 123 straipsnis).

Prieš pradėdant kalbėti apie rinkimus į savivaldybių tarybas būtina išaiškinti kas apskritai yra vietos savivalda. Vietos savivaldos samprata yra apibrėžiama tiek teisės mokslo atstovų veikaluose, tiek ir Lietuvos bei užsienio teisės šaltiniuose. Galima būtų išskirti tris pagrindinius teisės šaltinius, kuriuose yra apibrėžiama vietos savivalda: Konstitucinio teismo doktrina, LR Vietos savivaldos įstatymas ir Europos vietos savivaldos chartija.

Suvokdama vietos valdžios svarbą, Europos Taryba subūrė Europos vietinės ir regioninės savivaldos kongresą. Šis vietos ir regionines savivaldas Europos Taryboje atstovaujantis organas savo veiklą grindžia **Europos vietos savivaldos chartija**, tai yra tarptautine konvencija, reikalaujanti, kad ją ratifikavusios Europos valstybės laikytųsi tam tikrų sąlygų, principų ir tradicijų.

1985 m. spalio 15 d. parengtoje ir nuo 1988 m. rugsėjo 1 d. įsigaliojusioje Europos vietos savivaldos chartijoje išdėstomi bendri europiniai standartai tam, kad būtų ginamos bei plečiamos vietos savivaldų teisės bei laisvės.

1993 metais, stodama į Europos tarybą, Lietuva įsipareigojo pasirašyti ir ratifikuoti Europos vietos savivaldos chartiją. 1996 m. lapkričio 26 d. Strasbūre ši Chartija buvo pasirašyta, tačiau ratifikuota tik 1999 m. gegužės mėnesį ir įsigaliojo Lietuvoje 1999 m. spalio 10 d. užimdama deramą vietą Lietuvos teisinėje sistemoje.

Europos vietos savivaldos chartijos ratifikavimas reiškia, kad mūsų valstybė įsipareigoja suderinti vietos savivaldą reguliuojančius įstatymus su chartijos nuostatomis ir laikytis visų joje įtvirtintų principinių reikalavimų. Chartijos ratifikavimas neabejotinai buvo teigiamas žingsnis plėtojant demokratiją, įgyvendinant decentralizacijos ir subsidarumo principus Lietuvoje.

Lietuvai Europos vietos savivaldos chartija yra svarbus dokumentas, nes chartija įtvirtina vietos savivaldos konstitucinio ir teisinio pagrindo principą, nustato vietos savivaldos masto, bendruomenės teritorijos ribų apsaugos, savivaldos institucijų administracinės struktūros, vietos valdymo institucijų administracinės priežiūros bei kitus svarbius vietos savivaldos organizavimo ir veiklos principus.

Chartija įpareigoja šalis laikytis pagrindinių taisyklių, garantuojančių politinę, administracinę bei finansinę vietos valdžios institucijų nepriklausomybę. Joje įtvirtinta nuostata, kad savivaldos institucijos yra bet kurios demokratinės santvarkos pagrindas. Chartija dažnai vadinama "mažąja savivaldos Konstitucija", ji suteikia teises garantijas tolesnei savivaldos plėtrai, padeda spręsti dažnai problematiškus centrinės ir vietos valdžios santykių klausimus.

Chartija yra palyginti nedidelis teisinis dokumentas. Ji susideda iš preambulės ir 18 straipsnių, suskirstytų į tris dalis. Svarbiausia yra I dalis, kurioje yra 10 straipsnių, turinčių 30 punktų (paragrafų). Kaip tik čia suformuluota vietos savivaldos samprata, pagrindiniai jos principai ir kiti svarbiausi požymiai bei reikalavimai. Kiekviena šalis, norinti prisijungti prie Chartijos, privalo iš visų 30 punktų pasirinkti ir įsipareigoti laikytis bent 20 reikalavimų. Be to, iš 30 punktų yra išskirta dar 14, iš kurių būtina pasirinkti ne mažiau kaip 10. Kiti Chartijos straipsniai (II ir III dalys) yra daugiau procedūrinio pobūdžio: jie nustato jos pasirašymo ir įsigaliojimo tvarką, numato galimas išimtis.

Įdomi savo turiniu yra Chartijos preambulė, nes čia pabrėžiamas tiesioginis savivaldos ryšys su demokratija: savivalda yra neatsiejama nuo piliečių teisės dalyvauti tvarkant viešuosius reikalus; vietos lygmeniu ši piliečių teisė gali būti realiausiai ir tiesiogiai įgyvendinama, todėl savivalda gali ir turi būti konkreti bei veiksminga tos teisės realizavimo forma. Taigi savivalda yra svarbi demokratijos režimo sudedamoji dalis, todėl vietos savivaldos stiprinimas ir apsauga kiekvienoje valstybėje padeda kurti vieningą Europą, kurioje vadovaujamosi demokratijos ir valdžių decentralizavimo principais.

Europos vietos savivaldos chartijoje vietos savivalda traktuojama taip: "Vietos savivalda reiškia, kad vietinės valdžios organai įstatymų nustatytose ribose turi teisę ir gebėjimą tvarkyti ir valdyti pagrindinę viešųjų reikalų dalį, už tai prisiimdamos pilną atsakomybę ir vadovaudamosi vietos gyventojų interesais".¹ Kadangi Lietuva yra ratifikavusi minimą Europos vietos savivaldos chartiją bei Lietuvoje egzistuojanti vietos savivalda turi būti paremta Europos vietos savivaldos chartijoje įtvirtintais principais,

¹ Europos vietos savivaldos chartijos 3 straipsnis. Valstybės žinios, 1999, Nr. 82-2418;

todėl sekančioje darbo dalyje bus apžvelgiama Europos vietos savivaldos chartija bei jos ratifikavimas.

Vietos savivaldos konstituciniai pagrindai nustatyti **LR Konstitucijos X** skirsnyje „Vietos savivalda ir valdymas“ ir kitose Konstitucijos nuostatose. Sistemaiškai aiškinant nurodytas Konstitucijos nuostatas, taip pat tas jos nuostatas, kuriose įtvirtinti valstybės valdžios funkcionavimo konstituciniai pagrindai, matyti, kad Konstitucijoje skiriamos dvi viešosios valdžios sistemos: valstybės valdymas ir vietos savivalda.

Nagrinėjant Konstitucijos 11 straipsnį ir 67 straipsnio 17 punktą Lietuvos matome, kad valstybės teritorijos administracinius vienetus ir jų ribas nustato Seimas įstatymu. Aukštesniuosiuose administraciniuose vienetuose įstatymo nustatyta tvarka valdymą organizuoja Vyriausybė (Konstitucijos 123 straipsnio 1 dalis), o įstatymo numatytiems valstybės teritorijos administraciniams vienetams laiduojama savivaldos teisė (Konstitucijos 119 straipsnio 1 dalis). Pagal Konstituciją vietos savivalda – tai įstatymo numatytą valstybės teritorijos administracinių vienetų bendruomenių (t. y. teritorinių, arba vietos, bendruomenių), kurias sudaro šių vienetų nuolatiniai gyventojai (Lietuvos Respublikos piliečiai ir kiti nuolatiniai gyventojai), savitvarka ir savaveiksmiškumas pagal Konstitucijos ir įstatymų apibrėžtą kompetenciją. Minėtos teritorinės bendruomenės yra savivaldos teisės subjektas ir Konstitucijoje jos vadinamos savivaldybėmis (arba vietos savivaldybėmis).

LR Konstitucinis Teismas 1998 m. vasario 18 d. nutarime konstatavo, kad Konstitucijoje vietos savivalda įtvirtinta kaip savaveiksmiškumo pagrindais veikianti vietinė viešojo administravimo sistema, kuri tiesiogiai nėra pavaldi valstybės valdžios institucijoms.

Būtina pabrėžti, kad Vietos savivalda yra įstatymo numatytą administracinių vienetų teritorinių bendruomenių valdžia, kuri formuojama ir funkcionuoja kitokiais nei valstybės valdžia konstituciniais pagrindais. Konstitucijoje savivalda nėra tapatinama su valstybės valdymu.² Valstybės valdymas ir vietos savivalda, kaip dvi viešosios valdžios įgyvendinimo sistemos, yra susijusios, tačiau kiekviena jų įgyvendina joms būdingas funkcijas.

Taigi savivaldybė yra įstatymo numatyto valstybės teritorijos administracinio vieneto bendruomenė, turinti Konstitucijos laiduotą savivaldos teisę.

Tai, kad Konstitucijoje vietos savivalda nėra tapatinama su valstybės valdymu, nereiškia, kad tarp valstybės valdymo ir vietos savivaldos nėra sąveikos.

² 2002 m. sausio 14 d. LR Konstitucinio Teismo nutarimas "Dėl valstybės ir savivaldybių biudžetų rodiklių." Valstybės žinios, 2002, Nr. 5-186;

Minėta, kad Konstitucijoje savivaldybėmis (arba vietos savivaldybėmis) yra vadinamos valstybės teritorijos administracinių vienetų bendruomenės – teritorinės bendruomenės. Kita vertus, savivaldos teisė neatsiejama nuo institucijų, per kurias ši teisė yra įgyvendinama, ir/arba joms atskaitingų institucijų organizavimo ir veiklos. Todėl neatsitiktinai Konstitucijoje savivaldybės sąvoka yra vartojama ne tik administracinio vieneto teritorinės bendruomenės, bet ir savivaldos institucijų ir/arba joms atskaitingų institucijų prasme (Konstitucijos 73 straipsnio 1 dalis, 120 straipsnio 2 dalis, 121 straipsnio 1 dalis, 123 straipsnio 2 dalis).

Dabartinėje, 2007 metų sausio 18 dienos, **LR Vietos savivaldos įstatymo** redakcijoje nurodoma, kad "Vietos savivalda – valstybės teritorijos administracinio vieneto – savivaldybės teisė laisvai ir savarankiškai tvarkytis pagal Lietuvos Respublikos Konstituciją ir įstatymus per administracinio vieneto nuolatinių gyventojų tiesiogiai išrinktų atstovų savivaldybės tarybą bei jos sudarytą vykdomąją ir kitas institucijas."

Savivalda įgyvendinama remiantis tam tikrais principais bei nuostatomis:

- atsakingumas rinkėjams;
- gyventojų dalyvavimas tvarkant viešuosius savivaldybės reikalus;
- savivaldybių ir valstybės interesų derinimas tvarkant viešuosius savivaldybių reikalus;
- savivaldybės institucijų veiklos laisvė ir savarankiškumas;
- veiklos skaidrumas;
- bendruomenės ir atskirų savivaldybės gyventojų interesų derinimas;
- viešumas ir reagavimas į gyventojų nuomonę;
- savivaldybės veiklos ir savivaldybės institucijų priimamų sprendimų teisėtumas;
- žmogaus teisių bei laisvių užtikrinimas ir gerbimas;

Aiškinant LR Konstitucijoje įtvirtintą vietos savivaldos sampratą pažymėtina, kad pagal LR Konstitucijos 119 straipsnio 1 dalį savivaldos teisė laiduojama įstatymo numatytiems valstybės teritorijos administraciniams vienetams ir ji įgyvendinama per atitinkamas **savivaldybių tarybas**. Pagal LR Konstitucijos 119 straipsnio 2 dalį (2002 m. birželio 20 d. redakcija) savivaldybių tarybų nariais Lietuvos Respublikos piliečius ir kitus nuolatinius administracinio vieneto gyventojus pagal įstatymą ketveriems metams renka Lietuvos Respublikos piliečiai ir kiti nuolatiniai administracinio vieneto gyventojai.

Savivaldybės taryba - tai institucija, įgyvendinanti savivaldos teisę. Savivaldybių tarybos, kaip savivaldos institucijos, yra tiesiogiai numatytos

Konstitucijoje, kitokių savivaldos institucijų Konstitucijoje nėra nurodyta. Pažymėtina, kad savivaldos teisės įgyvendinimas neįmanomas be demokratinio atstovavimo. Savivaldybių tarybos, kaip savivaldos institucijos, yra atstovaujamosios institucijos. Formuojant savivaldybių tarybas būtina paisyti Konstitucijos 119 straipsnio 2 dalyje nustatytų savivaldybių tarybų narių rinkimų principų: „savivaldybių tarybų narius renka Lietuvos Respublikos piliečiai ir kiti nuolatiniai administracinio vieneto gyventojai, remdamiesi visuotine, lygia ir tiesiogine rinkimų teise, slaptu balsavimu“ bei kitu Konstitucijos reikalavimų.³

LR Savivaldybių tarybų narių kadencija buvo keičiama ne kartą. Pirmieji kadenciją reglamentuojančių normų pakeitimai buvo įtvirtinti Konstitucijoje. Konstituciniu lygmeniu normos reglamentuojančios Vietos savivaldą buvo keistos du kartus, t.y. buvo keistas LR Konstitucijos 119 straipsnis. Pirmas Konstitucijos 119 straipsnio pakeitimas buvo 1996 m. gruodžio 12 d. Pakeitimu buvo, vietoj dvejų metų, Savivaldybių tarybų narių kadencija prailginta iki trejų.

LR Seimas 2002 m. birželio 20 d. priėmė Lietuvos Respublikos Konstitucijos 119 straipsnio pakeitimo įstatymą, kurio 1 straipsniu pakeitė Konstitucijos 119 straipsnio 2 dalį ir ją išdėstė taip: „Savivaldybių tarybų nariais Lietuvos Respublikos piliečius ir kitus nuolatinis administracinio vieneto gyventojus pagal įstatymą ketveriems metams renka Lietuvos Respublikos piliečiai ir kiti nuolatiniai administracinio vieneto gyventojai, remdamiesi visuotine, lygia ir tiesiogine rinkimų teise, slaptu balsavimu.“

Palyginus Konstitucijos 119 straipsnio 2 dalyje (2002 m. birželio 20 d. redakcija) ir ankstesnės (1996 m. gruodžio 12 d.) redakcijos 119 straipsnio 2 dalyje nustatytą teisinį reguliavimą matyti, kad buvo padaryti šie pakeitimai: 1) savivaldybių tarybų nariai renkami ne trejiems, o ketveriems metams; 2) aktyviają rinkimų teisę renkant savivaldybių tarybų narius turi ne tik Lietuvos Respublikos piliečiai, bet ir kiti asmenys – kitų valstybių piliečiai bei asmenys be pilietybės; 3) aktyviosios rinkimų teisės renkant savivaldybių tarybų narius turėjimas siejamas su teisiniu faktu – asmens nuolatinis gyvenimas atitinkamame administraciniame vienete; 4) pasyviają rinkimų teisę renkant savivaldybių tarybų narius turi ne tik Lietuvos Respublikos piliečiai, bet ir kiti asmenys – kitų valstybių piliečiai bei asmenys be pilietybės; 5) pasyviosios rinkimų teisės renkant savivaldybių tarybų narius turėjimas siejamas su teisiniu faktu – asmens nuolatinis gyvenimas atitinkamame administraciniame vienete.

³ 2002 m. gruodžio 24 d. LR Konstitucinio Teismo nutarimas "Dėl savivaldos atstovaujamųjų ir vykdomųjų institucijų kompetencijos." Valstybės žinios, 2003, Nr. 19-828;

Atitinkami pakeitimai, pakeitus Konstituciją, buvo padaryti ir LR Savivaldybių tarybų rinkimų įstatyme.

Šie Konstitucijoje įtvirtinti savivaldybių tarybų kadencijų terminai buvo per trumpi įvykdyti numatytus projektus ir planus atitinkamose savivaldybėse. Taip pat per tokį trumpą, dviejų metų, terminą išrinktieji į savivaldybių tarybų narius nepilnai galėjo įgyvendinti rinkėjų lūkesčius. Kadangi daugelis didelių projektų savivaldybėse yra įgyvendinami net keletą metų (projekto plano sudarymas, lėšų paskirstymas, projekto įgyvendinimas) tai natūralu, kad toks, anksčiau įtvirtintas, kadencijos laikas buvo nepakankamas.

II. Vietos savivaldos ir savivaldybių rinkimų istoriniai aspektai

1. Savivaldybių rinkimai XIV - XX amžiuje

Žvelgiant į istoriją galima pastebėti, kad tiek Lietuvoje, tiek kitose Vakarų Europos valstybėse ankstyvaisiais viduramžiais egzistavo centrinė valdžia ir bendruomenė. XVII amžiuje atsirado teorijos, kurios skelbė, kad vietos bendruomenė yra senesnė už valstybę ir kad tokia bendruomenė turi teisę spręsti savo reikalus nepriklausomai nuo centrinės valdžios. Tad aišku, jog tai, ką mes dabar vadiname vietos valdžia (savivalda), anksčiau buvo tiesiog bendruomenė.

Lietuvos miestų savivaldos organai (magistratai) pradėti rinkti dar XIV – XV amžiuje, kai didesniems miestams buvo suteiktos savivaldos teisės. Prijungus Lietuvą prie Rusijos, miestų gyventojai, suskirstyti į kategorijas, kas tris metus rinko burmistrą ir bendrosios miesto dūmos narius.⁴

XIX amžiuje Lietuvoje savivaldybės buvo formuojamos pagal 1785 metų Jekaterinos II paskelbtą įstatymą „Malonės raštas miestams“. Įstatymas reikalavo, kad miesto savivaldybė jungtų bendrąją tarybą (dūmą), mažąją tarybą ir atstovų susirinkimą.⁵

Po 1861 metų reformos valstiečiams buvo leista rinkti atstovus į valsčiaus sueigą. Iki 1861 metų tik valstybiniai valstiečiai galėdavo rinkti kaimo bendruomenės seniūną ir valsčiaus teismą. Valsčiaus sueiga viešai rinkdavo viršaitį ir valsčiaus teismą.⁶

Panaikinus baudžiavą ir į miestus pradėjus plūsti išlaisvintiems valstiečiams, atsirado būtinybė vykdyti savivaldybių reformą. 1870 metų birželio 28 dieną caro valdžia patvirtino naują vietos savivaldos įstatymą – „Miestų nuostatus“. Minėti nuostatai pakeitė rinkimų į savivaldos organus tvarką. Miesto bendrąją tarybą – dūmą – ėmė rinkti ne luomo atstovai, bet turto savininkai. Rinkimų teisę įgijo visi miesto gyventojai, kurie buvo 25 metų amžiaus. Miesto dūmą rinko ketveriems metams.⁷

Demokratinė vietos savivalda Lietuvoje buvo kuriama jau pirmaisiais, 1918-1919, nepriklausomos valstybės gyvavimo metais. Valstybės valdžia įstatymu nustatė vieną bendrą savivaldos institucijų organizavimo ir veiklos tvarką. Vidaus reikalų ministras 1918 metų gruodžio 17 dieną aplinkraštyje „Dėlei savivaldybių Lietuvoje“ nustatė bendrus valsčių, apskričių ir miestų savivaldybių steigimo dėsnius.

⁴ Valstybės pagrindai 1996 m. (1 tomas) p. 160;

⁵ Doc. R. Stačiokas "Savivaldos raida Vilniuje. Savivaldybė. 1993 m. Nr.4. p. 34-35;

⁶ Valstybės pagrindai 1996 m. (1 tomas) p. 160;

⁷ Doc. R. Stačiokas "Savivaldos raida Vilniuje. Savivaldybė. 1993 m. Nr.4. p. 35;

1921 metais buvo priimtas savivaldybių rinkimų įstatymas. Rinkimų į savivaldybes procesą prieš tai reglamentavo 1919 metų vietos savivaldybių įstatymas.⁸

2. Vietos savivalda ir savivaldybių tarybų rinkimų raida atkūrus LR nepriklausomybę

1990 metų kovo 11 dieną, atkūrus LR nepriklausomybę, viską teko pradėti iš pradžių, nes sovietmečiu žmonės buvo atpratinti nuo teisės ir pareigos patiems tvarkyti savo reikalus. Laisva piliečių valia išrinkta Lietuvos Aukščiausioji Taryba Laikiniu Pagrindiniu Įstatymu sudarė sąlygas pereiti nuo centralizuoto partinio valdymo prie demokratinės valstybės su decentralizuotu valdymu kūrimo. 1990 m. kovo pabaigoje pagal 1990 m. vasario 12 d. Vietos savivaldos pagrindų įstatymą buvo išrinktos miestų ir rajonų tarybos, o vėliau sudarytos ir miestų bei rajonų valdybos.

Bet iš tikrųjų vietos savivalda reikėsi dar silpnai: vietos savivaldos institucijos tebebuvo traktuojamos kaip sudėtinė valstybinės valdžios ir valdymo organų dalis. Savivaldybės neturėjo nei savo nuosavybės, nei savarankiško biudžeto ir priklausė nuo Vyriausybės. Palaipsniui, žingsnis po žingsnio buvo gražintas vietinių valdymo organų (savivaldybių merų, valdytojų ir valdybų) dvigubas pavaldumas. Santykiai tarp aukštesniosios ir žemesniosios pakopų savivaldybių taip pat buvo įtempti ir komplikuoti. Visi šie faktai liudijo, kad tuo laikotarpiu terminai "vietos savivalda" ir "savivaldybė" buvo tarsi gražios iškabos, slėpusios Lietuvoje egzistavusią trijų pakopų valstybinio valdymo organų sistemą, mažai kuo realiai besiskyrusią nuo iki tol egzistavusios valdymo sistemos.⁹

Pradžią esminiam lūžiui vietos savivaldos sistemoje davė LR Konstitucijos priėmimas 1992 metais. Konstitucijoje vietos savivaldai buvo skirti 6 straipsniai. Konstitucinės normos dėl vietos savivaldos buvo rengiamos atsižvelgiant ir į Europos Vietos savivaldos chartijos nuostatas bei reikalavimus. Konstitucijos priėmimas davė pagrindą iš esmės keisti teisinę sistemą, reglamentavusią vietos savivaldą Lietuvoje. Remiantis Vakarų demokratinių valstybių patirtimi buvo parengti ir priimti naujo tipo įstatymai: 1993 m. liepos 1 d. "Vyriausybės atstovo įstatymas", skirtas reglamentuoti savivaldos institucijų veiklos teisinės priežiūros tvarką; 1994 m. liepos 7 d. Vietos savivaldos įstatymas, Savivaldybių tarybų rinkimų įstatymas ir 1994 m. liepos 19 d. Lietuvos Respublikos teritorijos administracinių vienetų ir jų ribų įstatymas.

⁸ Valstybės pagrindai 1996 m. (2 tomas) p. 151;

⁹ Lietuvos konstitucinė teisė 2002, Vilnius, p. 800;

1994 m. priėmus Lietuvos Respublikos teritorijos administracinių vienetų ir jų ribų įstatymą, buvo sudarytos 12 miestų ir 44 rajonų savivaldybės (iki tol gyvavusios apylinkių ir gyvenviečių savivaldybės panaikintos). Savivaldybių tarybų nariai jau 1995 m. buvo renkami pagal naują 1994 m. Savivaldybių tarybų rinkimų įstatymą, kuris iš esmės skyrėsi nuo iki tol galiojusio įstatymo. Įteisinta proporcinė rinkimų sistema. Tuo buvo siekiama sudaryti sąlygas partijoms stiprėti, buvo sudarytos prielaidos ir partijų koalicijų sudarymui.

Pagal šiuo metu galiojantį Lietuvos Respublikos Teritorijos administracinių vienetų ir jų ribų įstatymą Lietuvoje įsteigta 61 savivaldybė – 61 valstybės teritorijos administracinis vienetas, turinčių juridinio asmens statusą bei Lietuvos Respublikos Konstitucijos laiduotą savivaldos teisę, įgyvendinamą per savivaldos tarybą.¹⁰

Žvelgiant į savivaldybių tarybų rinkimų istorinę raidą, galima pastebėti, kad iki 1994 metų Vietos savivaldos rinkimų įstatymo priėmimo, vietinės atstovaujamos institucijos buvo renkamos pagal mažoritarinę rinkimų sistemą, vadovaujantis demokratiniais rinkimų teisės principais. Rinkimai buvo vykdomi mažoritarinės rinkimų sistemos modeliu. Tuo metu kandidatai buvo renkami į dviejų pakopų savivaldybes – aukštesniąsias ir žemesniąsias. Tokiu būdu sudarytos vietos savivaldos institucijos dirbo nuo 1990 iki 1995 metų. Nustatytas savivaldybių modelis sukėlė nemažai neigiamų dalykų, tokių kaip vietinių tarybų nedarbingumas, nesugebėjimas suformuoti veiksmingų vykdomųjų institucijų, įstatymų nepaisymas. Visa tai sąlygojo vietinių politinių struktūrų nebrandumas, ilga kadencija, netikslus funkcijų tarp valstybės ir savivaldybių institucijų atskyrimas ir kita.

1992 metų Konstitucija įtvirtino vakarietiško tipo savivaldą. 1994 m. liepos 7 d. buvo priimti, jau minėti, Vietos savivaldos įstatymas, Savivaldybių tarybų rinkimų įstatymas. Savivaldybių tarybų rinkimų įstatyme buvo įtvirtina nauja – proporcinė rinkimų sistema. Keisdamas rinkimų sistemą, įstatymų leidėjas, visu pirma siekė iš esmės sustiprinti politinių partijų ir politinių organizacijų reikšmę vietinių reikalų tvarkymo sferoje. Norėta pabrėžti, kad savivaldos reikalus tvarko ne atskiros, bet vienminčių komandos, prisiimančios politinę atsakomybę už savo veiklą, sugebančios suformuoti veiksmingas vietos valdymo funkcijas.

Nors pakeitus rinkimų sistemą rinkėjų aktyvumas sumažėjo, tačiau išrinktos savivaldybių tarybos darbas organizaciniu požiūriu buvo žymiai brandesnės. Gyventojams tapo aišku, kokia politinė jėga atsako už vietos reikalų tvarkymą. Todėl

¹⁰ <http://www.savivaldybes.lt/savivaldybes/> ;

vertinant savivaldybių tarybų darbą esant mažoritarinei ir proporcingai rinkimų sistemai, reikia pripažinti, kad nors pats modelis rinkėjų aktyvumo nepadidino, tačiau išrinktos tarybos buvo pakankamai reprezentatyvios ir darbingos.

Žvelgiant į LR Savivaldybių tarybų rinkimų įstatymo pakeitimų raidą, galima pastebėti, kad viena iš svarbių problemų egzistuojančių savivaldybių tarybų rinkimuose yra dažnas įstatymo keitimas, ne tik likus mažesniai nei metų laikotarpiui iki pačių rinkimų, bet ir prasidėjus visam rinkimų procesui. Savivaldybių tarybų rinkimų įstatymo keitimu likus mažesniai nei keleto mėnesių laikotarpiui iki rinkimų pradžios trikdo nusistovėjusią rinkimų tvarką ir taip pažeidžia asmenų norinčių kandidatuoti bei asmenų turinčių teisę rinkti, teisėtus lūkesčius. LR Konstitucijai laiduoja piliečių teisę dalyvauti valdant savo šalį tiek tiesiogiai, tiek per demokratiškai išrinktus atstovus.¹¹ Tai reiškia, kad kiekvienas asmuo pateikęs kandidatūrą (šiuo atveju per partijų sąrašus) į savivaldybių tarybas turi teisėtus lūkesčius, kad esama rinkimų tvarka nebus pakeista ir taip nebus jam sutrukdyta laisvai kandidatuoti.

LR Konstitucija apibrėžia, kad teisę būti išrinktam nustato Lietuvos Respublikos Konstitucija ir rinkimų įstatymai.¹² Tai reiškia, kad tiek Seimo, tiek Prezidento, tiek šitame darbe aptariamai savivaldybių tarybų rinkimai bei jų vykdymo tvarka yra nustatyta atitinkamuose įstatymuose. Šių įstatymų paskirtis yra sureguliuoti rinkimų tvarką, tai yra nustatyti tam tikrus reikalavimus tiek aktyviają tiek pasyviają rinkimų teisę turinčius asmenims, nes rinkimų įstatymų keitimas nesilaikant protingo tarpo iki rinkimų pradžios neleidžia nusistovėti esamai rinkimų tvarkai. Analogiška situacija įvyko ir per 1995, 1997, 2000, 2002 ir 2007 metų rinkimus į savivaldybių tarybas. Buvo pažeista tiek aktyviają tiek pasyviają teisę turinčių asmenų teisėti lūkesčiai, kaip pavyzdžiui balsavimo panaikinimas paštu, paliekant nedideles išimtis. Pažiūrėjus LR Savivaldybių tarybų rinkimų įstatymo pakeitimų seką, nuo praeitų, t.y. nuo 2002 metų, iki šių, 2007 metų, rinkimų į savivaldybių tarybas, galima pamatyti, kad šis įstatymas nuo 2005 m. gruodžio 20 dienos iki 2006 m. gruodžio 5 dienos nebuvo keistas. Tai kelia klausimą, kodėl rinkimų tvarka nebuvo pasirūpinta anksčiau, tai yra dar neprasidėjus rinkimams ir kodėl buvo delsiama?

¹¹ LR Konstitucijos 33 straipsnio 1 dalis. Valstybės žinios, 1992, Nr. 33-1014;

¹² LR Konstitucijos 34 straipsnio 2 dalis. Valstybės žinios, 1992, Nr. 33-1014;

III. Rinkimų teisės ir rinkimų sistemos samprata ir rūšys

1. Rinkimų teisės sąvoka ir rūšys

Rinkimai – tai valdžios institucijų formavimo ar įgaliojimų pareigūnui suteikimo procedūra. Vykdoma balsuojant ir esant pretendentų konkurencijai (esant nemažiau dviejų pretendentų). Rinkimų procedūros metu valstybės piliečiai - rinkėjai iš daugelio pasiūlytų kandidatų išsirenka tuos asmenis, kuriais labiausiai pasitiki, patiki atstovų iki rinkiminiais pažadais ir sutinka suteikti jiems teisę valdyti valstybę ar valstybės dalį - savivaldybę.¹³

Rinkimų teisė – vienas svarbiausių konstitucinės teisės institutų. Jo normos įtvirtina renkamų viešosios valdžios institucijų formavimo tvarką, rinkiminės kampanijos procedūrą: rinkimų skyrimą, rinkėjų sąrašų, rinkimų apygardų ir apylinkių, rinkimų komisijų sudarymą, kandidatų iškėlimą ir agitaciją už juos, balsavimą, rinkimų rezultatų nustatymą.

Rinkimų teisės sąvoka literatūroje turi dvi prasmes – objektyviają ir subjektyviają. Objektyviaja prasme rinkimų teisė – tai visuma teisės normų, reguliuojančių visuomeninius santykius, atsirandančius sudarant viešosios valdžios renkamas institucijas. Kitaip tariant, šia prasme rinkimų teisė suprantama kaip konstitucinės teisės institutas, kuriuos normos reguliuoja rinkimų organizavimo ir vykdymo tvarką.¹⁴ Pažymėtina, kad visuomeniniai santykiai, atsirandantys rinkimų procese, reguliuojami įvairių teisės šakų normomis. Teisės normų klasifikavimas pagal reguliuojamų visuomeninių santykių pobūdį leidžia atskirti rinkimų teisės normas, kuriuos sudaro konstitucinės teisės institutą, ir normas, susijusias su rinkimais, bet reguliuojančias specifinius visuomeninius santykius ir priskiriamas kitoms teisės šakoms, pvz.: darbo teisės normos – reguliuoja, kaip turi būti apmokamas rinkimų komisijos narių darbas, civilinės teisės normos – turtinius klausimus ir t.t. Didžiąja dalimi šios normos yra procesinės.

Subjektyvioji rinkimų teisė – tai piliečiui valstybės garantuota teisė ir galimybė dalyvauti rinkimuose renkant valstybės organus ir pareigūnus. Skiriama:

- a) aktyvioji rinkimų teisė
- b) pasyvioji rinkimų teisė

Aktyvioji rinkimų teisė – tai piliečio galimybė dalyvauti rinkimuose sprendžiant už ką atiduoti savo balsą. Aktyvioji rinkimų teisė reiškia, kad pilietis turi

¹³ G. Vitkus Politologijos įvadas. Vilnius, 1992m., p. 75;

¹⁴ Lietuvos konstitucinė teisė. Vilnius, 2002. p. 621;

būti įtrauktas į rinkėjų sąrašus, jam išduodamas biuletenis, t.y. aktyvioji rinkimų teisė apima kompleksą teisių, susijusių su piliečio galimybe realizuoti savo rinkimų teisę.¹⁵

Pasyviosios rinkimų teisės turinį sudaro galimybė kandidatuoti rinkimuose, agituoti už save, ginčyti esant teisėtam pagrindui rinkimų rezultatus ir pan. Paprastai pasyviosios teisės įgyvendinimui būna nustatytas didesnis amžiaus cenzas, tai siejama su gyvenimo patirties įgijimu, asmenybės socialine branda ir didesne galimybe deramai vykdyti pavestas funkcijas.

Rinkimų teisės principais konstitucinės teisės teorijoje laikomos pagrindinės nuostatos, idėjos, įtvirtintos Konstitucijoje ir rinkimų santykius reguliuojančiuose įstatymuose, kuriomis vadovaujamasi rinkimų organizavimo ir vykdymo metu. Rinkimų teisės principų laikymasis reiškia, kad rinkimų metu realiai išreiškiama tautos valia. Jų nesilaikymas reiškia rinkimų, o tuo pačiu ir išrinktų valstybės ir savivaldybės atstovaujamojų institucijų legitimumo paneigimą.¹⁶

Procedūriniu atžvilgiu rinkimus yra priimta laikyti demokratiškais, o jų rezultatus legitimiais, jei rinkimų metu buvo įgyvendinti šie principai:

- Visuotinė rinkimų teisė;
- Lygi rinkimų teisė;
- Tiesioginiai rinkimai;
- Slaptas balsavimas;

Visuotinė rinkimų teisė reiškia, kad rinkimų teisę turi kiekvienas LR pilietis, o tiesiogiai ar netiesioginiai šios teisės ribojimai dėl piliečio asmeninių savybių ir požymių, socialinio statuso ir pan. yra draudžiami. Nors valstybė deklaruoja, kad dalyvauti rinkimuose gali kiekvienas pilietis, tačiau nepaneigiama ir valstybės teisė nustatyti kai kuriuos rinkimų teisės apribojimus, nustatant tam tikrus rinkimų cenzus. Mykolo Riomerio nuomone, cenzų nustatymas iš viso neprieštarauja tai demokratinei valstybės Konstitucijai, kuri yra paremta socialinės funkcijos sąvoka.¹⁷

Labiausiai pasaulyje yra paplitęs aktyviosios rinkimų teisės amžiaus cenzas, kuris numatytas ir LR Konstitucijos 34 straipsnio 1 dalyje, LR Savivaldybių tarybų rinkimų įstatymo 2 straipsnio 1 dalyje nustatant, kad rinkimuose gali dalyvauti LR pilietis, sulaukęs 18 metų. Kai kuriuose valstybėse amžiaus cenzai skiriasi, pvz. Pietų Amerikos valstybėse aktyviają rinkimų teisę turi asmenys, sulaukę 16 metų, Maroke – 20 metų, Latvijoje – 21 metų.¹⁸

¹⁵ Lietuvos konstitucinė teisė. Vilnius, 2002. p. 621;

¹⁶ Sraivnitelnoje konstitucionnoje pravo. Maskva, 1996. p. 368;

¹⁷ M. Riomeris. Valstybės teisė. Skaitytų paskaitų stenogramos T. 2. Kaunas, 1930. p. 207;

¹⁸ Čirkyn V. E. Konstitucionnoje pravo zarubežnych stran. Maskva, 1997. p. 195;

Didesni reikalavimai yra keliami pasyviosios rinkimų teisės įgyvendinimui. LR Savivaldybių tarybų rinkimų įstatymo 2 straipsnio 2 dalyje įtvirtinta, kad savivaldybės tarybos nariu gali būti renkamas:

- a) nuolatinis savivaldybės gyventojas;
- b) asmuo, kuriam rinkimų dieną yra sukakę 20 metų;

Aukščiau išvardinti reikalavimai kandidatams į Savivaldybių tarybų narius bus aptarti detaliau.

Nuolatinis savivaldybės gyventojas. Pagal LR Savivaldybių tarybų rinkimų įstatymo 2 straipsnio 2 dalį nuolatiniu savivaldybės gyventoju yra laikomas Lietuvos Respublikos pilietis, kuris savo gyvenamąją vietą pagal Lietuvos Respublikos teisės aktus deklaravo atitinkamos savivaldybės teritorijoje arba kurio paskutinis žinomas gyvenamosios vietos adresas yra atitinkamos savivaldybės teritorijoje, arba kuris savo nuolatinę gyvenamąją vietą viešu pareiškimu nurodė šios savivaldybės teritorijoje ir ši gyvenamoji vieta, nustatyta tvarka, laikoma jo pagrindine gyvenamąja vieta, taip pat asmuo, kuris turi leidimą nuolat gyventi Lietuvoje.

Vykstant 2007 metų rinkimams į LR Savivaldybių tarybas, Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas išnagrinėjo 10 skundų gyvenamosios vietos deklaravimo klausimais. Į savivaldybių tarybas kandidatuojantys asmenys privalo deklaruoti savo gyvenamąją vietą, kaip reikalauja LR Savivaldybių tarybų rinkimų įstatymo 2 straipsnio 3 dalis, o Vyriausioji rinkimų komisija, iš kandidatų sąrašų išbraukdama asmenis, nedeklaravusius savo gyvenamosios vietos atitinkamoje savivaldybės teritorijoje, elgėsi tinkamai. Tai ne kartą konstatavo Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas.¹⁹ Kadangi šis klausimas nekartą pasiekė Lietuvos vyriausiąjį administracinį teismą bei yra aktualus nagrinėjamai magistro darbo temai, tai šios bylos bus apibendrintai apžvelgiamos.

Pagrindiniai pareiškėjų argumentai šiose bylose buvo tie, kad LR Savivaldybių tarybų rinkimų įstatymo 2 straipsnio 2 dalis nustato, jog savivaldybės tarybos nariu gali būti renkamas nuolatinis atitinkamos savivaldybės gyventojas, ir tai, jų nuomone, įstatymų leidėjas neformuluoja imperatyvaus reikalavimo, jog tik asmuo esantis atitinkamos savivaldybės gyventoju, gali būti renkamas šios savivaldybės tarybos nariu. Įstatyme pavartotas terminas „gali“ numato tik galimybę bet ne

¹⁹ Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo sprendimas 2007 m. vasario 23 d. Bylos Nr. R¹⁰-29/2007; Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo sprendimas 2007 m. vasario 22 d. Bylos Nr. R⁵-22/2007; Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo sprendimas 2007 m. vasario 21 d. Bylos Nr. R⁷-23/2007; Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo sprendimas 2007 m. vasario 12 d. Bylos Nr. R¹¹-16/2007;

prievolę.²⁰ Skundžiamas Vyriausiosios rinkimų komisijos sprendimas neatitinka Viešojo administravimo įstatymo 4 straipsnyje įtvirtintų viešojo administravimo principų, kurie reikalauja, kad administraciniai aktai, susiję su asmenų teisių ir pareigų įgyvendinimu, visais atvejais būtų pagrįsti įstatymais. Vyriausiosios rinkimų komisijos sprendimas, kuriuo nepagrįstai ribojamos pareiškėjo konstitucinės teisės, yra priimtas nesant tam nustatyto teisinio pagrindo.²¹ Be to pagal pareiškėjus - vadovaujantis Civilinio kodekso 2.12 straipsnio 1, 2, 3 dalimis, savivaldybių tarybų nariais gali būti asmenys, kurių nuolatinė gyvenamoji vieta yra tos savivaldybės teritorijoje, t. y. kurioje jie nuolat ar daugiausia gyvena, laikydami tą valstybės teritorijos dalį savo asmeninių, socialinių ir ekonominių interesų buvimo vieta (objektyvūs ir subjektyvūs kriterijai). Asmens nuolatinė gyvenamąja vieta laikytina vieta, su kuria asmuo yra labiausiai susijęs.²²

Taip pat, remdamiesi Konstitucijos 119 straipsniu, pareiškėjai darė išvadą, kad Konstitucija neriboja, kokie administracinio vieneto gyventojai gali būti renkami tarybų nariais – nuolatiniai ar laikini, tuo labiau nenustato, neriboja, jog savivaldybių tarybų nariais gali būti renkami tik toje savivaldybės teritorijoje gyvenamąją vietą deklaravę asmenys. Įstatymu ar kitu teisės aktu nustačius papildomus apribojimus ar išplėtus asmenų, kurie gali būti renkami savivaldybių tarybų nariais ratą, būtų pažeista Konstitucija. Atsižvelgdami į tai, jog Savivaldybių tarybų rinkimų įstatymas nustato papildomus reikalavimus kandidatams į savivaldybių tarybų narius, pareiškėjai abejoja šio įstatymo konstitucingumu.²³

Šie pareiškėjų argumentai yra kritikuotini, nes LR Konstitucinis Teismas savo nutarime²⁴ yra nurodęs, jog savivaldos teisės įgyvendinimas neįmanomas be demokratinio atstovavimo. Savivaldybių tarybos, kaip savivaldos institucijos, yra atstovaujamosios institucijos. Formuojant savivaldybių tarybas būtina paisyti Konstitucijos 119 straipsnio 2 dalyje nustatytų savivaldybių tarybų narių rinkimų principų, kitų Konstitucijos reikalavimų. Be to įstatymų leidėjas turi konstitucinę kompetenciją įstatymu reglamentuoti savivaldybių tarybų narių rinkimų tvarką. Įstatymų leidėjo diskreciją reglamentuojant savivaldybių tarybų narių rinkimų tvarką riboja Konstitucija. Konstitucinis Teismas taip pat atkreipė dėmesį, kad pagal Konstitucijos 119 straipsnio 2 dalį savivaldybių tarybų nariais gali būti renkami

²⁰ Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo sprendimas 2007 m. vasario 6 d. Bylos Nr. R¹⁰-6/2007;

²¹ Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo sprendimas 2007 m. vasario 6 d. Bylos Nr. R³-4-2007;

²² Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo sprendimas 2007 m. vasario 21 d. Bylos Nr. R⁷-23-2007;

²³ Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo sprendimas 2007 m. vasario 6 d. Bylos Nr. R¹⁶-5/2007;

²⁴ 2002 m. gruodžio 24 d. LR Konstitucinio Teismo nutarimas "Dėl savivaldos atstovaujamųjų ir vykdomųjų institucijų kompetencijos." Valstybės žinios, 2003, Nr. 19-828;

Lietuvos Respublikos piliečiai ir kiti nuolatiniai administracinio vieneto gyventojai. Iš konstitucinės doktrinos seka, kad Konstitucijos 119 straipsnio 2 dalyje asmens pasyviosios rinkimų teisės renkant savivaldybių tarybų narius turėjimas siejamas su teisiniu faktu - asmens nuolatinio gyvenimu atitinkamame administraciniame vienetė. Tai reiškia, kad įstatymų leidėjas turi konstitucinę pareigą įstatymu nustatyti tokią asmens nuolatinio gyvenimo atitinkamame administraciniame vienetė fakto nustatymo tvarką, kad savivaldybių tarybų nariais būtų renkami tik tie asmenys, kuriuos galima pagrįstai laikyti nuolatiniais atitinkamų administracinių vienetų gyventojais. Priešingu atveju būtų nukrypta nuo konstitucinės vietos savivaldos sampratos.

Atkreiptinas dėmesys, kad pagal LR Gyvenamosios vietos deklaravimo įstatymo 7 straipsnio 1 dalies nuostatas Lietuvos Respublikos gyventojas vienu metu deklaruoja tik vieną gyvenamąją vietą, net jei gyventų keliuose vietose. Todėl viešas pareiškimas apie gyvenamosios vietos deklaravimą kitoje vietoje, nei ji deklaruota pagal Lietuvos Respublikos teisės aktus, negali būti laikomas tinkamu gyvenamosios vietos deklaravimu, atitinkančiu LR Savivaldybių tarybų rinkimų įstatymo reikalavimus.

Aiškinant LR Savivaldybių tarybų rinkimų įstatymo 2 straipsnio 3 dalies 2 sakinio „Savivaldybės tarybos nariu gali būti renkamas asmuo, kuris savo gyvenamąją vietą pagal Lietuvos Respublikos teisės aktus deklaravo šios savivaldybės teritorijoje ne vėliau kaip iki pareiškinių dokumentų pateikimo apygardos rinkimų komisijai dienos“ formuluotę pastebima, kad ji yra imperatyvi. Priešingas jos aiškinimas, kad kandidatui pakanka atitikti bent vieną iš nuolatinio savivaldybės gyventojų kriterijų, o gyvenamosios vietos atitinkamos savivaldybės teritorijoje deklaruoti neprivalo, paneigtų šios teisės normos prasmę ir reikštų, kad įstatymų leidėjas kuria beprasmes normas. Šioje normoje imperatyviai apibrėžtas ir deklaravimo terminas- iki pareiškinių dokumentų pateikimo apygardos rinkimų komisijai dienos.²⁵

Apibendrinant visus pateiktus argumentus galima matyti, kad pareiškėjų skundai nėra pagrįsti, nes kaip jau minėta – Konstitucija leidžia įstatymo leidėjui pačiam nustatyti rinkimų tvarką, ir jei konstitucijoje nėra apibrėžta rinkimų tvarka, tai nereiškia kad įstatyme nustatyta rinkimų tvarka yra prieštaringa konstitucijai.

Asmuo, kuriam rinkimų dieną yra sukakę 20 metų. Šiuo metu galiojantis LR Savivaldybių tarybų rinkimų įstatymas turi nustatytą reikalavimą, kad kandidatai į savivaldybių tarybas privalo būti sulaukę 20 metų amžiaus. Pažymėtina tai, kad 1993 metų kovo 25 dienos LR Savivaldybių tarybų deputatų rinkimų įstatymas nustatė, kad pasyviają rinkimų teisę gali įgyvendinti asmuo sulaukęs 18 metų. Tačiau

²⁵ Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo sprendimas 2007 m. vasario 8 d. Bylos Nr.R²-12/2007;

1994 metų liepos 7 dieną priėmus LR Savivaldybių tarybų rinkimų įstatymą, pasyviają rinkimų teisę turintiems asmenims amžiaus cenzas buvo padidintas iki 21 metų. 2002 metų birželio 20 dienos priimtoje naujoje LR Savivaldybių tarybų rinkimų įstatymo redakcijoje, minėtas amžiaus cenzas, buvo sumažintas iki 20 metų.

Teisės aktuose pastebimas ir dar vienas visuotinės rinkimų teisės apribojimas – rinkimuose negali dalyvauti piliečiai, kurie įstatymų nustatyta tvarka teismo pripažinti neveiksniais. Šis reikalavimas yra įtvirtintas LR Konstitucijos 34 straipsnio 3 dalyje ir LR Savivaldybių tarybų rinkimų įstatymo 2 straipsnio 4 dalyje. Rinkimų procese galioja prezumpcija, kad visi asmenys yra veiksnūs. Neveiksnumą konstatuoja teismo sprendimas. Pastebėtina, kad asmens pripažinimo neveiksniu nereikėtų tapatinti su asmens, piktnaudžiaujančio alkoholiniais gėrimais, narkotinėmis ar toksinėmis priemonėmis, veiksnumo apribojimu.

Konstitucinės teisės doktrinoje išskiriamas **nesuderinamumo cenzas** yra taikomas pasyviajai rinkimų teisei. Jis reiškia, kad negali būti išrinktas asmuo, užimantis tam tikras pareigas, turintis kokį nors renkamą mandatą ar užsiimantis tam tikra veikla.

Pagal LR Konstitucinį teismą - tie patys asmenys negali tuo pat metu vykdyti funkcijų įgyvendinant valstybės valdžią ir būti savivaldybių tarybų, per kurias įgyvendinama savivaldos teisė, nariais.²⁶ Konstitucijoje yra įtvirtintas dvigubo mandato draudimo principas. Be to, pažymėtina, jog Respublikos Prezidentui, Seimo nariams, Vyriausybės nariams bei teisėjams tam, kad jie galėtų vykdyti jiems Konstitucijoje nustatytas funkcijas įgyvendinant valstybės valdžią, Konstitucijoje yra nustatytas ypatingas teisinis statusas apimantis darbo, atlyginimo bei politinės veiklos apribojimus, ypatingą pašalinimo iš užimamų pareigų ar mandato panaikinimo tvarką ir/arba imunitetus: asmens neliečiamybę, ypatingą patraukimo baudžiamojon ir/arba administracinėn atsakomybėn tvarką. Savivaldybių tarybų nariai pagal Konstituciją neturi minėtų imunitetų, todėl pagal Konstituciją negali būti tokios teisinės situacijos, kai savivaldybių tarybų nariais yra asmenys, turintys minėtus imunitetus. Pagal Konstituciją savivaldybių tarybų nariai negali būti nelygūs savo teisiniu statusu bei pagal Konstituciją savivaldybių tarybų nariais taip pat negali būti valstybės pareigūnai, kurie pagal Konstituciją ir įstatymus turi įgaliojimus kontroliuoti ar prižiūrėti savivaldybių veiklą.²⁷ Atkreiptinas dėmesys į tai, kad šie Konstitucijos reikalavimai

²⁶ 2002 m. gruodžio 24 d. LR Konstitucinio Teismo nutarimas "Dėl savivaldos atstovaujamųjų ir vykdomųjų institucijų kompetencijos." Valstybės žinios, 2003, Nr. 19-828;

²⁷ 2002 m. gruodžio 24 d. LR Konstitucinio Teismo nutarimas "Dėl savivaldos atstovaujamųjų ir vykdomųjų institucijų kompetencijos." Valstybės žinios, 2003, Nr. 19-828;

reiškia ne tai, kad nurodyti asmenys neturi teisės siekti būti išrinktais savivaldybių tarybų nariais (tai yra kad jie neturi pasyvosios rinkimų teisės renkant savivaldybių tarybų narius), bet tai, kad jeigu susidaro tokia teisinė situacija, kai Konstitucijos 141 straipsnyje nurodytas asmuo arba asmuo, vykdamas funkcijas įgyvendinant valstybės valdžią, arba valstybės pareigūnas, kuris pagal Konstituciją ir įstatymus turi įgaliojimus kontroliuoti ar prižiūrėti savivaldybių veiklą, išrenkamas savivaldybės tarybos nariu, jis iki naujai išrinktai savivaldybės tarybai susirenkant į pirmąjį posėdį privalo apsispręsti, ar eiti savo ankstesnes pareigas, ar būti savivaldybės tarybos nariu

LR Savivaldybių tarybų rinkimų įstatymo 2 straipsnio 4 dalyje nustatyta, jog tarybos nariu negali būti renkamas asmuo, kuris likus 65 dienoms iki rinkimų yra nebaigęs atlikti bausmės pagal teismo nuosprendį. Analizuojant draudimą kandidatuoti asmenims, nebaigusiems atlikti bausmės pagal teismo paskirtą nuosprendį, paminėtina, kad asmuo turėjo būti padaręs nusikaltimą, o ne kitokį teisės pažeidimą, nes nuosprendžiai priimami baudžiamosiose bylose.

Draudimo kandidatuoti privalomąją karo arba alternatyviają krašto apsaugos tarnybą, taip pat profesinę karo tarnybą atliekantiems kariams arba statutinės institucijos ir įstaigos pareigūnams nustatyto LR Savivaldybių tarybų rinkimų įstatymo 2 straipsnio 5 dalyje nereikėtų vertinti kaip diskriminacijos, nors tokio apribojimo dauguma Rytų Europos valstybių ir nenustato. LR Savivaldybių tarybų rinkimų įstatyme nustatytas institucionalizuotas požiūris, kad kariškiai saugo visos valstybės interesus ir neturi teisės dalyvauti priimant įstatymu. Demokratinėje valstybėje turi būti civili karinių struktūrų kontrolė.

Konstitucinis Teismas pateisino cenzų egzistavimą teigdamas, kad diskriminacija nelaikomas diferencijuotas teisinis reguliavimas, kai jis taikomas tam tikroms, vienodais požymiais pasižyminčioms, asmenų grupėms, jeigu tuo siekiama pozityvių, visuomeniškai reikšmingų tikslų.²⁸

Baigiant kalbėti apie rinkimų cenzus reikia pastebėti, kad minėtų cenzų nustatymas pats savaime nereiškia, kad rinkimai ir rinkimų teisė yra nedemokratiški. Svarbu, kokie šie, cenzai, taip pat svarbu, kad jų įtvirtinimas nepaneigtų rinkimų, kaip demokratinės procedūros.²⁹

²⁸ 1998 m. lapkričio 11 d. LR Konstitucinio Teismo nutarimas "Dėl reikalavimo kandidatams į Seimo narius ar į savivaldybių tarybų narius, turintiems užsienio valstybės pilietybę, atsisakyti kitos valstybės piliečio priesaikos." Valstybės žinios, 1998, Nr. 100-2791;

²⁹ Jengibarian R. V., Tadevosian E. V., Konstitucionnoje pravo. Maskva, 2000. p. 360;

Lygi rinkimų teisė – kiekvienas rinkėjas rinkimuose turi vieną balsą. Kiekvienas rinkėjas turi lygią teisę pareikšti savo nuomonę dėl kandidatų, įrašytų į atitinkamą kandidatų sąrašą. Platesniu požiūriu pagal aptariamą principą reikia, kad visi rinkimų proceso dalyviai – rinkėjai, kandidatai, juos iškėlusios politinės partijos – turėtų lygias teises galimybes vykdyti rinkimų agitaciją, apskusti rinkimų komisijų sprendimus, stebėti, kaip skaičiuojami balsai ir pan. Šiuo požiūriu galima suprasti, kodėl, pvz., rinkimų įstatymuose nustatyta, kad tas pats kandidatas negali būti įrašytas kelių politinių partijų kandidatų sąrašus.³⁰

Tiesioginė rinkimų teisė – tai rinkėjų teisė ir reali galimybė per rinkimus balsuoti už ar „prieš“ pateiktą politinių partijų sąrašą be tarpininkų. Platesniu požiūriu aptariamasis principas apima ir:

a) Balsuoti nusprendusių rinkėjų pareiga tai daryti asmeniškai, t.y. be tarpininkų. Todėl neatsitiktinai rinkimų įstatymuose draudžiama pavesti kitam asmeniui balsuoti už „save“. Taigi aptariamasis principas labiau nei prieš tai aptarti principai apima ne tikam tikras rinkėjų galimybes, bet ir atitinkamas pačių rinkėjų pareigas. Šių pareigų gali būti nesilaikoma tik akivaizdžios būtinybės atvejais, kai:

1) sveikatos priežiūros, socialinės rūpybos ir globos įstaigose balsuojantis asmuo dėl fizinių trūkumų negali pats atlikti balsavimo veiksmų. Savo galimybę išreikšti balso teisę jis gali pavesti ir kitiems asmenims (išskyrus rinkimų komisijos narius, specialaus pašto darbuotojams ir rinkimų stebėtojams). Šie asmenys rinkimų biuletenį privalo užpildyti rinkėjo akivaizdoje pagal jo nurodymą ir išsaugoti balsavimo paslaptį.³¹ Atkreiptinas dėmesys, kad „kitas asmuo“ veikia ne savarankiškai t.y. jis padeda techniškai išreikšti (bet ne subrandinti) rinkėjo valią, ir todėl teisiniu požiūriu toks asmuo nėra laikytinas „tarpininku“.

2) į balsavimo patalpą atvykęs rinkėjas, kuris dėl fizinių trūkumų negali pats rinkimų biuletenio užpildyti, įmesti jo į balsadėžę, gali pasikviesti kitą asmenį (išskyrus rinkimų komisijos pirmininką, narį ar rinkimų stebėtoją), kuris už jį atliktų šiuos veiksmus.³²

b) rinkėjų galimybė be tarpininkų išsikelti kandidatais.³³ Ši teisė nėra visiškai garantuota LR Savivaldybių tarybų rinkimuose, nes naudojama proporcinė rinkimų sistema leidžia tik partijoms pateikti sąrašus su kandidatais į savivaldybių

³⁰ E. Šileikis. Alternatyvi konstitucinė teisė. Vilnius, 2003. p. 163;

³¹ LR Savivaldybių tarybų rinkimų įstatymo 66 straipsnio 5 dalis. Valstybės žinios, 2006, Nr. 143-5445;

³² – “ – 63 straipsnio 5 dalis; Valstybės žinios, 2006, Nr. 143-5445;

³³ E. Šileikis. Alternatyvi konstitucinė teisė. Vilnius, 2003. p. 165;

tarybas, t.y. pavieniai asmenys neįrašyti į partijų sąrašus kandidatuoti negali. Ši problema bus aptarta kitoje darbo dalyje, kur bus nagrinėjamos rinkimų sistemos.

Rinkimai būna ir netiesioginiai. Netiesioginių rinkimų metu rinkėjas pats tiesiogiai atstovų nerenka, o renka rinkikus, kurie ir priima galutinį sprendimą. Tokiu būdu pagal Lietuvos Respublikos 1928 m. ir 1938 m. Konstitucijas turėjo būti renkami Respublikos Prezidentai. LR savivaldybių tarybų nariai yra renkami tiesioginiu rinkimu principu, tai yra kaip minėta tarybos nariai yra išrenkami grynai pagal rinkėjo valią.³⁴

Slaptas balsavimas – tai galimybė ir sąlyga rinkėjui asmeniškai, slaptai ir nekontroliuojamai, be jokio išorinio spaudimo išreikšti savo valią – balsuoti ar nebalsuoti už kurį nors kandidatų sąrašą. Rinkėjui turi būti sudarytos sąlygos slaptai ir netrukdomai užpildyti biuletenį, todėl šio principo realizavimui yra naudojamos specialios balsavimo patalpos ar kabinos.

Draudžiama balsuoti už kitą asmenį arba pavesti kitam asmeniui balsuoti už save.³⁵ Aptariamo principo esmės nepažeidžia objektyviai būtinos išlygos, kai rinkėjas, kuris dėl savo fizinių trūkumų negali pats užpildyti rinkimų biuletenio, įmesti jo į balsadėžę, pasikviečia kitą asmenį (išskyrus rinkimų komisijos pirmininką, narį ar rinkimų stebėtoją), kuris už jį atliktų šiuos veiksmus. Šiuo atveju labai svarbi LR Savivaldybių tarybų rinkimų įstatymo 5 straipsnio 1 dalies nuostata: „Jeigu kam nors tapo žinoma kito asmens balsavimo paslaptis, draudžiama ją atskleisti“.

Demokratiškų rinkimų principams priskiriama ir **viešumo rengiant ir vykdant rinkimus sąlyga**. Viešumo principas užtikrina galimybę kontroliuoti rinkimų procesą, daryti jį skaidrų.

Nei Konstitucijoje, jei rinkimų įstatymuose tiesiogiai neįvardinamas **laisvų rinkimų principas**. Pažymėtina, kad demokratinės valstybės principas (LR Konstitucijos 1 straipsnis) ir žodžiai „... per demokratiškai išrinktus atstovus“ (LR Konstitucijos 4 straipsnis) apima laisvų rinkimų principą³⁶, kuris reiškia, kad pilietis pats sprendžia dalyvauti ar nedalyvauti rinkimuose. Šis principas nukreiptas prieš galimybę manipuliuoti rinkėjų valia, grasinimais ar kitokiais būdais priversti balsuoti už vieną ar kitą partijų pateiktą sąrašą.

³⁴ Lietuvos konstitucinė teisė 2002, Vilnius, p. 630;

³⁵ LR Savivaldybių tarybų rinkimų įstatymo 5 straipsnis. Valstybės žinios, 2006, Nr. 143-5445;

³⁶ E. Šileikis. Alternatyvi konstitucinė teisė. Vilnius, 2003. p. 167;

2. Rinkimų sistemos sąvoka ir rūšys

Rinkimų rezultatų nustatymui valstybė įstatymų ir kitų norminių aktų pagalba suformuoja tam tikras taisykles ir principus. A. A. Mišin pateikia tokią rinkimų sistemos sąvoką: „Rinkimų sistema – tai įstatymų nustatytų taisyklių, principų ir kriterijų, kuriais vadovaujantis yra nustatomi balsavimo rezultatai, visuma“.³⁷

Lietuvos teisinėje literatūroje yra pateikiamas kiek kitoms rinkimų sąvokos apibrėžimas: „Rinkimų sistema – tai rinkimų įstatymuose įtvirtintų taisyklių, principų ir kriterijų visuma, kuriais remiantis yra nustatomi balsavimo rezultatai. Teisinėje literatūroje „rinkimų sistemos“ sąvoka vartojama plačiąja ir siaurąja prasme. Plačiąja prasme tai būtų rinkimų teisės objektas, tai yra visuomeniniai santykiai atsirandantys rinkimais sudarant renkamosios valdžios institucijas. „Rinkimų sistema“ siaurąja prasme – tai rinkimų rezultatų nustatymo būdas“.³⁸

Pasaulyje yra naudojamos įvairios rinkimų sistemos, tačiau būtų galima išskirti tris pagrindines rinkimų sistemas. Šios sistemos yra skirstomos pagal rinkimų rezultatų nustatymo principus:

- a) Mažoritarinė rinkimų sistema;
- b) Proporcinė rinkimų sistema;
- c) Mišri rinkimų sistema;

Mažoritarinė rinkimų sistema yra pati seniausia iš pasaulyje taikomų rinkimų sistemų. Šios sistemos esmė – daugumos principas, praeityje laikytas natūraliausiu balsavimo rezultatų nustatymu. Teorijoje yra išskiriami tokie mažoritarinės sistemos porūšiai:

- 1) Santykinės daugumos. Taikant šią sistemą išrinktu bus laikomas tas kandidatas, kuris gaus daugiau balsų, nei bet kuris kitas jo priešininkas. Dauguma gali būti ir mažesnė nei 50% balsų.
- 2) Absoliučios daugumos. Išrinktas bus tas kandidatas, kuris surinks 50% plus vieną balsą. Šios sistemos neigiama pusė yra ta, kad dažnai per pirmą balsavimo turą neišrenkamas nei vienas kandidatas ir tenka rengti antrąjį turą, o tai reiškia papildomas lėšų bei laiko sąnaudas.
- 3) Kvalifikuotos daugumos. Išrinktas laikomas tas kandidatas, kuris gauna prieš rinkimus nustatytą skaičių balsų. Paprastai šis skaičius būna didesnis nei absoliučios daugumos atveju, pvz. 2/3, 3/4 ir pan.

³⁷ Mišin A. A. Konstitucionnoje (gosudarstvennoje) pravo zarubežnyh stran. Maskva, 1996. p. 140;

³⁸ Lietuvos konstitucinė teisė 2002, Vilnius, p. 630;

Mažoritarinė sistema yra apibūdinama kaip paprasta ir rezultatyvi, ji patinka rinkėjams, nes jie geriau pažįsta kandidatus, lengviau nustatyti balsavimo rezultatus. Neigiama pusė yra ta, kad prapuola didelė dalis rinkėjų balsų, balsavusių ne už rinkimus laimėjusį asmenį. Mažoritarinė sistema yra naudinga stambioms politinėms partijoms. Lietuvoje ši sistema yra naudojama renkant LR Prezidentą.

Proporcinė rinkimų sistema pradėta naudoti XIX amžiaus pabaigoje Šveicarijoje, Belgijoje ir Serbijoje. Šios sistemos bruožai:

- a) Šios sistemos naudojimas įgalina iki minimumo sumažinti rinkėjų balsų praradimą;
- b) Rinkimų metu vyksta konkurencija tarp įvairių politinių partijų sąrašų daugiamandatėse apygardose;
- c) Šios sistemos naudojimas užtikrina didesnę politinių partijų atstovavimą atstovaujamuosiuose politiniuose organuose;

Pagrindinis šios sistemos trūkumas tas, kad labai daug politinių partijų gauna mandatus ir tai sąlygoja nestabilumą atstovaujamojoje institucijoje. Dažniausiai esant tokiai sistemai nei vienai partijai nepavyksta gauti absoliučios balsų daugumos. Stengiantis iki minimumo sumažinti labai smulkių partijų, turinčių po vieną ar du mandatus, skaičių parlamente, yra nustatomas rinkimų barjeras – t.y. minimalus balsų skaičius, kurį turi surinkti politinė partija, norinti gauti mandatus. Kiekvienoje valstybėje šis rinkimų barjeras yra skirtingas: Lietuvoje – 4%, Izraelyje – 2%, Lichtenšteine – 18%.

Lietuvoje pagal proporcinę rinkimų sistemą yra renkamos LR Savivaldybių tarybos, todėl toliau darbe bus aptariama ši rinkimų sistema, nagrinėjamas jos tinkamumas, savivaldybių tarybų rinkimams, klausimas. Kadangi šioje darbo dalyje yra aptariamos trys populiariausios rinkimų sistemos bei kadangi neapžvelgus trumpai mažoritarinės bei proporcinės rinkimų sistemos nebūti galima kalbėti apie mišrią rinkimų sistemą, tad trumpai apžvelgus mišrią rinkimų sistemą bus vėl sugrįžta prie šiam darbui aktualios – proporcinės rinkimų sistemos.

Valstybės naudodamos mažoritarinę arba proporcinę rinkimų sistemas, susidurdavo su anksčiau išvardintais šių sistemų trūkumais. Todėl buvo sukurtas šių dviejų sistemų darinys – mišri rinkimų sistema, kurioje buvo suderinti tiek vienos, tiek kitos sistemos principai. Šios sistemos esmė – dalis kandidatų yra renkami pagal mažoritarinę sistemą, o kita dalis – pagal proporcinę sistemą.

Ši sistema duoda pakankamai teisingus, neiškreiptus rezultatus, be to, kandidatai, neišrinkti vienmandatėse apygardose gali būti išrinkti daugiamandatėje

apygardoje, jei jų partija surenka reikiamą rinkimų barjerui įveikti kiekį balsų. Atkreiptinas dėmesys, kad ši sistema taip pat turi ir trūkumų, nes naudojant mišrią rinkimų sistemą į atstovaujамąją instituciją išrenkama dviejų tipų atstovai – turintys tiesioginę rinkėjų paramą ir jos neturintys, ji praranda savo, kaip kandidatų atrankos rinkimų metu esmę.³⁹

3. Rinkimų sistema naudojama LR Savivaldybių tarybų rinkimuose

Kadangi taikant mažoritarinę rinkimų sistemą yra itin neproporcingai atstovaujama rinkėjų valia, todėl tai paskatino daugelį Europos valstybių pakeisti ją proporcinio atstovavimo sistema, kuri, kaip minėta, šiuo metu yra naudojama renkant LR savivaldybių tarybų narius. Proporcinio atstovavimo rinkimų sistemos idėja yra gan paprasta - atstovaujama visoms partijoms, tačiau ne vienodai bet proporcingai per rinkimus gautų balsų skaičiui. Todėl proporcinio atstovavimo sistema yra daug palankesnė nedidelėms partijoms. Proporcinio atstovavimo sistema yra tarsi „sąrašų“ sistema - partijos pateikia kandidatų sąrašą daugiamandatėse apygardose, o balsuotojai renkasi partijos sąrašą. Kiekviena partija vietų atitinkamai gauna pagal surinktus balsus. Kaip jau minėta ši rinkimų sistema yra naudojama tam, kad suteikti galimybę ir nedidelėms partijoms gauti mandatų.⁴⁰

Taikant proporcinio atstovavimo sistemą, valstybės teritorija yra suskirstoma į daugiamandates rinkimų apygardas su maždaug vienodu rinkėjų skaičiumi. Kiekvienoje apygardoje yra renkamas ne vienas atstovas, bet pagal balsavimo rezultatus yra paskirstomi keli ar keliolika mandatų. Išskirtinė proporcinio atstovavimo savybė yra ta, kad „varžosi“ ne atskiri asmenys, bet politinės partijos. Kiekviena partija sudaro savo kandidatų sąrašą visiems apygardai skirtiems mandatams gauti. Rinkėjai balsuoja ne už asmenį, bet už partijos pateiktą sąrašą. Mandatai yra padalinami proporcingai visoms partijoms.

Didelės apygardos ir proporcinis atstovavimas neretai sudaro galimybę į savivaldybių tarybas patekti daugeliui mažų partijų atstovų. Siekiant užtikrinti vietos valdžios stabilumą ir sumažinti partijų skaičių gaunančių mandatus, yra nustatomi rinkimų barjerai. Rinkimų barjerai leidžia mandatų dalybose dalyvauti tik toms partijoms, kurios surinko nustatytą minimalų balsų procentą. Skirtingose šalyse šis barjeras yra nustatytas skirtingas, bet svyruoja nuo 1 iki 10 procentų. Pagal dabar

³⁹ G. Sartori. Lyginamoji konstitucinė inžinerija. Kaunas, 2001. p. 143;

⁴⁰ Lietuvos konstitucinė teisė 2002, Vilnius. p. 633;

galiojantį LR Savivaldybių tarybų rinkimų įstatymo 83 straipsnio 2 dalį - partijoms yra nustatytas 4, o koalicijoms 6 procentų barjeras.

Sudėtingiausia problema, su kuria susiduriama taikant proporcinio atstovavimo rinkimų sistemą – formulės proporcijoms apskaičiuoti pasirinkimas. Priklausomai nuo pasirinktos formulės, gauti rezultatai gali būti palankesni didesnėms, mažesnėms ar vidutinėms partijoms.

Renkant LR Savivaldybių tarybas, mandatai paskirstomi taikant kvotų ir liekanų metodą. Lyginant su Seimo rinkimais skirtumas yra tas, kad savivaldybių tarybų narių rinkimuose kvota lygi rinkėjų balsų, kuriuos gavo sąrašai, dalyvaujantys skirstant mandatus, sumai, padalintai iš mandatų skaičiaus. Analogiškai kaip ir skaičiuojant balsus į LR Seimą, jei dalijant gaunama liekana, dalmuo padidinamas vienetu.⁴¹

Ši LR Savivaldybių taryboms išrinkti naudojama rinkimų sistema buvo ir yra kritikuojama. Nors proporcinė rinkimų sistema veikia daugelyje pasaulio šalių ir nesukelia neigiamų efektų, Lietuvoje atsiranda problema dėl skirtingų Seimo ir savivaldybių tarybų rinkimų tvarkų atsirandančios asimetrijos. Toks mišrios ir proporcinės sistemų derinys, koks yra Lietuvoje, sukuria situaciją, kai vietos savivalda tampa daug sunkiau prieinama piliečiams nei centrinė valdžia.

Naudojant proporcinę rinkimų sistemą kandidatuojančioms į LR Savivaldybių tarybų narius susiduriama su šiomis problemomis:

Pirmoji problema – varžoma teisė kandidatuoti į tarybos narius. Seimo rinkimuose vienmandatėje apygardoje kandidatuoti gali kiekvienas Lietuvos pilietis, atitinkantis formalius kriterijus ir surinkęs nustatytą kiekį jį remiančių rinkėjų parašų, tuo tarpu savivaldybių tarybų rinkimuose, kiekvienas norintis varžytis rinkimuose turi tapti partijos nariu, ar bent jau būti įrašytas į vienos partijų sąrašą, tai yra pritarti partijos programai.

Antroji problema – silpnas tarybos narių ryšys su rinkėjais. Seimo nariai, išrinkti vienmandatėse rinkimų apygardose, privalo susitikinėti su rinkėjais, jie yra atskaitingi konkrečios teritorijos gyventojams, o daugelis tarybų narių žmonėms nepasiekiami.

Yra nuomonių, kad leidus piliečiams patiems išsikelti savo kandidatūras vietos tarybų rinkimuose, jie pakeis politines partijas. Manytina, kad ši nuomonė nėra pagrįsta. Praktika rodo, jog piliečiai nėra linkę balsuoti už pavienius kandidatus, todėl nepartiniai kandidatai, patenkantys į savivaldybių tarybas, būtų greičiau išimtis, o ne taisyklė. Priešingai, nauja tvarka padidintų konkurenciją tarp partijų. Kitų šalių rinkimų

⁴¹ Lietuvos konstitucinė teisė 2002, Vilnius, p. 630;

praktika rodo, jog mišri sistema lemia dvipartinę, o proporcinė sistema – daugiapartinę sistemą. Taigi proporcinės rinkimų sistemos pakeitimas mišria lemtų smulkių partijų pasitraukimą iš partinės sistemos.

Maža to, kadangi ir vienmandatėse rinkimų apygardose, ir daugiamandatėje apygardoje daugiausia šansų turėtų didžiausią rinkėjų pasitikėjimą turinčios partijos, galima tikėtis stabilesnės daugumos ir siauresnių koalicijų savivaldybių tarybose. Po kurio laiko partijų atstovavimas regionuose turėtų supanašėti su nacionaliniu lygmeniu, iškiltų kelios didžiausią pasitikėjimą turinčios partijos.

Naudingiausias rinkimų sistemos keitimas būtų didžiosioms partijoms, ypač populiariausioms. Mažesnėms partijoms reali nauda priklausytų nuo jų sugebėjimo mobilizuotis. Mažoms partijoms, gaunančioms tik 1-2 mandatus savivaldybių tarybose, rinkimų tvarkos pakeitimas gali būti politinės mirties nuosprendis.

Prasidėjus 2007 metų rinkimams į savivaldybių tarybų narius, keleto asmenų buvo paduoti prašymai Vyriausiajai rinkimų komisijai įregistruoti juos į kandidatų sąrašus kaip nepartinius asmenis. Minėta komisija neįregistravo kandidatais grupės vilniečių, taip pat ir keleto atskirų piliečių, kurie teikė pareiškinius dokumentus nebūdami jokios partijos sąraše. Vyriausioji rinkimų komisija sprendimą priėmė, argumentuodama teisės aktais, numatančiais, jog kandidatus į tarybų rinkimus gali kelti tik partijos. Manant, kad neįregistruotų asmenų teisė į tiesioginius rinkimus buvo pažeista, asmenų grupė kreipėsi į Lietuvos vyriausiąjį administracinį teismą.⁴² Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas priėmė šį skundą ir nagrinėjo administracinę bylą. Teismas nutartimi bylos nagrinėjimą sustabdė ir kreipėsi į LR Konstitucinį Teismą su prašymu ištirti, ar Savivaldybių tarybų rinkimų įstatymo 34 straipsnio (2006 m. gruodžio 21 d. redakcija) 1 dalies nuostata „kandidatus į savivaldybės tarybos narius gali kelti partija“ ta apimtimi, kuria, pasak pareiškėjo, išimtinės teisės kelti kandidatus į savivaldybių tarybų narius yra suteiktos politinėms partijoms, neprieštarauja Konstitucijos 35 straipsnio 2 daliai, 119 straipsnio 2 daliai, 135 straipsnio 1 daliai.⁴³

Pareiškėjų nuomonę Savivaldybių tarybų rinkimų įstatymo 34 straipsnio (2006 m. gruodžio 21 d. redakcija) 1 dalyje nustatyta: „Kandidatus į savivaldybės tarybos narius gali kelti partija, įregistruota pagal Politinių partijų įstatymą ir atitinkanti Politinių partijų įstatymo reikalavimus dėl partijos narių skaičiaus, ne vėliau kaip likus 65 dienoms iki rinkimų.“ Taigi kandidatus į savivaldybių tarybų narius turi teisę kelti

⁴² Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo sprendimas. 2007 m. vasario 23 d. Bylos Nr. R⁵-09/2007; Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo sprendimas. 2007 m. vasario 24 d. Bylos Nr. R⁶-32/2007;

⁴³ 2007 m. vasario 9 d. LR Konstitucinio Teismo nutarimas "Dėl savivaldybių tarybų rinkimų." Valstybės žinios, 2007, Nr. 19-722;

tik politinės partijos. Tai reiškia, kad savivaldybių tarybų narius rinkėjai renka ne tiesiogiai, o iš politinių partijų (jų organų) parinktų kandidatų. Tokiu teisiniu reguliavimu gali būti pažeidžiamas Konstitucijos 119 straipsnio 2 dalyje įtvirtintas tiesioginių rinkimų principas. Be to politinės partijos į savivaldybių tarybų narius kelia tik tuos kandidatus, kurie yra tų politinių partijų nariai, priima tam tikros politinės partijos programą arba kitaip įsipareigoja atitinkamai politinei partijai. Taigi politinių partijų nariai turi daugiau galimybių būti išrinkti į savivaldybių tarybas už asmenis, kurie nėra politinių partijų nariai, vadinasi, jie turi „platesnę“ pasyviają rinkimų teisę negu politinėms partijoms nepriklausantys asmenys. Tokiu teisiniu reguliavimu gali būti pažeidžiamas Konstitucijos 119 straipsnio 2 dalyje įtvirtintas lygios rinkimų teisės principas.

Būtina pabrėžti, kad toks susiklostęs savivaldybių tarybų rinkimų reglamentavimas iš esmės verčia asmenis, siekiančius tapti savivaldybių tarybų nariais, stoti į politines partijas, kas gali prieštarauti Konstitucijos 35 straipsnio 2 dalyje įtvirtintam laisvo apsisprendimo būti politinės partijos nariu principui.

Nagrinėjant šią bylą, Seimo atstovų nuomone, esamas teisinis reglamentavimas apibrėžiantis rinkimus į savivaldybių tarybas neprieštarauja Konstitucijai, nes Konstitucija riboja įstatymų leidėjo diskreciją reglamentuojant savivaldybių tarybų narių rinkimų tvarką, tačiau nenustato reikalavimų pasirinkti vieną ar kitą rinkimų sistemą. Pasirinkta proporcinė rinkimų sistema (LR Savivaldybių tarybų rinkimų įstatymo 1 straipsnio 1 dalis) ir nustatyta kandidatų į LR Savivaldybių tarybų narius kėlimo tvarka (Savivaldybių tarybų rinkimų įstatymo 34 straipsnio 1 dalis) atitinka politines realijas bei poreikį užtikrinti politinį atskaitingumą vietos lygmeniu ir taip padidinti pasitikėjimą politine sistema, ji užtikrina teisingą atstovavimą savivaldybių tarybose. Be to nei LR Savivaldybių tarybų rinkimų įstatymo 34 straipsnio 1 dalies nuostata, kad „kandidatus į savivaldybės tarybos narius gali kelti politinės partijos“, nei kiti LR Savivaldybių tarybų rinkimų įstatymo straipsniai, reglamentuojantys kandidatų į savivaldybių tarybų narius kėlimą, nereikalauja, kad politinės partijos kandidatais į savivaldybių tarybų narius keltų tik savo narius; taigi į kandidatų į savivaldybių tarybos narius sąrašus gali būti įtraukti ir nepartiniai asmenys, taip pat kitų politinių partijų atstovai. Todėl nėra pagrindo teigti, kad ginčijama įstatymo nuostata prieštarauja konstitucinei nuostatai, kad „niekas negali būti verčiamas priklausyti kokiam nors bendrijai, politinei partijai ar asociacijai.“

Pažymėtina, kad proporcinė rinkimų sistema Savivaldybių tarybų rinkimų įstatyme buvo įtvirtinta nuo pat šio įstatymo (pačios pirmosios – 1994 m. liepos 7 d. –

redakcijos) įsigaliojimo – 1994 m. liepos 13 d. Taip pat paminėtina, kad pagal šį įstatymą savivaldybių tarybų rinkimuose tam tikrą laiką galėjo varžytis kandidatai, įtraukti ne tik į politinių partijų, bet ir į politinių organizacijų bei visuomeninių organizacijų sąrašus. Taigi keičiant Savivaldybių tarybų rinkimų įstatyme nustatytą teisinį reguliavimą subjektų, turinčių teisę kelti kandidatus į savivaldybių tarybų narius, sąrašas buvo siaurinamas.

Konstitucinis Teismas savo aktuose, priimtuose ankstesnėse konstitucinės justicijos bylose, aiškindamas vietos savivaldai skirtas, taip pat kitas Konstitucijos nuostatas yra suformulavęs plačią vietos savivaldos oficialią konstitucinę doktriną:

Valstybės valdymas ir vietos savivalda yra dvi Konstitucijoje įtvirtintos viešosios valdžios sistemos; vietos savivalda – tai įstatymo numatytų valstybės teritorijos administracinių vienetų bendruomenių, t. y. teritorinių bendruomenių, kurias sudaro šių vienetų nuolatiniai gyventojai (Lietuvos Respublikos piliečiai ir kiti nuolatiniai gyventojai), savitvarka ir savaveiksmiškumas pagal Konstitucijos ir įstatymų apibrėžtą kompetenciją, savaveiksmiškumo pagrindais veikianti vietinė viešosios valdžios sistema, tiesiogiai nepavaldi valstybės valdžios institucijoms, netapatinama su valstybės valdymu ir formuojama bei funkcionuojanti kitokiais nei valstybės valdžia konstituciniais pagrindais.⁴⁴ Savivaldos teisė įgyvendinama per demokratinį atstovavimą, tai yra savivaldybių tarybos, per kurias įgyvendinama savivaldos teisė, negali būti formuojamos tokiu būdu, kad kiltų abejonių dėl jų legitimumo, teisėtumo, dėl to, ar renkant asmenis į politines atstovaujamas institucijas nebuvo pažeisti demokratinės teisinės valstybės principai.⁴⁵

Tai, kad Konstitucija nenustato įstatymų leidėjui reikalavimų, kokią savivaldybių tarybų rinkimų sistemą pasirinkti, anaipol nereiškia, kad iš Konstitucijos savivaldybių tarybų rinkimų santykių teisiniam reguliavimui apskritai nekyla jokių reikalavimų. Įstatymų leidėjas, įstatymu reguliuodamas savivaldybių tarybų rinkimų santykius, privalo paisyti Konstitucijos nuostatų – normų ir principų, konstitucinės vietos savivaldos sampratos.

⁴⁴ 1998 m. vasario 18 d. LR Konstitucinio Teismo nutarimas "Dėl savivaldybių veiklos administracinės priežiūros subjektų." Valstybės žinios, 1998, Nr. 18-435;

2002 m. sausio 14 d. LR Konstitucinio Teismo nutarimas "Dėl valstybės ir savivaldybių biudžetų rodiklių." Valstybės žinios, 2002, Nr. 5-186;

2003 m. kovo 17 d. LR Konstitucinio Teismo nutarimas "Dėl „Mažeikių naftos“ ir jos dukteriniu bendrovių reorganizavimo įstatymo." Valstybės žinios, 2003, Nr. 27-1098;

⁴⁵ 2002 m. gruodžio 24 d. LR Konstitucinio Teismo nutarimas "Dėl savivaldos atstovaujamųjų ir vykdomųjų institucijų kompetencijos." Valstybės žinios, 2003, Nr. 19-828;

2004 m. lapkričio 5 d. LR Konstitucinio Teismo išvada "Dėl Seimo rinkimų įstatymo pažeidimų." Valstybės žinios, 2004, Nr. 163-5955;

Nors ir savivaldybių tarybų rinkimų sistema, kai dėl savivaldybių tarybų narių mandatų varžosi į politinių partijų sąrašus įtraukti kandidatai, pagal Konstituciją yra galima, kita vertus, tai, kad tokia (proporcinė) savivaldybių tarybų rinkimų sistema, kai dėl savivaldybių tarybų narių mandatų varžosi į politinių partijų sąrašus įtraukti kandidatai, pagal Konstituciją yra galima, nereiškia, kad, pasirinkus vien proporcinę savivaldybių tarybų rinkimų sistemą (t. y. tokią sistemą, kai kandidatais savivaldybių tarybų rinkimuose negali būti iškelti pavieniai asmenys, neįtraukti į kandidatų sąrašus), yra konstituciškai pateisinama kandidatų sąrašus apriboti vien politinių partijų sudaromais sąrašais.

Konstitucinis Teismas ne kartą savo nutarimuose⁴⁶ yra konstatavęs, kad konstitucinės teisės laisvai vienytis į politines partijas turinį sudaro teisė steigti politines partijas, teisė įstoti į jas ir dalyvauti jų veikloje, taip pat teisė nebūti politinių partijų nariu, teisė išstoti iš jų; asmuo savo konstitucinę teisę nuspręsti, ar priklausyti, ar nepriklausyti kuriai nors politinei partijai, realizuoja arba jos nerealizuoja laisva valia; ši asmens laisva valia yra pagrindinis narystės politinėse partijose principas. Konstitucijos 35 straipsnio 2 dalies nuostata, kad niekas negali būti verčiamas priklausyti kokiam nors bendrijai, politinei partijai ar asociacijai, yra konstitucinė garantija, ginanti asmenį nuo priklausymo kokiam nors susivienijimui prieš jo valią. Minėta konstitucinė garantija, ginanti asmenį nuo priklausymo kokiam nors politinei partijai prieš jo valią, reiškia ir tai, kad asmuo negali būti tiesiogiai arba netiesiogiai verčiamas būti susaistytas su kuria nors politine partija kokiais nors kitokiais – ne formalios narystės – ryšiais.⁴⁷

Taigi įstatymų leidėjas, įstatymu reguliuodamas savivaldybių tarybų rinkimų santykius, yra saistomas iš Konstitucijos kylančio reikalavimo nenustatyti tokio teisinio reguliavimo, kai asmuo, norintis pasinaudoti savo pasyviaja rinkimų teise renkant savivaldybių tarybų narius, būtų priverstas siekti narystės kurioje nors politinėje partijoje arba susaistyti save su kuria nors politine partija kitokiais – ne formalios narystės – ryšiais.

Išdėstęs, darbe apibendrintai minimus, argumentus, Konstitucinis Teismas padarė išvadą, kad Savivaldybių tarybų rinkimų įstatymo 34 straipsnio (2006 m.

⁴⁶ 2000 m. gruodžio 21 d. LR Konstitucinio Teismo nutarimas "Dėl narystės daugiabučių namų savininkų bendrijose." Valstybės žinios, 2000, Nr. 110-3536;

2004 m. liepos 1 d. LR Konstitucinio Teismo nutarimas "Dėl Lietuvos Respublikos Seimo statuto (1998 m. gruodžio 22 d. redakcija) 15 straipsnio 4 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai." Valstybės žinios, 2004, Nr. 105-3894;

⁴⁷ 2000 m. gruodžio 21 d. LR Konstitucinio Teismo nutarimas "Dėl narystės daugiabučių namų savininkų bendrijose." Valstybės žinios, 2000, Nr. 110-3536;

2004 m. liepos 1 d. LR Konstitucinio Teismo nutarimas "Dėl Lietuvos Respublikos Seimo statuto (1998 m. gruodžio 22 d. redakcija) 15 straipsnio 4 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai." Valstybės žinios, 2004, Nr. 105-3894;

gruodžio 21 d. redakcija) 1 dalis ta apimtimi, kuria, įstatymų leidėjui pasirinkus vien proporcinę savivaldybių tarybų rinkimų sistemą, nėra nustatyta, kad Lietuvos Respublikos teritorijos administracinių vienetų nuolatiniai gyventojai gali būti renkami į atitinkamų savivaldybių tarybas ir būdami įrašyti į ne politinių partijų sudaromus kandidatų į savivaldybių tarybų narius sąrašus, prieštarauja Konstitucijos 119 straipsnio 2 daliai.

Minimas Konstitucinio Teismo nutarimas buvo priimtas dar neprasidėjęs balsavimui, bet įsibėgėjus rinkimų procesui (kai kurioms rinkimų proceso stadijoms net pasibaigus) todėl rinkimai į savivaldybių tarybas nebebuvo stabdomi, nes pagal Konstitucinio Teismo argumentaciją - jeigu būtų atšaukiami, atidedami ar kitaip stabdomi rinkimai vien dėl to, kad priimtas Konstitucinio Teismo nutarimas, pagal kurį Savivaldybių tarybų rinkimų įstatymo 34 straipsnio (2006 m. gruodžio 21 d. redakcija) 1 dalis pripažinta prieštaraujančia (atitinkama apimtimi) Konstitucijai, neabejotinai būtų padaryta nepalyginamai didesnė žala rinkėjų lūkesčiams, taip pat ne tik vietos savivaldos, bet ir visos viešosios valdžios sistemos stabilumui, negu tai, kad šie savivaldybių tarybų rinkimai vyks teritorinių bendruomenių nariams – Lietuvos Respublikos teritorijos administracinių vienetų nuolatiniais gyventojams negalint būti renkamais į atitinkamų savivaldybių tarybas ir būnant įrašytais į kurį nors ne politinės partijos sąrašą kaip kandidatai į savivaldybių tarybų narius.

Apibendrinant tai kas pasakyta, reiktų pastebėti, kad nors mišri rinkimų sistema ir nereformuos savivaldos iš principo bei neišspręs daugelio savivaldos problemų, tačiau pagerins komunikaciją tarp gyventojų ir pirmosios grandies valdžios. Tai gali tapti geru pagrindu tolesnei savivaldos reformai.

4. Tiesioginiai mero rinkimai

Analizuojant LR Savivaldybių tarybų rinkimų problemas, atkreiptinas dėmesys, kad aršių politinių diskusijų objektu yra tapę ir mero rinkimų tvarkos klausimai.

Esant pasiūlymams įteisinti Lietuvoje tiesioginius mero rinkimus bei esant daug šitos naujovės, Lietuvoje, šalininkų, šioje darbo dalyje bus apžvelgiami siūlomos mero rinkimų sistemos teigiamos pusės ir trūkumai.

Savivaldybės taryba savo įgaliojimų laikui iš tarybos narių renka merą ir mero siūlymu skiria vieną ar kelis mero pavaduotojus. Meru ir mero pavaduotojais gali būti tik Lietuvos Respublikos piliečiai. Savivaldybės taryba gali nuspręsti, kad mero pavaduotojas pareigas atlieka visuomeniniais pagrindais. Meras renkamas, o mero

pavadootojas skiriamas slaptu balsavimu. Laikoma, kad meras išrinktas, o mero pavadootojas paskirtas, jeigu už jų kandidatūras balsavo visų tarybos narių dauguma.⁴⁸

Meras – savivaldybės vadovas. Jis atstovauja savivaldybei, numato tarybos posėdžių darbotvarkes, šaukia tarybos posėdžius ir jiems pirmininkauja, koordinuoja tarybos komitetų ir komisijų veiklą, pasirašo tarybos sprendimus ir posėdžių protokolus. Meras kartu su pavadootoju organizuoja tarybos sprendimų įgyvendinimą. Mero darbą reglamentuoja tarybos patvirtinti nuostatai.⁴⁹

Kylant didelėms diskusijoms dėl tiesioginių savivaldybių merų rinkimų reikėtų gerai pasverti visus "už" ir "prieš" tokio politinio žingsnio reikalingumui. Pagrindinė problema - ta, kad vien tiesioginės mero rinkimų formos įvedimo neužtenka. Kartu reikia išspręsti valdžios institucijų - savivaldybių tarybų, merų, seniūnų ir kitų - tarpusavio santykių balanso problemą. Šis sprendimas neturėtų prieštarauti esminėms Europos vietos savivaldos chartijos bei Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo suformuotoms nuostatomis. Deja, kol kas dar neaišku, kaip tai galėtų būti įgyvendinta.

Tiesioginių mero rinkimų forma nėra nauja, nors labiausiai ji išplito per pastarąjį dešimtmetį. Merai tiesiogiai renkami kai kuriose Vokietijos, Austrijos žemėse, Italijoje, Lenkijoje (nuo 2002 m.), Vengrijoje (nuo 1994 m.), Bulgarijoje, Rumunijoje, Slovakijoje, Kipre.

Tačiau modelis, kai atstovaujamosios institucijos (tarybos) atstovai renka merą, yra ne mažiau populiarus. Jis naudojamas Skandinavijos šalyse, Čekijoje, Estijoje, Latvijoje, Ispanijoje ir kitose šalyse. Iš Vakarų Europos valstybių išsiskiria Beneliukso šalys - čia merai skiriami valstybės vadovo vyriausybės teikimu. Tokiam paskyrimui didžiausią įtaką turi kandidato kvalifikacija bei partiniai ryšiai.

Seimas dar 2000 m. lapkričio mėn. 9 d. pritarė vyriausybės 2000 – 2004 metų veiklos programai. Vienas iš minimos programos teiginių buvo parengti Lietuvos Respublikos Konstitucijos pakeitimus, kuriuose būtų nustatyta, kad savivaldybių tarybų nariai ir merai renkami tiesiogine rinkimų teise. Taigi, dar tuometinė vyriausybė siekė konstituciškai įtvirtinti tiesioginius mero rinkimus.⁵⁰

Pagrindiniai argumentai už tiesioginius merų rinkimus, įvardijami jų šalininkų Lietuvoje, yra tokie: tiesioginiai mero rinkimai sustiprintų savivaldą, padidintų savivaldybių savarankiškumą, stabilumą, atsakingumą; žmonės galėtų išsirinkti tuos asmenis, kuriais labiausiai pasitiki; tiesioginiai merų rinkimai padidintų visuomenės dalyvavimo rinkimuose aktyvumą; tiesiogiai išrinkti merai būtų priversti

⁴⁸ Lietuvos konstitucinė teisė 2002, Vilnius, p. 815;

⁴⁹ Vietos savivaldos įstatymo 20 straipsnio 1 dalis. Valstybės žinios, 2000, Nr. 91-2832;

⁵⁰ Egidijus Šileikis. Alternatyvi konstitucinė teisė Vilnius, 2005, p. 170;

geriau atstovauti vietos gyventojų - o ne partijų - interesams. Pažymima ir tai, kad tiesioginių merų rinkimų sistema gana sėkmingai įgyvendinta kitose valstybėse.

Tačiau reikėtų pripažinti, kad esama daug ir svarių argumentų prieš tiesioginius merų rinkimus. Bene didžiausia problema, kurią puikiai suvokia dauguma įstatymų leidėjų ir kuri jau minėta anksčiau - neaišku, kaip bus išspręsta valdžių tarpusavio santykių problema vietos savivaldos lygmeniu. Akivaizdu, kad, jei meras būtų renkamas tiesiogiai, išlaikant egzistuojantį savivaldos modelį, kuriam esant didžiausios galios sukoncentruotos savivaldybių tarybose, padėtis iš esmės nepakistų. Greičiau atvirkščiai: atsirastų dar daugiau problemų ir politinio konflikto židinių.

Todėl, keičiant merų rinkimų sistemą, būtina iš pagrindų keisti ir nuo 1995 metų Lietuvoje veikiančią vietos savivaldos modelį. Čia yra keletas probleminių aspektų. Pirmiausia kyla klausimas: kaip išvengti užprogramuoto konflikto, kai tarybos dauguma ir meras priklauso skirtingoms politinėms partijoms ir laikosi skirtingų nuostatų principinių savivaldybės veiklos krypčių klausimais?

Yra nuomonių, kad esant skirtingoms politinėms pažiūroms, tarp mero ir tarybos narių, neturėtų kilti esminių problemų, nes panašia sistema yra priimami ir LR įstatymai, kai Seimas balsų dauguma nubalsuoja už tam tikrą įstatymą ir Prezidentas tą įstatymą pasirašo arba vetuoja. Nors ir Seime esančios daugumos bei Prezidento politinės pažiūros skiriasi, bet didelių nesklaidumų ties įstatymų priėmimu nebūna. Žiūrint ar ši teisės aktų (dalyvaujant Seimo daugumai bei Prezidentui turint skirtingas politines pažiūras) priėmimo logika tiktų ir savivaldybių taryboms santykiams su meru, priėmus tiesioginius mero rinkimus, galima lengvai paprieštarauti, nes aktyvią rinkimų teisę turintys asmenys atidavę savo balsų daugumą už tam tikrą partiją, tuo išreiškia savo norą, kad jų interesus tam tikroje savivaldybėje atstovautų, minėtą didžiąją balsų dalį gavusi partija, todėl visiškai nėra tikslinga šalia rinkti mero.

Susiklosčius tokiai situacijai, atsiranda nemaža tikimybė, kad visa savivaldybės veikla gali būti paralyžiuota. Net jei būtų įtvirtintas modelis - beje, remiamas tiek dabartinės politinės daugumos, tiek Lietuvos savivaldybių asociacijos, - kur meras vadovauja tiek atstovaujamajai, tiek vykdomajai valdžiai. Su šiuo modeliu susijusi ir kita galima problema: jo įtvirtinimas prieštarautų tiek Europos vietos savivaldos chartijos 2 straipsniui, tiek pastaraisiais metais Konstitucinio Teismo suformuotai vietos savivaldos sampratai, kurios pagrindas - valdžių atskyrimas - yra vienas esminių demokratinės visuomenės principų.

Yra ir daugiau klausimų, į kuriuos turėtų būti atsakyta, jei norima įgyvendinti šią reformą. Tai smarkiai didėsiantys rinkimų kaštai, mero kontrolės ir

atsakomybės klausimas, galimas populistų atėjimas į valdžią. Savo ruožtu mero rinkėjai, neatsižvelgdami į realias savivaldybių galias ir funkcijas, gali reikalauti iš mero atsakomybės už tų funkcijų netinkamą įgyvendinimą.

Todėl prieš priimdami galutinį sprendimą politikai turėtų apsvarstyti ir realiai įvertinti, ar iš tikrųjų norime ir esame pasirengę iš esmės keisti savivaldybės institucinės sandaros modelį, kuris egzistuoja Lietuvoje nuo 1995 metų.

Pagal siūlomą projektą, pakeitus Konstituciją, būtų ne tik įteisinti tiesioginiai merų rinkimai, bet ir pakeistas pats savivaldos modelis - meras atliktų vykdomosios valdžios funkcijas. Norint priimti Konstitucijos pataisas, būtina, jog Seimas joms pritartų du kartus iš eilės ne mažiau kaip 94 balsais iš 141 su trijų mėnesių pertrauka.

Tuo tarpu esama ir kitų pasiūlymų tiesioginius merų rinkimus įvesti nekeičiant Konstitucijos, keičiant tik Savivaldybių tarybų rinkimų įstatymą. meras atskiru biuleteni būtų renkamas iš kandidatų į savivaldybės tarybos narius, o gyventojų išrinktą merą dar turėtų patvirtinti savivaldybės taryba paprasta balsų dauguma. Jei gyventojų išrinkto mero savivaldybės taryba nepatvirtintų, savivaldybės vadovas slaptu balsavimu būtų renkamas iš tarybos narių kvalifikuota 3/5 visų tarybos narių balsų dauguma. Tačiau, jeigu išrinktasis meras nėra patvirtinamas bei taryba neišsirenka mero pati, tuomet siūloma įvesti tiesioginį valdymą ir rengti naujus savivaldybės tarybos ir mero rinkimus.

Įstatymo projekte taip pat numatoma, jog taryba gali atleisti merą iš pareigų 3/5 visų tarybos narių dauguma.

Šiuo metu Konstitucijoje nustatyta, kad savivaldos teisę teritorijos administraciniuose vienetuose įgyvendina savivaldybių tarybos. Tuo tarpu Vietos savivaldos įstatyme nustatyta, kad merą renka savivaldybės taryba - šį įstatymą ir yra siūloma keisti.

IV. Rinkimų į LR Savivaldybių tarybas procesas

Šioje darbo dalyje bus apžvelgtas rinkimų į LR Savivaldybių tarybas procesas. Norint įsigilinti ir suprasti esančią rinkimų problematiką svarbu susipažinti ir su pačia rinkimų eiga. Vienas iš esminių dalykų, kuo pasireiškia piliečio dalyvavimas vietos savivaldoje, yra Konstitucijoje įtvirtinta jo teisė dalyvauti savivaldybės tarybos rinkimuose, kuriuose jis pareiškia savo valią, kas atstovaus jo interesams savivaldybėje.

Rinkimų organizavimas – tam tikras procesas, susidedantis iš vienas po kito einančių stadijų. Skiriamos šios pagrindinės rinkimų stadijos:

- a) pasiruošimas rinkimams;
- b) balsavimas;
- c) balsu skaičiavimas;
- d) rezultatų paskelbimas;

Lietuvos Respublikos savivaldybių tarybų rinkimų tvarką reguliuoja jau minėtas LR Savivaldybių tarybų rinkimų įstatymas.⁵¹

Paruošiamasis rinkimų etapas

Paruošiamojo rinkimų etapo metu yra sprendžiami organizaciniai klausimai: formuojamos rinkimų komisijos, nustatomos rinkiminių apygardų teritorijos, sudaromi rinkėjų sąrašai, keliami ir registruojami kandidatai, vyksta agitacinė kampanija. Paruošiamoji rinkimų stadija prasideda nuo rinkimų paskelbimo. Jo paskirtis - balsavimo datos nustatymas.

1. Rinkimų datos paskyrimas

Pasaulyje egzistuoja trys rinkimų datos nustatymo būdai.

Pirmajam būdinga, tai, kad teisės aktuose nėra nustatyta, kada turi būti surengti rinkimai t.y. nėra nustatyta konkreti data, o tik nurodomas laikotarpis, kada turi būti surengti rinkimai. Rinkimų vykdymo terminai gali būti susiję su renkamo organo įgaliojimų pasibaigimu.

Antrojo būdo esmė – tiksli balsavimo data yra įtvirtinta įstatymu.

Trečiojo būdo esmę sudaro tai, kad įstatymuose nėra specialių nuostatų dėl rinkimų datos nustatymo, tačiau yra nustatytas laikotarpis tarp seno, išrinkto, organo įgaliojimų pasibaigimo ir naujojo įgaliojimų prasidėjimo.⁵²

⁵¹ Lietuvos konstitucinė teisė 2002, Vilnius, p. 642;

⁵² Lietuvos konstitucinė teisė 2002, Vilnius, p. 642;

Pagal LR Konstitucijos 67 straipsnio 12 punktą seimas skiria savivaldybių tarybų rinkimus. Konkrečią rinkimų datą apibrėžia LR Savivaldybių tarybų rinkimų įstatymo 7 straipsnio 2 dalis, kurioje pasakyta, kad tarybų rinkimus skelbia Lietuvos Respublikos Seimas ne vėliau kaip likus 5 mėnesiams iki savivaldybių tarybų narių įgaliojimų pabaigos. Jeigu likus 4 mėnesiams iki savivaldybių tarybų narių įgaliojimų pabaigos Lietuvos Respublikos Seimas nepaskelbia savivaldybių tarybų rinkimų datos, savivaldybių tarybų rinkimai rengiami paskutinį sekmadienį, nuo kurio iki tarybų narių įgaliojimų pabaigos lieka ne mažiau kaip mėnuo. Savivaldybių tarybų rinkimai rengiami ne anksčiau kaip prieš 2 mėnesius ir ne vėliau kaip prieš mėnesį iki tarybų narių įgaliojimų pabaigos.

Kitas organizacinis klausimas, sprendžiamas paruošiamojo etapo metu, yra rinkimų apygardų ir apylinkių sudarymas.

2. Rinkimų apygardos ir apylinkės

Rinkimams organizuoti ir vykdyti valstybės teritorija yra suskirstoma į rinkimų apygardas. Rinkimų apygarda – tai valstybės teritorijos dalis, kurioje skaičiuojami ir susumuojami rinkėjų balsai. Rinkimų apygardos būna vienmandatės ir daugiamandatės, o pagal teritoriją – nacionalinės (kai rinkimai vyksta didesniame nei valstybės teritoriniame darinyje, pavyzdžiui Europos Sąjungoje). Rinkimų apygardos rūšies pasirinkimas priklauso nuo rinkimų tipo bei naudojamos rinkimų sistemos specifikos.

Pagal LR Savivaldybių tarybų rinkimų įstatymo 10 straipsnį savivaldybės teritorijoje sudaroma viena daugiamandatė rinkimų apygarda, kurioje balsuoja visi aktyviają rinkimų teisę turintys šios savivaldybės rinkėjai.

Rinkimų apygardoje pagal proporcinę rinkimų sistemą, esant daugiau kaip 500 000 gyventojų, yra renkamas 51 savivaldybės tarybos narys (Vilniuje). Rinkimų apygardoje esant nuo 300 000 iki 500 000 gyventojų, renkamas 41 savivaldybės tarybos narys. Analogiškai esant nuo 100 000 iki 300 000 gyventojų, renkamas 31 savivaldybės tarybos narys, nuo 50 000 iki 100 000 gyventojų – 27 savivaldybės tarybos narys, nuo 20 000 iki 50 000 gyventojų – 25 savivaldybės tarybos narys ir esant iki 20 000 gyventojų – 21 savivaldybės tarybos narys. Vyriausioji rinkimų komisija, rinkimų apygarda ir renkamų tarybos narių skaičių, paskelbia likus ne mažiau kaip 85 dienoms iki rinkimų.

Atsižvelgiant į patogumą rinkėjui atvykti į balsavimo patalpas ir rinkėjų skaičių, miestų, rajonų teritorijos dalijamos į rinkimų apylinkes. Rinkimų apylinkės teritorijoje turi gyventi ne daugiau kaip 5000 rinkėjų.⁵³

Rinkimų apylinkė – tai balsavimo vieta, kurioje išreiškdami savo valią balsuoja rinkėjai ir kur vykdomas pirminis balsų skaičiavimas. Rinkimų apylinkių ribos yra pastovios organizuojant bei vykdant bet kuriuos rinkimus ir referendumus. Jas keisti gali tik esant būtinam reikalui Vyriausioji rinkimų komisija likus ne mažiau kaip 100 dienų iki rinkimų mero teikimu. Rinkimų apylinkių sąrašą minėta komisija skelbia „Valstybės žiniuose“.

3. Rinkimų komisijos

Rinkimams organizuoti yra sudaromos rinkimų komisijos. Įvairiuose šalyse egzistuoja keli rinkimų organizavimo įstaigų sudarymo būdai.

Pirmas būdas, kai šios institucijos sudaromos prieš kiekvienus naujus rinkimus (pvz., Austrijoje, Italijoje). Šis būdas, anot kai kurių jo šalininkų, geras tuo, kad leidžia į įstaigos veiklą įtraukti įvairius gyventojų sluoksnius, be to, garantuoja nuolatinį jų sudėties atnaujinimą, o tai neleidžia šių įstaigų naudoti politiniams tikslams siekti.

Antras būdas, kai rinkimų institucija dirba nuolatos. Šio būdo privalumas – įstaigos narių profesionalumas. (pvz., Ispanijoje).

Trečias būdas – mišrus. Aukščiausioji rinkimų institucija veikai nuolat, o žemesnioji funkcionuoja tik konkrečios rinkimų kampanijos metu. Šitokių rinkimų organizavimo būdu vyksta rinkimai ir Lietuvoje: rinkimus vykdo nuolat veikianti Vyriausioji rinkimų komisija, o rinkimų laikotarpiui sudaromos rinkimų komisijos.

Pagal LR Konstituciją, LR Vyriausioji rinkimų komisija - tai nuolat veikianti aukščiausia LR Seimo, LR Prezidento, LR Savivaldybių tarybų ir referendumo organizavimo komisija. Seimas, pagal LR Konstitucijos 67 straipsnio 13 punktą, sudaro Vyriausiąją rinkimų komisiją, todėl ši komisija yra konstitucinė institucija, kurios veiklą reglamentuoja Vyriausiosios rinkimų komisijos įstatymas. Valstybės institucijų sistemoje Vyriausioji rinkimų komisija užima ypatingą vietą, nes ji turi garantuoti valstybėje tiesioginės ir atstovaujamosios demokratijos plėtrą vykdant rinkimus ir

⁵³ Lietuvos konstitucinė teisė 2002, Vilnius, p. 630;

referendumus, dalyvauti rinkėjų lavinimo procese, rūpintis rinkimų technologijų tobulinimu ir pan.⁵⁴

Vienas iš Vyriausioji rinkimų komisijos uždavinių yra organizuoti ir vykdyti LR Savivaldybių tarybų rinkimus. Organizuojant LR Savivaldybių tarybų rinkimus Vyriausioji rinkimų komisija nustato savivaldybių tarybų narių skaičių, priima partijų pareiškinius dokumentus, išrinktam kandidatui išrašo savivaldybės tarybos nario pažymėjimą bei atlieka kitas, Vyriausiosios rinkimų komisijos įstatyme, numatytas funkcijas.

Ši komisija yra sudaroma LR Seimo ketveriems metams.⁵⁵ Jos nariams yra taikomas apolitiškumo principas, t.y. paskirti į komisiją nariai privalo sustabdyti savo narystę politinėse partijose.

Sudarant Vyriausiąją rinkimų komisiją yra nustatytas reikalavimas, kad nemažiau kaip pusė jos narių būtų paskirti iš teisingumo ministro ir Lietuvos teisininkų draugijos pasiūlytų kandidatūrų, todėl galima daryti prielaidą, kad prioritetas yra suteikiamas nariu profesionalumui teisės srityje, nes užtikrinti rinkimų teisėtumą, t.y. jų atitikimą įstatymams ir kitoms teisės normoms gali tik asmenys, turintys aukštąjį teisinį išsilavinimą. Taip pat į Vyriausiosios rinkimų komisijos sudėtį įeina partijų, gavusių Seimo narių mandatų daugiamandatėje rinkimų apygardoje, pasiūlyti asmenys.⁵⁶

Vyriausiajai rinkimų komisijai yra suteikti gan platūs įgaliojimai. Jos priimti sprendimai rinkimų klausimais yra privalomi visoms institucijoms bei pareigūnams. Be to, šiuos sprendimus gali pakeisti tik ji pati arba teismas. Siekiant apsaugoti šią komisiją nuo galimo politinio įtakojimo, valstybės valdymo ir valdžios institucijoms, valstybės pareigūnams, Seimo nariams, politinėms partijoms draudžiama kištis į Vyriausiosios rinkimų komisijos veiklą organizuojant ir vykdant rinkimus.

Tačiau nepaisant tokių plačių įgalinimų, Vyriausioji rinkimų komisija negali aiškinti rinkimų įstatymų nuostatų, o prireikus kreipiasi į Seimo Pirmininką, kad pastarasis inicijuotų LR Savivaldybių tarybų rinkimų įstatymo pakeitimus.

Apygardų rinkimų komisijas, likus ne mažiau 74 dienom iki rinkimų,⁵⁷ sudaro Vyriausioji rinkimų komisija. Pastebėtina, kad apygardų rinkimų komisijos sudarymo principas yra panašus į Vyriausiosios rinkimų komisijos: į komisijos sudėtį

⁵⁴ LR Vyriausiosios rinkimų komisijos įstatymo projekto aiškinamasis raštas. 2002 m. balandžio 22 d. Nr. IXP-1554;

⁵⁵ LR Vyriausiosios rinkimų komisijos 2006 m. gegužės 10 dienos įstatymo 7 straipsnio 1 dalis. Nr. IX-985;

⁵⁶ LR Vyriausiosios rinkimų komisijos 2006 m. gegužės 10 dienos įstatymo 7 straipsnio 2 dalis. Nr. IX-985;

⁵⁷ LR Savivaldybių tarybų rinkimų įstatymo 13 straipsnio 1 dalis. Valstybės žinios, 2006, Nr. 143-5445;

įeina teisingumo ministro ir Lietuvos teisininkų draugijos pasiūlyti aukštąjį teisinį išsilavinimą turintys asmenys. Be to, komisijos yra sudaromos iš mero pasiūlyto kiekvienos savivaldybės administracijoje dirbančio karjeros valstybės tarnautojo ir partijų, kuriuos gavo Seimo narių mandatų daugiamandatėje rinkimų apygardoje, pasiūlytų asmenų.

Apygardų rinkimų komisijos kompetencija yra gerokai siauresnė, tačiau ji užima gan svarią vietą organizuojant ir vykdant rinkimus. Apygardų komisijos sudaro apylinkių rinkimų komisijas, surašo rinkimų apygardos balsų skaičiavimo protokolą, svarsto skundus dėl apylinkių komisijų sprendimų ir veiksmų, priima dėl jų sprendimus ir kt. Analizuojant LR Savivaldybių tarybų rinkimų įstatymo nuostatas, pastebėta, kad priešingai, nei Vyriausioji rinkimų komisija, apygardų rinkimų komisijos yra sudaromos tik rinkimų laikotarpiui.

Apylinkių rinkimų komisijos yra sudaromos likus ne mažiau 65 dienom iki rinkimų.⁵⁸ Jos, kaip ir apygardų komisijos, sudaromos tik rinkimų laikotarpiui. Po vienodą skaičių kandidatūrų į apylinkės rinkimų komisiją turi teisę siūlyti kiekviena partija ar partijų koalicija, per paskutinius Seimo rinkimus gavusi Seimo narių mandatų daugiamandatėje rinkimų apygardoje bei partija ar partijų koalicija, per paskutinius savivaldybės tarybos rinkimus gavusi ne mažiau kaip 2 šios tarybos narių mandatus.

LR Savivaldybių tarybų rinkimų įstatymo 16 straipsnyje nustatyti apylinkės rinkimų komisijos įgaliojimai: sudaro sąlygas susipažinti rinkėjams su rinkėjų sąrašais, nagrinėja skundus dėl apylinkės rinkėjų sąrašė padarytų klaidų, prižiūri, kaip rinkimų apylinkės teritorijoje vyksta balsavimas paštu, pasirūpina, kad būtų parengtos balsavimo patalpos, ir vykdo kitus įstatymo jai pavestus įgaliojimus. Svarbiausias apylinkės rinkimų komisijos uždavinys – organizuoti balsavimą rinkimų apylinkėje, suskaičiuoti balsus ir surašyti apylinkės balsų skaičiavimo protokolą.

Išanalizavus šių rinkimus organizuojančių institucijų sudarymo tvarką galima būtų teigti, kad Lietuvoje egzistuoja mišri rinkimus organizuojančių institucijų sudarymo sistema.

Sekantis rinkimų proceso etapas – rinkėjų sąrašų sudarymas.

4. Rinkėjų sąrašai

Svarbi rinkimų proceso stadija – rinkėjų registravimas, t.y. asmenų įtraukimas į rinkėjų sąrašus. Pagal bendrą taisyklę balsuoti gali tik asmenys, įtraukti į šiuos sąrašus. Asmenų įtraukimas į rinkėjų sąrašus būna dviejų rūšių: laisvasis – pats

⁵⁸ LR Savivaldybių tarybų rinkimų įstatymo 15 straipsnio 1 dalis. Valstybės žinios, 2006, Nr. 143-5445;

rinkėjas atvyksta į rinkimų komisiją ir užsiregistruoja arba privalomasis – kai rinkėjo pavardė automatiškai yra įtraukiama į rinkėjų sąrašus, jam sulaukus reikiamo amžiaus. Lietuvoje yra įtvirtintas antrasis rinkėjų registravimo būdas. Rinkėjų registravimas įgalina rinkimų komisijas lengviau sekti rinkėjų korpuso pokyčius. Be to, sąrašų sudarymas iš vienos pusės užtikrina, kad kiekvienas rinkimų teisę turintis pilietis galės rinkimų dieną aičiuoti savo balsą už kandidatų sąrašą, iš kitos pusės neleidžia rinkimuose dalyvauti asmenims, neturintiems šios teisės, ir kad tas pats asmuo nebalsuotų kelis kartus.

Remiantis LR Savivaldybių tarybų rinkimų įstatymo 23 straipsnio 1 dalimi rinkimams organizuoti ir vykdyti sudaromi šie rinkėjų sąrašai:

- a) Lietuvos Respublikos rinkėjų sąrašas;
- b) Rinkimų apygardų rinkėjų sąrašai;
- c) Rinkimų apylinkių rinkėjų sąrašai;

Šių sąrašų sudarymo tvarką, formą, būdą ir jų naudojimo tvarką nustato Vyriausioji rinkimų komisija. Norint išvengti klaidų, rinkėjų sąrašai yra sudaromi du kartus – išankstiniai ir galutiniai. Į išankstinį sąrašą yra surašomi visi rinkimų teisę turintys asmenys pagal pilietybę patvirtinančio dokumento duomenis ir gyventojų registrą. Vėliau Vyriausioji rinkimų komisija, remdamasi valstybės institucijų ir apygardų komisijų duomenimis šį sąrašą tikslina. LR Savivaldybių tarybų rinkimų įstatymo 24 straipsnio 3 dalyje yra nurodyta, kad iš sąrašo turi būti išbraukti: mirę rinkėjai, asmenys netekę Lietuvos Respublikos pilietybės ir neturintys leidimo nuolat gyventi Lietuvoje, rinkėjai, kuriems įsiteisėjo teismo sprendimas juos pripažinęs neveiksniais bei asmenys, kurių leidimas nuolat gyventi Lietuvoje yra įstatymų nustatyta tvarka panaikintas. Likus ne daugiau, kaip 7 dienom iki rinkimų šie patikslinti išankstiniai sąrašai tvirtinami kaip galutiniai. Galutinį sąrašą pakeisti leidžiama tik Vyriausiajai rinkimų komisijai sutikus.

Likus ne mažiau 39 dienom iki rinkimų, Vyriausioji rinkimų komisija sudaro rinkimų apygardos rinkėjų sąrašą ir perduoda jį apygardos rinkimų komisijai. Pastaroji pagal rinkimų apygardos sąrašą sudaro apylinkės rinkėjų sąrašą ir likus ne mažiau 26 dienom iki rinkimų perduoda jį apylinkės rinkimų komisijai.

Likus ne mažiau, kaip 20 dienų iki rinkimų rinkėjams, įrašytiems į rinkėjų sąrašus, apylinkės rinkimų komisija turi įteikti pažymėjimą, kuris yra dalyvavimo rinkimuose pagrindas.

5. Kandidatų kėlimas

Kandidatų kėlimas – tai vienas iš svarbiausių rinkimų kampanijos etapų, nes jo metu nustatomi asmenys, iš kurių bus išrinkti vietos savivaldybių tarybos nariai. Kandidatus į savivaldybės tarybos narius gali kelti partija ne vėliau kaip likus 65 dienoms iki rinkimų. Daugiamandatėje rinkimų apygardoje partija kandidatus į LR Savivaldybių tarybas kelia pateikdama kandidatų sąrašą, sudarytą, kuriame kandidatai surašyti jos nustatyta eile.⁵⁹ Partijos sąrašė kandidatų į savivaldybės tarybos narius negali būti mažiau kaip 10 ir du kartus daugiau kaip toje apygardoje nustatytas mandatų skaičius. Lyginant LR Savivaldybių tarybų rinkimų įstatymo redakcijas, priimtas iki 2002 m. birželio 20 d., galima pastebėti, kad ankstesnės LR Savivaldybių tarybų rinkimų įstatymo redakcijos leido partijai ar politinei organizacijai sąrašė pateikti nemažiau kaip 5 ir nedaugiau kaip toje apygardoje nustatytas mandatų skaičius pridėjus dar 5.⁶⁰

Pažeidus, LR Savivaldybių tarybų rinkimų įstatymo 34 straipsnio 2 dalyje, nustatytą imperatyvią normą, leidžiančią partijos sąrašė įrašyti tik nustatytą kandidatų skaičių, atitinkamoje savivaldybėje kandidatuojantis partijos sąrašas yra išbraukiamas. Analogiška situacija įvyko 2007 metų rinkimų į savivaldybių tarybas metu. Lietuvos tautininkų sąjunga, savo sąrašė, pateikė 10 kandidatų į Pakruojo savivaldybių tarybas. Kadangi vienas iš kandidatų nenurodė, (kaip imperatyviai reikalaujama LR Savivaldybių tarybų įstatymo 89 straipsnyje), kad teismo buvo pripažintas kaltu, tai Vyriausiajai rinkimų komisijai priėmus sprendimą, jį pašalinti iš kandidatų sąrašo, minėtos sąjungos sąrašė liko tik 9 kandidatai. Esant nepakankamai kandidatų skaičiui į savivaldybės tarybą, Vyriausioji rinkimų komisija atitinkamai priėmė kitą sprendimą - anuliuoti Lietuvių tautininkų sąjungos kandidatų į savivaldybės tarybą sąrašą Pakruojo rajono rinkimų apygardoje. Šie priimti sprendimai, Lietuvos tautininkų sąjungos atžvilgiu, buvo skundžiami Lietuvos vyriausiajam administraciniam teismui, kuris pareiškėjų skundo netenkino.⁶¹

Pažymėtina, kad iškeliant kandidatus reikia laikytis kandidato iškėlimo įforminimo taisyklių. LR Savivaldybių tarybų rinkimų įstatymo 35 straipsnyje yra detalai apibūdinti Vyriausiajai rinkimų komisijai pateikiami kandidatų iškėlimo pareiškiniai dokumentai: pareiškimas dalyvauti rinkimuose, savivaldybių, kurių tarybų

⁵⁹ Lietuvos konstitucinė teisė. Vilnius, 2002. p. 649;

⁶⁰ LR Savivaldybių tarybų rinkimų įstatymo 34 straipsnio 2 dalis. 2001 m. balandžio 19 d. redakcija. Valstybės žinios, 1999, Nr. 93-2710;

⁶¹ Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo sprendimas. 2007 m. vasario 23 d. Bylos Nr. R¹¹ – 30/2007;

narių rinkimuose partija numato kelti kandidatus, sąrašas, dokumentą, patvirtinantį, kad yra sumokėtas rinkimų užstatas ir kiti įstatymo nustatyti dokumentai.

Taip pat kandidatas į savivaldybės tarybos narius, pagal LR Savivaldybių tarybų rinkimų įstatymo 35 straipsnio 4 dalį, turi paskelbti ar neturi nebaigtos atlikti teismo nuosprendžiu paskirtos bausmės. Kaip tik dėl šio reikalavimo, vykstant 2007 metų LR Savivaldybių rinkimams Vyriausiajai rinkimų komisijai neįregistravus keleto kandidatų, dėl minimos nuostatos neįvykdymo, buvo išnagrinėti 6 skundai Lietuvos vyriausiajame administraciniame teisme. Toliau trumpai bei apibendrintai bus apžvelgtos šios bylos.

Ginčai tarp pareiškėjų bei Vyriausiosios rinkimų komisijos kilo dėl, minėtų, klaidingų duomenų įrašymo į LR Savivaldybės tarybos narius anketoje, kur klausama ar, asmuo kandidatuojantis į savivaldybių tarybų narius, buvo kada nors po 1990 m. kovo 11 d. pripažintas kaltu „dėl sunkaus ar labai sunkaus nusikaltimo“.⁶² Šiuo klausimu kilo nemažai ginčų, nes kai kurie asmenys buvo atleisti nuo paskirtos bausmės bei nuosprendžiu panaikintas teistumas.⁶³ Kai kurių pareiškėjų nuomone, vadovaujantis LR Baudžiamojo kodekso 3 straipsnio 2 dalimi, veikos nusikalstamumą panaikinantis baudžiamasis įstatymas turi grįžtamąją galią, todėl teismo nuosprendis neturi būti taikytinas ir neturi būti laikoma, kad tie asmenys buvo anksčiau teisti.

Būtina atkreipti dėmesį į tai, kad LR Savivaldybių tarybų rinkimų įstatymo 89 straipsnio 1 dalies norma reglamentuoja: „Kiekvienas kandidatas į savivaldybės tarybos narius turi viešai paskelbti, jeigu jis po 1990 m. kovo 11 d. Lietuvos Respublikos ar užsienio valstybės teismo įsiteisėjusiu nuosprendžiu (sprendimu) buvo pripažintas kaltu dėl nusikalstamos veikos arba įsiteisėjusiu Lietuvos Respublikos ar užsienio valstybės teismo nuosprendžiu (sprendimu) bet kada buvo pripažintas kaltu dėl sunkaus ar labai sunkaus nusikaltimo.“ Atsižvelgiant į sakinio pirmosios dalies prasmę dėl viešo paskelbimo dėl nusikalstamos veikos ir į Savivaldybių tarybų rinkimų įstatymo 89 straipsnio 1 dalies pirmo sakinio antroje dalyje vartojamą žodžių junginį „bet kada“, o tai leidžia teigti, jog kandidatas į savivaldybės narius, būdamas teistas pirmiau iki 1990 m. kovo 11 d., privalo teistumo aplinkybę nurodyti tik tokiu atveju, jei jis buvo pripažintas kaltu įsiteisėjusius nuosprendžiu ne už bet kokią nusikalstamą veiką, o tik tokia, kuri pagal galiojusį Baudžiamąjį kodeksą laikyta sunkia ar labai sunkia.

⁶² Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo sprendimas 2007 m. vasario 19 d. Bylos Nr. R²-20/2007;

⁶³ Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo sprendimas 2007 m. vasario 20 d. Bylos R¹⁷-18/2007;

Apibendrinant tai kas pasakyta, reikia nepamiršti, kad teistumo pasibaigimas, panaikinimas neatleidžia kandidato į savivaldybės tarybos narius nuo pareigos pažymėti apie teistumą.

Toliau einanti rinkimų proceso dalis yra rinkimų agitacija.

6. Kandidatų veiklos garantijos

Norint užtikrinti kandidatų į LR Savivaldybių tarybos narius lygias galimybes dalyvauti rinkimuose yra nustatomos kandidatų veiklos garantijos. Kandidatų į LR Savivaldybių narius garantijos – tai priemonės, kurių pagalba rinkimų agitacijos metu kandidatams užtikrinamos tam tikros teisės, padedančios kandidatui visapusiškai įgyvendinti savo agitacinę programą.

Viena iš pagrindinių veiklos garantijų – kandidato neliečiamybė (imunitetas). LR Savivaldybių rinkimų įstatymo 46 straipsnyje nustatyta, kad kandidatas į savivaldybės tarybos narius rinkimų agitacijos kampanijos metu, taip pat iki naujai išrinktos savivaldybės tarybos pirmojo posėdžio bei LR Vyriausiosios rinkimų komisijos sutikimo negali būti traukiamas baudžiamojon atsakomybėn, suimtas, negali būti kitaip suvaržyta jo laisvė. Įtvirtintas kandidato į savivaldybių tarybas neliečiamybės institutas kelią klausimą apie jo reikalingumą, nes pasibaigus rinkimams ir kandidatui esant išrinktam arba neišrinktam į savivaldybės tarybą, jo imunitetas nustoja galiojės, t.y. kandidatas į savivaldybės tarybos narius rinkimų tik agitacijos kampanijos metu, taip pat iki naujai išrinktos savivaldybės tarybos pirmojo posėdžio turi neliečiamybės statusą. LR Seimo rinkimų įstatyme ir LR Prezidento rinkimų įstatyme, kandidatai neliečiamybę turi ne tik rinkimų metu, bet ir po rinkimų, jeigu yra išrenkami į atitinkamas pareigas. Suprantama, kad toks imuniteto suteikimas kandidatams į LR Seimo narius ir LR Prezidento postą bei LR Seimo nariams ir LR Prezidentui, yra reikalingas ir būtinas tų asmenų tinkamam pareigų atlikimui.⁶⁴ Imunitetas, turi užtikrinti minėtiems asmenims nekliudomai vykdyti LR Konstitucijoje nustatytas funkcijas.⁶⁵ Galima manyti, kad imuniteto suteikimas kandidatams į savivaldybių tarybas yra įtvirtintas įstatyme tam, kad nebūtų pažeisti tiek aktyviają, tiek pasyviają rinkimų teisę turinčių asmenų lūkesčiai, tačiau šis neliečiamumo suteikimas yra nelabai suprantamas savo reikalingumu, nes kaip minėta, jie savo neliečiamumą praranda nuo pirmojo savivaldybės tarybos posėdžio ir nuo to momento gali būti traukiamai baudžiamojon atsakomybėn, suimti, ar kitaip suvaržyta jų laisvė. O tai reiškia, kad nuo pirmojo

⁶⁴ Lietuvos konstitucinė teisė. Vilnius, 2002. p. 748;

⁶⁵ 2000 m. gegužės 8 d. LR Konstitucinio Teismo nutarimas "Dėl operatyvinės veiklos." Valstybės žinios, 2000, Nr. 39-1105;

savivaldybės tarybos posėdžio jų laisvė gali būti suvaržyta taip, kad jie nebegalės atlikti savo pareigų. Todėl manytina, kad įstatymo leidėjas turėtų arba išvis atsisakyti šio neliečiamumo instituto kandidatų į savivaldybių tarybų narius atžvilgiu, arba neliečiamumą suteikti ir išrinktiems nariams į savivaldybės tarybas.

Tik su Vyriausiosios rinkimų komisijos sutikimu kandidatai į savivaldybių tarybas gali būti traukiami baudžiamojon atsakomybėn, suimti, ar kitaip suvaržyta jų laisvė. Situacija, kai Vyriausioji rinkimų komisija panaikino kandidato į savivaldybių tarybas imunitetą, įvyko vykstant 2007 metų rinkimams į LR Savivaldybių tarybas. LR Vyriausioji rinkimų komisija 2007 m. sausio 26 d. priėmė sprendimą Nr. 71., kuriuo tenkino LR generalinės prokuratūros prašymą panaikinti 2007 m. sausio 25 d. kandidato į Kėdainių rajono savivaldybės tarybos narius įregistruoto Viktor Uspaskich neliečiamybę. Panaikinti V. Uspaskich neliečiamybę buvo prašoma todėl, kad nebuvo galima įvykdyti 2006 m. rugpjūčio 25 d. Vilniaus m. 2-ojo apylinkės teismo nutarties, kuria V. Uspaskich, kaip įtariamajam, buvo paskirta kardomoji priemonė – suėmimas. V. Uspaskich šią LR Vyriausiosios rinkimų komisijos priimtą sprendimą skundė Lietuvos vyriausiajam administraciniam teismui.⁶⁶

V. Uspaskich teigė, kad pagal LR Konstitucijos 31 straipsnio 1 dalies nuostata, įtvirtinančia nekaltumo prezumpciją, jis tikėjosi objektyvaus ir nešališko LR Vyriausiosios rinkimų komisijos sprendimo. Taip pat pareiškėjo buvo pasakyta, kad Europos žmogaus teisių teismas yra pažymėjęs, kad Europos žmogaus teisių konvencijos pirmo protokolo 3 straipsnyje įtvirtinta teisė į laisvus rinkinius (apima ir teisę rinkti, ir teisę būti renkamam), kuria grindžiamas tikras demokratinis režimas, taptų iliuzine, jeigu ji bet kuriuo momentu galėtų būti savavališkai atimta.

Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas išnagrinėjęs šį skundą, priėmė sprendimą netenkinti bylos V. Uspaskich atžvilgiu. Teismas konstatavo, kad ir pareiškėjai neginčijo LR generalinės prokuratūros Organizuotų nusikaltimų ir korupcijos tyrimo departamente atliekamo ikiteisminio tyrimo baudžiamojoje byloje dėl apgaulingo buhalterinės apskaitos tvarkymo, nusikalstamu būdu įgytų pinigų ar turto legalizavimo ir kitų nusikaltimų.

Pažymėtina, kad LR Konstitucinis Teismas savo nutarimuose yra ne kartą konstatavęs, kad pagal Konstituciją riboti konstitucinių žmogaus teisių ir laisvių įgyvendinimą galima, jeigu yra laikomasi šių sąlygų: tai daroma įstatymu; ribojimai yra

⁶⁶ Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2007 m. vasario 12 d. sprendimas. Bylos Nr. R⁶-11/2007;

būtinai demokratinėje visuomenėje siekiant apsaugoti kitų asmenų teises bei laisves ir Konstitucijoje įtvirtintas vertybes, taip pat konstituciškai svarbius tikslus.⁶⁷

Atkreiptinas dėmesys, kad Europos žmogaus teisių teismo jurisprudencijoje teigiama, kad teisė balsuoti ir teisė būti renkamam yra implicitiškai įtvirtintos Europos žmogaus teisių konvencijos pirmojo protokolo 3 straipsnyje. Tačiau šios teisės nėra absoliučios. Yra galimybė nustatyti numanomus šių teisių apribojimus ir Susitariančiosioms Valstybėms privalo būti suteiktos plačios vertinimo ribos šioje sferoje. Ar buvo laikytasi minėtos konvencijos pirmojo protokolo 3 straipsnio reikalavimų, turi būti nustatyta, kad atitinkamos sąlygos nesuvaržo nagrinėjamų teisių tokiu mastu, jog yra paneigiama pati šių teisių esmė, jos tampa neefektyvios; kad šios sąlygos nustatomos siekiant teisėtų tikslų; kad taikomos priemonės nėra neproporcingos.⁶⁸

Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo teisėjų kolegija konstatavo, kad panaikinant V. Uspaskich neliečiamybę buvo siekiama teisėtų ir pagrįstų tikslų, pritaikyta priemonė (neliečiamybės panaikinimas) yra proporcinga ir adekvati ja siekiamiems tikslams (sudaryti tinkamas sąlygas greitai ir išsamiai ištirti galimai padarytas nusikalstamas veikas ir tinkamai pritaikyti įstatymą, kad nusikalstamą veiką padaręs asmuo būtų teisingai nubaustas ir niekas nekaltas nebūtų nuteistas).

Apibendrinant tai kas pasakyta, atkreiptinas dėmesys į tai, kad laisvi ir demokratiniai rinkimai iš esmės įmanomi tik tuo atveju, jei yra užtikrinama pagarba fundamentalioms teisėms ir laisvėms – spaudos laisvei, laisvei reikšti įsitikinimus ir t. t. Tačiau kiekvienas žmogus turi ne tik teises, bet ir pareigas visuomenei, kurioje tik ir gali laisvai ir visiškai vystytis jo asmenybė.⁶⁹ Žmogus turi laikytis nustatytos teisinės tvarkos, per kurią išreiškiamos pagrindinės visuomenės vertybės, o jei šiai tvarkai nepaklūsta, jam gali, ir turi, būti taikomos atitinkamos poveikio priemonės, gali būti suvaržomos ar panaikinamos atitinkamos jo teisės.

7. Rinkimų agitacija

Įgyvendinant viešumo principą, rinkimų agitacinės kampanijos metu rinkėjai susipažįsta su kandidatais, jų programomis, o partijos vykdo priešrinkiminę agitaciją. Šios rinkimų proceso stadijos metu siekiama paveikti visuomenės nuomonę ir rinkėjų elgesį konkrečių kandidatų ir politinių partijų naudai. Rinkimų kampanijos

⁶⁷ 2004 m. gruodžio 29 d. LR Konstitucinio Teismo nutarimas "Dėl organizuoto nusikalstamumo užkardymo." Valstybės žinios, 2005, Nr. 1-7;

⁶⁸ Europos žmogaus teisių teismo 2006 m. kovo 28 d. sprendimas byloje Sukhovetskyy prieš Ukrainą, Nr. 13716/02;

⁶⁹ Visuotinės žmogaus teisių 1948 m. gruodžio 10 d. deklaracijos 29 straipsnio 1 dalis;

tikslas – padėti rinkėjui apsispręsti už kurią politinę partiją jis rinkimų metu atiduos savo balsą.

Pažymėtina, kad rinkimų agitacija yra vertinama prieštaringai. Agitacijos šalininkai pabrėžia, kad agitacijos metu rinkėjams suteikiama galimybė geriau susipažinti su kandidatais, jų programomis. Oponentai teigia, jog rinkimų agitacijos laikotarpiu kandidatai populistiniais pažadais patraukia rinkėjus, o išrinkti visus įsipareigojimus „pamiršta“.⁷⁰

Iš rinkimuose dalyvaujančių partijų rinkėjas pasirenka tą, kuri, jo manymu, gali sėkmingiausiai atstovauti jo pozicijoms bei siekiamiems tikslams. Tuo būdu lemiamą reikšmę turi konkrečios partijos įvaizdis, tiksliau - įvaizdžių, susijusių su ta partija, visuma. Kuo nuoseklesnė yra konkrečios partijos politinė veikla, kuo labiau ji atitinka rinkėjų viltis, kurias kelia susiformavęs tos partijos įvaizdis, tuo labiau ryškėja teigiama arba neigiama rinkėjų nuomonė apie tą partiją.⁷¹

Rinkimų agitaciją reglamentuojančios teisės normos leidžia ją vykdyti įvairiomis formomis ir būdais, išskyrus tuos, kurie pažeidžia LR Konstituciją ir įstatymus (LR Savivaldybių tarybų rinkimų įstatymo 48 straipsnio 8 dalis). Agitacijos metu partijos išleidžia didžiąją lėšų dalį skirtą rinkimams. Agitacijos metu yra ruošiami susitikimai su rinkėjais, naudojamos televizijos ir radijo paslaugomis ir pan. Visam tai reikalinga nemažai lėšų. Žemiau yra pateikiama statistika, kiek kiekviena partija, 2007 metais vykusių LR Savivaldybių tarybų rinkimų metu išleido pinigų rinkiminėm kampanijom.

Sąrašo numeris	Politinės kampanijos dalyvis	Iš viso pajamų, Lt	Iš viso išlaidų, Lt
1	Politinė partija Rusų aljansas	21.460,00	21.450,93
2	Lietuvos lenkų liaudies partija	47.100,00	47.100,00
3	Lietuvos krikščionys demokratai	460.051,24	470.753,47
4	Liberalų ir centro sąjunga	2.505.813,57	2.407.079,24
5	Partija Tvarka ir teisingumas	1.167.242,56	1.229.780,98
6	Lietuvos lenkų rinkimų akcija	473.607,12	470.099,02
7	Lietuvos socialdemokratų sąjunga	52.901,40	66.515,87
8	Partija "Jaunoji Lietuva"	24.747,40	24.748,90
9	Tautos pažangos partija	19.000,81	19.000,81
10	Lietuvos laisvės sąjunga	4.853,00	5.185,12
11	Lietuvos centro partija	90.651,11	84.825,42
12	Tautinė partija Lietuvos kelias	17.407,96	12.408,56
13	Lietuvos socialdemokratų partija	1.712.439,24	3.315.771,64
14	Lietuvos liaudies sąjunga "Už teisingą Lietuvą"	58.955,00	58.648,96
15	Lietuvių tautininkų sąjunga	18.733,15	42.691,43
16	Smulkaus ir vidutinio verslo partija	6.323,20	8.574,37
17	Lietuvos rusų sąjunga	170.151,00	169.266,92
18	Pilietinės demokratijos partija	680.576,12	709.927,17

⁷⁰ G. Vitkus. Politologijos įvadas. Vilnius, 2001. p. 118;

⁷¹ Lietuvos konstitucinė teisė 2002, Vilnius, p. 650;

19	Lietuvos valstiečių liaudininkų sąjunga	1.568.563,17	2.965.276,74
20	Tėvynės Sąjunga	2.562.793,76	2.265.042,15
21	Darbo partija	1.815.752,26	1.821.192,68
22	Lietuvos Respublikos liberalų sąjūdis	1.186.354,03	1.629.276,39
23	Krikščionių konservatorių socialinė sąjunga	40.727,00	40.994,02
24	Naujoji sąjunga (socialliberalai)	1.228.246,20	1.303.216,81
	Iš viso už visus sąrašus:	15.934.450,30	19.188.827,60

Kaip matyti iš pateiktų duomenų, partijos politinės kampanijos metu išleidžia dideles sumas pinigų. Dažnai jos net išiskolina. Todėl dažnai pasitaiko, kad didesnes pinigines lėšas turinčios partijos laimi daugiau mandatų, nes atitinkamai turint daugiau pinigų surengia didesnio masto reklamą sau, nei kitos partijos, tokiu būdu užsitarnauja, taip reikiamą rinkėjų palankumą. Nors pastebėtina, kad taip įvyksta ne visada. Partijos populiarumą rinkimuose taip pat lemia įdirbis bei turima reputacija.

Daugelyje valstybių, taip pat ir Lietuvoje, agitacija paskutinėmis dienomis prieš rinkimus yra draudžiama. Taip bandoma apsaugoti rinkėjų teisę laisvai apsispręsti už kokį partijų sąrašą jie balsuos per rinkimus. Lietuvoje rinkiminė agitacija, taip pat ir kompromituojančios medžiagos skleidimas draudžiamas likus 30 valandų iki rinkimų pradžios ir rinkimų dieną.

8. Parengtinė rinkimų organizavimo veikla

Demokratiškas ir sklandus balsavimas nebūtų įmanomas nenustačius aiškių sąlygų bei balsavimo tvarkos visiems rinkėjams. LR Savivaldybių tarybų rinkimų įstatymas detaliai reglamentuoja balsavimo vietas bei reikiamų dokumentų rengimo tvarką. Pasiruošimą rinkimams organizuoja ir koordinuoja Vyriausioji rinkimų komisija. Ji parengia rinkėjo pažymėjimą, balsavimo biuletenių, plakatų, vokų balsavimui paštu, antspaudų pavyzdžius bei formas.

Vyriausioji rinkimų komisija, priimdama rinkimų organizavimo reglamentuojančias instrukcijas, rekomendavo, kad balsavimo patalpa būtų įrengta pirmame aukšte, kad galėtų balsuoti neįgalieji ir senyvo amžiaus žmonės. Balsavimo kabina turi būti įrengta taip, kad rinkėjas galėtų slapta užpildyti rinkimų biuletenius. Įstatymas nustato ir kitus reikalavimus: balsavimo patalpoje turi būti balsadėžė, kandidatų sąrašai, LR Savivaldybių tarybų rinkimų įstatymo tekstas ir kt.

Balsavimo patalpoje negalima rengti jokių kitų renginių, išskyrus rinkimų organizavimą ir balsavimą. Iš balsavimo patalpos, perėjimo į ją patalpų (koridorių) ir 50 metrų atstumu aplink pastatą, kuriame yra balsavimo patalpa, turi būti pašalinta rinkimų agitacijos medžiaga.

Įgyvendinant rinkimų viešumo principą, LR Savivaldybių tarybų rinkimų įstatymo 58 straipsnio 1 dalyje yra numatyta, jog partijos, taip pat atstovai rinkimams turi teisę skirti stebėtojus. Rinkimų komisijos turi pasirūpinti, kad rinkimų stebėtojui rinkimų apylinkės balsavimo patalpose būtų sudarytos tinkamos sąlygos stebėti, kaip laikomasi LR Savivaldybių tarybų rinkimų įstatymo, t.y. rinkimų stebėtojų darbo vietos turi būti įrengtos taip, kad matytųsi balsavimo kabinos, komisijos narių darbo vietos bei balsavimo urna.

Pasibaigus šiai stadijai pereinama prie kitos, turbūt svarbiausios rinkimų etapo stadijos – balsavimo.

9. Balsavimo etapas ir su juo susijusios problemos

Balsavimas – tai laikas, kuriuo metu rinkėjai atvyksta į rinkimų apylinkes ir išreiškia savo valią. Būtent šiame rinkimų etape balsuodami rinkėjai nusprendžia, kurie kandidatai gaus mandatus ir taps savivaldybių tarybų nariais. LR Savivaldybių tarybų rinkimų įstatymas nustato, kad rinkėjai balsuoja rinkimų apylinkėje, į kurios rinkėjų sąrašus jis yra įrašytas.

Balsavimas apylinkės rinkimų komisijos nurodytoje patalpoje vyksta rinkimų dieną nuo 7 iki 20 valandos. Balsavimo patalpa atidaroma tik susirinkus ne mažiau kaip 3/5 apylinkės rinkimų komisijos narių bei įsitikinus, kad balsavimo patalpoje galima vykdyti rinkimus, t.y. ji atitinka nustatytus reikalavimus. Nuo to momento prasideda balsavimas. Norint užtikrinti sklandžią rinkimų eigą ir išvengti rinkėjų teisių pažeidimų, rinkimų komisijos nariai, prieš leisdami rinkėju balsuoti, nustato jo asmenybę. Rinkėjas turi pateikti rinkėjo pažymėjimą ir asmenybę patvirtinantį dokumentą. Įsitikinęs, kad rinkėjas atvyko į tinkamą rinkimų apylinkę ir gali balsuoti, komisijos narys išduoda rinkėjui daugiamandatės apygardos biuletenį. Draudžiama išduoti daugiau biuletenių arba išduoti biuletenį už kitą asmenį.

Siekiant užtikrinti rinkimų slaptumo principą, LR Savivaldybių tarybų rinkimų įstatyme nustatyta, kad biuletenį gali užpildyti tik pats rinkėjas ir tik tam skirtoje balsavimo kabinoje. Turintis fizinių trūkumų asmuo gali paprašyti aplinkinių pagalbos. Biuletenyje pilietis pažymi tą sąrašą už kurį jis balsuoja. Biuletenyje rinkėjas gali dalyvauti reitinguojant kandidatus, t.y. keičiant jų vietą partijos sąrašė.

LR Savivaldybių tarybų rinkimų įstatymo normos sukurtos taip, kad būtų sudarytos sąlygos balsuoti paštu (tik įstatyme numatytam asmenų ratui), t.y.: sveikatos priežiūros (išskyrus ambulatorines), socialinės rūpybos ir globos įstaigose, kariniuose

vienetuose, bausmių vykdymo įstaigose. Taip pat, kad palengvinti balsavimą yra siūloma įteisinti Lietuvoje balsavimą internetu.

Balsavimas bausmių vykdymo įstaigose užtikrina LR Konstitucijoje įtvirtintą piliečių visuotinę teisę atiduoti savo balsą rinkimuose. Iki 2003 m. gruodžio 9 d. galiojusioje LR Savivaldybių tarybų rinkimų įstatymo 31 straipsnio 3 dalies redakcijoje buvo leista rinkėjams, esantiems bausmės atlikimo vietose būti įrašomiems į rinkimų apylinkės, kurios teritorijoje jie nuolat gyvena, iki pateko į bausmės atlikimo vietą, rinkėjų sąrašą. Jeigu asmuo, esantis bausmės atlikimo vietoje, raštu prašė, jis buvo įrašomas į rinkimų apylinkės, kurios teritorijoje yra bausmės atlikimo vieta, rinkėjų sąrašą. Toks įtvirtintas, balsavimo bausmių vykdymo įstaigose, teisinis reglamentavimas leido ženkliai įtakoti tose vietovėse (kuriose yra bausmių vykdymo įstaigos) rinkimų rezultatus, nes bausmės atlikimo vietos yra tik keliose Lietuvos vietovėse (rinkimų apygardose), kuriose pastoviai įkalintas nemažas skaičius rinkėjų (pvz., Pravieniškėse apie 8 tūkst. žmonių), todėl atitinkamoms struktūroms susiorganizavus galėjo būti įtraukti į tų vietovių rinkimų apylinkių rinkėjų sąrašus bausmes atliekantys asmenys.⁷² Norint išvengti minėtų neigiamų padarinių buvo pasiūlyta LR Seimas situacijai 2003 m. gruodžio 9 d. priėmė naują LR Savivaldybių tarybų rinkimų įstatymo redakciją, kurioje buvo pasakyta kad rinkėjai, esantys bausmės atlikimo vietose, būtų įrašomi tik į rinkimų apylinkės, kurios teritorijoje jie nuolat gyvena iki pateko į bausmės atlikimo vietą, rinkėjų sąrašą, tai yra jie galėtų balsuoti tik jų nuolatinės gyvenamosios vietos rinkimų apygardose.

Balsavimas kariniuose vienetuose suteikia teisę balsuoti rinkėjams kariniuose vienetuose, kurie atlieka privalomąją karo tarnybą. Rinkėjai, atliekantys tikrąją karo tarnybą, valstybės tarnybą ar dirbantys pagal darbo sutartis tarptautinėse karinėse operacijose užsienyje, turi teisę balsuoti užsienyje esančiuose kariniuose vienetuose, dalyvaujančiuose tose tarptautinėse karinėse operacijose. Ši teisė, balsuoti minimiems asmenims, įtvirtint LR Savivaldybių tarybų rinkimų įstatyme tik nuo 2007 m. sausio 18 d. Pagal 2006 m. gruodžio 21 d. LR Savivaldybių tarybų rinkimų įstatymo redakciją, tarptautinėse operacijose užsienyje tarnaujantys kariai prarado galimybę balsuoti savivaldybių tarybų rinkimuose, nes minimas LR Savivaldybių tarybų rinkimų įstatymo redakcijos 64 straipsnio 1 dalis ir 67 straipsnio 1 dalis numatė galimybę kariniuose vienetuose balsuoti tik privalomąją karo tarnybą ar alternatyviają krašto apsaugos tarnybą atliekantiems asmenims.

⁷² LR Savivaldybių tarybų rinkimų įstatymo 31 straipsnio pakeitimo įstatymo projekto aiškinamasis raštas. 2003 m. lapkričio 27 d. Nr. IXP-3057;

Atkreiptinas dėmesys į tai, kad šių LR piliečių tarnyba užsienyje vykstančiose tarptautinėse operacijose yra laikino pobūdžio, todėl jie laikytini nuolatiniais atitinkamos savivaldybės, kurioje deklaruota jų gyvenamoji vieta, gyventojais. Akivaizdu, kad visi tarptautinėse operacijose tarnaujantys LR piliečiai ne dėl savo kaltės ir ne dėl nuo jų priklausančių aplinkybių negalėtų grįžti balsuoti savo rinkiminėse apylinkėse savivaldybių tarybų rinkimų dieną, jie taip pat negalėtų anksčiau balsuoti paštu, kol nėra galimybės sudaryti specialių pašto skyrius atitinkamose užsienio valstybėse veikiančiuose Lietuvos kariuomenės kariniuose vienetuose.⁷³

Tokiu būdu dėl tarnybinės pareigos atlikimo tarptautinėse operacijose užsienyje esantys LR piliečiai faktiškai neteko balso teisės savivaldybių tarybų rinkimuose. Abejotina, ar toks teisinis reguliavimas, kai valstybė atima galimybę balsuoti šiems piliečiams, atitinka Lietuvos Respublikos Konstitucijos 34 straipsnio 1 dalį, laiduojančią piliečiams rinkimų teisę, 119 straipsnio 2 dalį, įtvirtinančią visuotinę rinkimų teisę renkant savivaldybių tarybas, ir apskritai konstitucinius teisinės valstybės ir atviros pilietinės visuomenės principus.

Kadangi tiek dėl **a) balsavimo paštu**, tiek dėl **b) balsavimo internetu** šiuo metu kyla daug diskusijų, tad šių dviejų balsavimo būdų problematika bus nagrinėjama plačiau.

a) Balsavimas paštu (absenteistinis balsavimas)

2006 metų gruodžio 21 dieną LR Seimui priėmus naują LR Savivaldybių tarybų rinkimų įstatymo 64 straipsnio 1 dalies pataisą, buvo atsisakyta balsavimo paštu, išskyrus asmenims, kurie dėl sveikatos būklės ar amžiaus yra sveikatos priežiūros, socialinės rūpybos ar globos įstaigose arba atlieka privalomąją karo ar alternatyviąją karo tarnybą ir todėl negali atvykti balsuoti į rinkimų apylinkę, arba atlieka arešto ar laisvės atėmimo bausmę. Iki šiol galiojo tvarka, kuomet pilietis, turintis rinkėjo pažymėjimą, galėjo iš anksto balsuoti bet kuriame pašto skyriuje. Pasak pataisos iniciatorių - balsuojant paštu sudaromos sąlygos balsų pirkimui, tad piliečiai, savivaldybių tarybų rinkimų dieną negalėsiantys atvykti į balsavimo apylinkę, liks nebalsavę. Tokia įstatymo pataisa išties nėra labai gerai apgalvota ir pagrindinis argumentas, kad balsuojant paštu yra sudaromos sąlygos papirkti žmones nėra sviri, nes žmonės ir taip yra papirkinėjami prie balsavimo punktų ir su tuo nėra iš esmės kovojama. Be to balsuojančių paštu žmonių skaičius nėra labai didelis ir ši balsavimo

⁷³ LR Savivaldybių tarybų rinkimų įstatymo 2, 64, 65, 67 ir 69 straipsnių pakeitimo įstatymo projekto aiškinamasis raštas. 2007 m. sausio 11 d. Nr. XP-2002;

galimybė buvo labai reikalinga kituose miestuose gyvenantiems asmenims, kurie balsavimo metu neturi galimybės grįžti ir balsuoti pagal savo deklaruotą gyvenamą vietą, tai yra studentai bei kiti asmenys pavyzdžiui laikinai dirbantys kituose miestuose. Norint užkirsti kelią žmonių papirkinėjimui balsavimo metu reiktu spręsti problemą platesniu mastu, tai yra kreipti dėmesį į minėtus vykstančius žmonių papirkinėjimus balsuojant atvykus į balsavimo punktą, tai sudaro didžiąją papirkinėjimų dalį.

Draudimas balsuoti paštu pažeidžia studijuojančių teises. Lietuvos studentų atstovybių sąjungos duomenimis, 2004 m. rinkimuose į Seimą studentų aktyvumas buvo itin žemas. Rinkimuose nedalyvavo net 49,8 proc. studentų. Didesnė dalis studijuojančių norėdami balsuoti turėtų vykti į gimtuosius miestus, priėmus pataisas draudžiančias balsuoti paštu studentų aktyvumas dar labiau sumažės, nes jei žmonės nėra sąmoningi suvokti, kad jų nuomonė negali būti perkama, pavieniai draudimai problemos neišspręs. „Perkantys balsus“ ras kitų būdų kaip ir toliau manipuliuoti žmonių nuomone.⁷⁴

Draudimas pažeidžia studentų teisę išreikšti savo nuomonę jiems patogiu ir prieinamu būdu. Dauguma rinkimuose balsavusių studentų aktyviai naudojami galimybe balsuoti paštu, kadangi nuvykti į balsavimo vietą savo gimtuosiuose miestuose neturi galimybės.

Įstatymas nenumato galimybės anksčiau laiko (balsuojant paštu, balsuojant namuose ar kokia kita forma) rinkimų teisę įgyvendinti tiems asmenims, kurie dėl vykdomų tarnybos užduočių, dėl išvykimo ar kitų asmeninių priežasčių negali nustatytą dieną atvykti į rinkimų apylinkę. Nurodytiems asmenims tokiu reguliavimu suvaržoma teisė pareikšti savo valią rinkimuose.

Lietuvos Respublikos Konstitucijos 33 straipsnis piliečiams suteikia teisę dalyvauti valdant savo šalį tiek tiesiogiai, tiek per demokratiškai išrinktus atstovus. Konstitucijos 34 straipsnis numato, kad visi piliečiai, kuriems rinkimų dieną yra sukakę 18 metų, turi rinkimų teisę. Pabrėžtina, kad Konstitucijos 145 straipsnyje įtvirtinta, jog, net įvedus karo ar nepaprastąją padėtį, ši politinė piliečių teisė negali būti laikinai apribota.⁷⁵

Konstitucijos 119 straipsnio 2 dalyje numatyta, kad savivaldybių tarybų nariais Lietuvos Respublikos piliečius ir kitus nuolatinius administracinio vieneto gyventojus pagal įstatymą ketveriems metams renka Lietuvos Respublikos piliečiai ir kiti nuolatiniai administracinio vieneto gyventojai, remdamiesi visuotine, lygia ir

⁷⁴ <http://www.lrytas.lt> 2006 m. gruodžio 6 d. straipsnis - Draudimas balsuoti paštu pažeidžia studijuojančių teises;

⁷⁵ LR Konstitucijos 33, 34, 145 straipsniai. Valstybės žinios, 1992, Nr. 33-1014;

tiesiogine rinkimų teise, slaptu balsavimu. Lietuvos Respublikos savivaldybių tarybų rinkimų įstatymas turi nustatyti tokį rinkimų proceso reguliavimą, kuris užtikrintų, kad Konstitucijoje įtvirtinti rinkimų principai būtų realiai įgyvendinti.⁷⁶

Siekiant užtikrinti, kad būtų įgyvendintas konstitucinis tiesioginio balsavimo principas, įstatyme turi būti įtvirtintas išankstinio balsavimo institutas, kuriuo asmenims, negalintiems rinkimų dieną atvykti į rinkimų apylinkę, būtų užtikrinta galimybė įgyvendinti savo rinkimų teisę anksčiau nustatytos dienos. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas yra nurodęs, jog “konstitucinis demokratiškų rinkimų imperatyvas reikalauja, kad rinkėjams, negalintiems nustatytą dieną atvykti į rinkimų apylinkę dėl ligos, negalios, įkalinimo, vykdomų tarnybos užduočių, taip pat dėl išvykos ar kitų asmeninių priežasčių, būtų užtikrinama galimybė pareikšti savo valią rinkimuose. Įstatymų leidėjas turi konstitucinę pareigą nustatyti tokį teisinį reguliavimą, kad piliečiai, negalintys balsuoti rinkimų dieną, turėtų galimybę savo konstitucinę teisę įgyvendinti kitu metu. Įstatymų leidėjas, reguliuodamas su absenteistiniu balsavimu susijusius santykius, turi diskreciją, tačiau reguliuodamas šiuos santykius jis negali pažeisti Konstitucijoje įtvirtintų demokratiškų rinkimų principų.”⁷⁷

Apibendrinant, tai kas pasakyta, reikia suprasti tai, kad politinių partijų bei rinkimų organizatorių pareiga yra užtikrinti, kad nebūtų pažeidinėjami įstatymai, t.y. pareiga užtikrinti, kad nebūtų papirkinėjami rinkėjai, o ne įstatymu uždrausti tokį balsavimo būdą – balsavimą paštu.

b) Balsavimas internetu

Šiuo metu mūsų šalyje įstatymais įtvirtinti tik du balsavimo būdai – išankstinis balsavimas paštu ir balsavimas rinkimų apylinkėje rinkimų dieną. Rinkėjai, negalintys pasirinkti vieno iš šių būdų, praranda galimybę pasinaudoti rinkimų teise. Sparčiai vystantys informacinės technologijos, šią galimybę galėtų suteikti papildomas balsavimo būdas – balsavimas internetu.

Balsavimas internetu – nuotolinio elektroninio balsavimo būdas, kai rinkėjas gali išreikšti savo valią rinkimuose ar referendume naudodamasis interneto ryšiu, bet kurioje vietoje, kur yra interneto prieiga.

Pakeitus Savivaldybių tarybų rinkimų įstatymą ir palikus galimybę balsuoti paštu tik asmenims esantiems karinėje tarnyboje bei įkalinimo ar sveikatos priežiūros, socialinės rūpybos ar globos įstaigose atsirado naujų iniciatorių norinčių

⁷⁶ LR Konstitucijos 119 straipsnio 2 dalis. Valstybės žinios, 1992, Nr. 33-1014;

⁷⁷ 2004 m. lapkričio 5 d. LR Konstitucinio Teismo išvada "Dėl Seimo rinkimų įstatymo pažeidimų." Valstybės žinios, 2004, Nr. 163-5955;

pakeisti Lietuvos Respublikoje rinkimus reglamentuojančius įstatymus, kuriuose atsirastu nauja minėta galimybė balsuoti internetu. Tokia galimybė suteiktu asmenims balsuoti rinkimuose, taip pat ir savivaldybių tarybų rinkimuose negalintiems atvykti balsuoti pagal paskirtą balsavimo apylinkę.

Lietuvoje balsavimui internetu šiuo metu siūloma pasitelkti saugų ir patikimą būdą - elektroninės bankininkystės sistemą. Elektroninės bankininkystės sistema galėtų būti nesunkiai pritaikyta balsavimui internetu. Balsavimo internetu per bankų sistemas saugumą ir patikimumą patvirtina Valstybinės mokesčių inspekcijos ir komercinių bankų organizuota ir sparčiai populiarėjanti elektroninio pajamų deklaravimo sistema. Vienas pagrindinių šio balsavimo įteisinimo tikslų - sudaryti galimybę balsuoti rinkėjams neturintiems galimybių balsuoti šiuo metu numatytais būdais.

Balsavimas internetu:

- padidintų balsuojančiųjų per rinkimus skaičių, skatintų susidomėjimą modernia balsavimo forma;
- sudarytų sąlygas išeiviams aktyviau balsuoti;
- paskatintų užsienio lietuvius aktyviau dalyvauti politiniame Lietuvos gyvenime ir išlaikyti ryšius su Tėvyne,
- sudarytų galimybę balsuoti žmonėms, kurie rinkimų dieną yra išvykę ir negali ateiti į savo rinkiminę apylinkę;
- paspartintų informacinių technologijų plėtrą šalyje;
- palengvintų ir padarytų efektyvesnį balsų skaičiavimą ir rinkimų ar referendumo rezultatų nustatymą.⁷⁸

Pirmą kartą ES šalyse balsavimas internetu buvo išbandytas Estijoje 2005 m. Balsavimas buvo sėkmingas. Rinkėjai galėjo balsuoti įprastu būdu rinkimų dieną arba iš anksto internetu. Nors balsavusiųjų skaičius internetu siekė 2 procentus visų balsavusių asmenų, nereikia pamiršti, kad įdiegtos naujos technologijos neiškart tampa populiariomis. Kaip pavyzdį galima pateikti turto deklaraciją internetu, kuri laikui bėgant tampa vis populiareesnė, nes internetiniu būdu žmonės neišeidami iš namų ir taupydami laiką gali atlikti visus reikiamus veiksmus naudodamiesi savo kompiuteriu.

Šios naujovės priešininkai vėl primena galimybę, kad asmenys balsuojantys elektroniniu būdu bus papirkinėjami, be to toks sistemos įdiegimas nėra pigus. Atliktais paskaičiavimais tai kainuotų apie 2 milijonus litų. Bet žiūrint į tai, kad

⁷⁸ Balsavimo internetu rinkimuose ir referendume koncepcijos projektas. 2006m. liepos 14 d. Nr. XP-1563;

dar iki rinkimų dienos pradžios vykstant rinkiminėms agitacijoms, per kurias agitatoriai netgi vaikšto per rinkėjų namus bei duoda įvairias dovanas arba tiesiog už kelis litus perka balsus rinkimų dieną, tai nepakeis realios papirkinėjimo problemos.

Būtina įvertinti ir tai, kad centralizuota balsavimo sistema yra savo esme daug labiau pažeidžiama už išskaidytą. Dabartinė rinkimų sistema yra skaidri ir atvira didžiajai daugumai LR piliečių (nors gal ir ne kiekvienam visai suprantama). Pats esu dalyvavęs 2004 metų Seimo rinkimuose stebėtoju, todėl drąsiai taip tvirtinu. Atėjusio rinkėjo identifikavimas pagal asmens dokumentą, registravimas, biuletenio išdavimas, balsadėžės prieinamumas, balsų skaičiavimas rankomis ir pertikrinimas — kiekviena dalis gali būti suprantama kiekvienam žmogui, kuris baigė vidurinę mokyklą. Tai, kad Vyriausioji rinkimų komisija skelbia apylinkių balsavimo duomenis internete, padeda įsitikinti ir tuo, kad tie balsai buvo be klaidų įskaičiuoti į bendrą ir galutinį rinkėjų balsavimo rezultatą.

Siūlomos internetinio balsavimo sistemos patikimumą gali užtikrinti ir juo įsitikinti tik labai patyrę kiekvienos iš sistemos dalių (duomenų bazių, tinklų, kriptografijos ir t.t.) specialistai. Siūloma koncepcija numato, kad sistemos saugumą įvertintų specialistai, bet, mano nuomone: samdomais specialistais pasitikėti negalėtume dėl jų finansinio suinteresuotumo — niekas negali garantuoti, kad jiems kažkas nesumokės daugiau už Lietuvos Respubliką.

Todėl mano manymu prieš pradėdant diegti tokią technologiją privalu gerai išnagrinėti internetinę balsavimo sistemą turinčioje Estijoje, tai yra įsigilinti ar nebuvo nustatyti tokios sistemos pažeidimai (galimi balsu falsifikavimai), su kokiomis kitomis problemomis ši šalis susidūrė įvedus ir įteisinus tokią balsavimo sistemą. Arba grįžti prie buvusios balsavimo tvarkos paštu ir leisti asmenims, kurie dėl vykdomų tarnybos užduočių, dėl išvykimo ar kitų asmeninių priežasčių negali nustatytą dieną atvykti į rinkimų apylinkę.

10. Balsų skaičiavimas

Balsų skaičiavimui reglamentuoti LR Savivaldybių tarybų rinkimų įstatyme yra skirtas atskiras skirsnis. Jame gana smulkiai aprašoma visa balsų skaičiavimo tvarka. Pirminis balsų skaičiavimas vykdomas rinkimų apylinkėse. Šį darbą, pasibaigus balsavimui, organizuoja ir jam vadovauja rinkimų komisijos pirmininkas. Apylinkės rinkimų komisija, dalyvaujant ne mažiau kaip 3/5 jos narių, apžiūri apylinkės rinkimų balsadėžę, ar nepažeisti antspaudai ir ar nėra kitų požymių, liudijančių, kad ji galėjo būti atidaryta ar kitaip būtų buvę įmanoma iš jos išimti rinkimų

biuletenius. Pradedant balsų skaičiavimo procedūrą iš pradžių visi biuleteniai yra suskaičiuojami, skaičiuodama komisija visus biuletenius gali suskirstyti į grupes pagal rinkėjų už kandidatų sąrašus paduotus balsus. Suskaičiavus grupėse esančius biuletenius, nustatomi rinkėjų už kandidatų sąrašus paduoti balsai ir negaliojančių biuletenių skaičius. Po to, kai rinkimų komisija nustatė, kiek kandidatų sąrašai gavo apylinkės balsavimo patalpoje balsavusių rinkėjų balsų, pradedami skaičiuoti paštu balsavusių rinkėjų balsai.

Apylinkės rinkimų komisija visus balsavimo dokumentus ne vėliau kaip per 12 valandų perduoda apygardos rinkimų komisijai. Vyriausioji rinkimų komisija ir Vidaus reikalų ministerija privalo užtikrinti rinkimų dokumentų gabenimo ir juos gabenančių asmenų saugumą. Apygardos rinkimų komisija susumuoja apylinkės komisijų pateiktus duomenis, kuriuos prieš tai patikrina, tačiau nesant nesklandumams, biuletenių neperskaičiuoja.

Savo ruožtu apygardos rinkimų komisija susumuotus duomenis atitinkamai įformina ir perduoda juos Vyriausiajai rinkimų komisijai. Pastaroji turi išimtinę teisę pranešti išankstinius rinkimų rezultatus.

11. Rezultatų paskelbimas bei rezultatų panaikinimo galimybė

Rinkimų rezultatus nustato Vyriausioji rinkimų komisija po to, kai išnagrinėja visus skundus ir nustato visus rinkimų rezultatus visose rinkimų apygardose. Galutinius rinkimų rezultatus, išnagrinėjusi visus skundus ir nustačiusi visus rinkimų rezultatus šioje apygardoje, tvirtina Vyriausioji rinkimų komisija ne vėliau kaip per 7 dienas po rinkimų. Vyriausioji rinkimų komisija gali pripažinti rinkimų rezultatus rinkimų apygardoje negaliojančiais, jeigu nustato, kad šiurkštūs šio įstatymo pažeidimai, padaryti rinkimų apylinkėje arba rinkimų apygardoje, arba dokumentų suklastojimas ar jų praradimas turėjo esminės įtakos rinkimų rezultatams.

Kaip jau buvo minėta, kad partijos kandidatų sąrašas gautų mandatų į savivaldybių tarybas, jis turi įveikti rinkimų barjerą, t.y. jei už partijos sąrašą turi būti balsavę ne mažiau kaip 4% rinkimuose dalyvavusių rinkėjų. Koalicijos kandidatų sąrašas turi gauti bent 6% rinkimuose dalyvavusių rinkėjų balsų, kad jo sąrašė esantys kandidatai gautų mandatų.

Pasibaigus 2007 metų rinkimams į LR Savivaldybių tarybas kilo skandalai dėl balsų pirkimo kai kuriose rinkiminėse apylinkėse. Buvo gauti skundai iš Šalčininkų rajono ir Pagėgių savivaldybės. Pagėgiuose policija tyrė, ar balsai nebuvo perkami, o

Šalčininkuose buvo pradėtas ikiteisminis tyrimas dėl galimo trukdymo pasinaudoti rinkimų teise bei piktnaudžiavimo tarnyba.⁷⁹

2007 m. kovo 20 d. Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas patenkino vienos politinės partijos skundą dėl Vyriausiosios rinkimų komisijos sprendimo, kuriuo savivaldybių tarybų rinkimai, vykę Pagėgių rajone, pripažinti negaliojančiais.⁸⁰

Teismo nuomone, Vyriausiosios rinkimų komisijos sprendimas neatitiko įstatymo keliamų reikalavimų. Vyriausiosios rinkimų komisijos sprendime konstatuojama, kad aptariamoje rinkimų apygardoje organizuojant ir vykdant savivaldybės tarybos rinkimus buvo padaryti šiurkštūs Savivaldybių tarybų rinkimų įstatymo pažeidimai, kurie turėjo esminės įtakos Pagėgių rajono savivaldybės tarybos rinkimų rezultatams. Teismo teigimu, ši išvada nepagrindžiama jokiais objektyviais duomenimis, teisės aktų normomis.

Bylą nagrinėjusi teisėjų kolegija pažymėjo, jog Vyriausiosios rinkimų komisijos priimtame sprendime visiškai neapibūdinti konkretūs Savivaldybių tarybų rinkimų įstatymo pažeidimai. Taip pat nepateikti jokie motyvai, kaip nustatyti šiurkštūs pažeidimai padarė esminę įtaką rinkimų rezultatams.

Teisėjų kolegijos vertinimu, rimtų abejonių kelia išankstinio balsavimo organizavimas, kurio metu buvo neįprastai didelis rinkėjų aktyvumas. Taip pat Pagėgių savivaldybės mero bei savivaldybės administratorės dalyvavimas sprendžiant klausimus, susijusius su vienos iš Pagėgių rinkimų apygardos komisijos narių dalyvavimu rinkimų komisijos veikloje. Teismo nuomone, toks rinkimų organizavimas prieštarauja demokratiškų rinkimų principams, tačiau nei Vyriausiosios rinkimų komisijos sprendime, nei nagrinėjant bylą teisme nebuvo pateikta įrodymų dėl šių pažeidimų įtakos rinkimų rezultatams.

Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo teisėjų kolegija tenkino pareiškėjų prašymą ir panaikino Vyriausiosios rinkimų komisijos sprendimą, kuriuo Pagėgių rajono rinkimų apygardoje vykusią 2007 m. savivaldybių tarybų rinkimų rezultatai buvo paskelbti negaliojančiais.

Taip pat 2007 m. kovo 19 d. Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas tenkino politinės partijos prašymą įpareigoti Vyriausiosios rinkimų komisiją pripažinti rinkimus Švenčionyse galiojančiais.⁸¹ Teisėjų kolegija pažymėjo, kad Vyriausiosios

⁷⁹ <http://www.lrytas.lt> 2007 m. kovo 19 d. straipsnis - Teismas: rinkimai Švenčionių rajone - galiojantys;

⁸⁰ <http://www.lrytas.lt> 2007 m. kovo 20 d. straipsnis - Teismas: rinkimų rezultatai Pagėgiuose galioja;

⁸¹ Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo sprendimas 2007 m. kovo 20 d. Bylos Nr. R²-37/2007;

⁸¹ Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo sprendimas 2007 m. kovo 19 d. Bylos Nr. R⁵-35/2007;

rinkimų komisijos sprendimas neatitinka įstatymo keliamų reikalavimų. Vyriausiosios rinkimų komisijos sprendime konstatuojama, kad aptariamoje rinkimų apygardoje organizuojant ir vykdant savivaldybės tarybos rinkimus buvo padaryti šiurkštūs Savivaldybių tarybų rinkimų įstatymo pažeidimai, kurie turėjo esminės įtakos Švenčionių rajono savivaldybės tarybos rinkimų rezultatams. Teismo teigimu, ši išvada nepagrindžiama jokiais objektyviais duomenimis, teisės aktų normomis.

Anot Teismo, Vyriausiosios rinkimų komisijos priimtame sprendime visiškai neapibūdinti konkretūs Savivaldybių tarybų rinkimų įstatymo pažeidimai. Taip pat nepateikti jokie motyvai, kaip nustatyti šiurkštūs pažeidimai padarė esminę įtaką rinkimų rezultatams.

Teisėjų kolegijos vertinimu, byloje įrodytas tik vienas draudimo naudotis tarnybine padėtimi bandant paveikti rinkėjų valią pažeidimas, kuris tuo pačiu yra ir draudimo papirkti rinkėjus pažeidimas. Teismas, pripažinęs vienintelį šiurkštą Savivaldybių tarybų rinkimų įstatymo pažeidimą, konstatavo, kad jis nepadarė esminės įtakos, kaip to reikalauja įstatymas, rinkimų rezultatams.

Apibendrinant tai kas pasakyta, reikia nepamiršti, kad rinkėjai turi įtakos galimybių ne tik rinkimų metu, bet ir tarp rinkimų. Klaidinga manyti, kad balsavimas kas kelerius metus yra vienintelis politinis rinkėjų aktas ir vienintelė jų įtakos politikai priemonė. Tai, kad ateityje teks stoti prieš rinkėjus, drausmina valdančiąsias partijas ir skatina jas konsultuotis su visuomene. Kitaip sakant, rinkimai nesibaigia tuomet, kada į balsavimo urną patenka paskutinis biuletenis. Egzistuoja daug būdų, kuriais rinkėjai tarp rinkimų gali daryti įtaka vietos savivaldai: pvz., kurti savanoriškas organizacijas visuomeninėms kampanijoms organizuoti, palaikyti ryšius su išrinktais tarybos nariais ir t.t. Be to, ir per žiniasklaidos priemones galima nuolat veikti visuomenės nuomonę.⁸²

12. Rinkiminiai ginčai ir jų sprendimo tvarka

Vienas svarbiausių ir veiksmingiausių rinkimo proceso kontrolės būdų – galimybė apskųsti rinkimus organizuojančių institucijų veiklą, jei manoma kad buvo pažeista rinkimų tvarka. LR Savivaldybių tarybų rinkimų įstatymas numato šias tris galimų skundų rūšis:

- Skundai dėl rinkėjų sąrašų;
- Skundai dėl rinkimų komisijų sprendimų, priimtų iki balsavimo pabaigos;
- Skundai dėl rinkimų komisijų sprendimų, priimtų pasibaigus balsavimui;

⁸² Lietuvos politinės sistemos studijų šaltiniai "Vilniaus universiteto leidykla" Vilnius, 1997m., p.113-114;

Skundai dėl rinkėjų sąrašų. LR Savivaldybių tarybų rinkimų įstatymo 33 straipsnio 1 dalyje yra nustatyta, kad rinkėjas ar atstovas rinkimams skundus dėl rinkėjų sąraše padarytų klaidų gali pateikti apylinkės rinkimų komisijai likus ne mažiau kaip 7 dienoms iki rinkimų. Apylinkės rinkimų komisija skundą privalo išnagrinėti ir sprendimą priimti tuoj pat arba ne vėliau kaip per 2 dienas nuo skundo gavimo, jeigu iki rinkimų dienos liko daugiau kaip 10 dienų.

LR Konstitucija nustato, jog piliečiui turi būti palikta galimybė ginti savo teises teisme, todėl apylinkės rinkimų komisijos sprendimas per 3 dienas gali būti apskūstas atitinkamos apygardos administraciniam teismui, kuris skundą išnagrinėja per 2 dienas. Teismo sprendimas yra galutinis.

Skundai dėl rinkimų komisijų sprendimų, priimtų iki balsavimo pabaigos. Partija, iškėlusį kandidatą į savivaldybės tarybos narius, kandidatas į savivaldybės tarybos narius, atstovas rinkimams, rinkimų stebėtojas gali apskūsti rinkimų komisijos sprendimą, priimtą iki balsavimo pabaigos. Sprendimai skundžiami laikantis hierarchinio principo:

- Apylinkės rinkimų komisijos sprendimas – apygardos rinkimų komisijai;
- Apygardos rinkimų komisijos sprendimas – Vyriausiajai rinkimų komisijai;
- Vyriausiosios rinkimų komisijos sprendimas – Lietuvos vyriausiajam administraciniam teismui;

Skundai dėl rinkimų komisijų sprendimų, priimtų pasibaigus balsavimui. Ne vėliau kaip per 24 valandas nuo protokolų surašymo partijos, iškėlusios kandidatų į savivaldybės tarybos narius sąrašus, kandidatai į savivaldybės tarybos narius, atstovai rinkimams, rinkimų stebėtojai apylinkių rinkimų komisijų sprendimus dėl balsų skaičiavimo protokolų surašymo gali apskūsti apygardos rinkimų komisijai. Šie skundai turi būti išnagrinėti ne vėliau kaip per 24 valandas. Apygardos rinkimų komisijos sprendimai dėl balsų skaičiavimo protokolų surašymo gali būti apskūsti Vyriausiajai rinkimų komisijai ne vėliau kaip per 72 valandas nuo protokolų surašymo ir privalo būti išnagrinėti iki oficialaus galutinių rinkimų rezultatų paskelbimo.

Kadangi Vyriausioji rinkimų komisija nėra galutinė instancija nagrinėjanti rinkiminiuosius ginčus, tai Lietuvos vyriausiajam administraciniam teismui iki pirmojo naujai išrinktos savivaldybės tarybos posėdžio gali būti apskūstas bet kuris Vyriausiosios rinkimų komisijos sprendimas ar kita jos veika per 5 dienas po Vyriausiosios rinkimų komisijos sprendimo įsigaliojimo. Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas šiuos skundus išnagrinėja per 5 dienas. Jo sprendimai įsiteisėja nuo paskelbimo.

Pabaigai, yra apžvelgiama, kokio tipo bylos buvo nagrinėtos vykstant 2007 metų rinkimams į savivaldybių tarybas. Lietuvos vyriausias administracinis teismas išnagrinėjo netoli 40 skundų dėl LR Vyriausiosios rinkimų komisijos priimtų sprendimų. Didžiausia dalis kilusių ginčų, tarp Vyriausiosios rinkimų komisijos ir kandidatų į savivaldybių tarybas, buvo dėl, jau aptartų ankstesnėje darbo dalyje, gyvenamosios vietos nedeclaravimo atitinkamoje savivaldybės teritorijoje.⁸³ Taip pat, nemažai skundų išnagrinėta dėl, taip pat darbe aptartų, kandidatų, nenurodžiusių (pagal LR Savivaldybių tarybų rinkimų įstatymo 89 straipsnį), kad teismo buvo pripažinti kaltais.⁸⁴ LR Konstitucinį teismą pasiekusios bylos dėl Vyriausiosios rinkimų komisijos atsisakymo įregistruoti pavienius kandidatus, kandidatuojančius ne per partijų sąrašus, taip pat, iki administracinės bylos sustabdymo ir perdavimo ją nagrinėti LR Konstituciniam teismui, buvo nagrinėjamos Lietuvos vyriausiajame administraciniame teisme.⁸⁵

⁸³ Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo sprendimas. 2007 m. vasario 9 d. Bylos Nr. R¹⁰-17/2007;

Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo sprendimas. 2007 m. vasario 6 d. Bylos Nr. R¹¹-3/2007;

⁸⁴ Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo sprendimas. 2007 m. vasario 21 d. Bylos Nr. R³-25-2007;

Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo sprendimas. 2007 m. vasario 27 d. Bylos Nr. R⁷-31/2007;

⁸⁵ Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo sprendimas. 2007 m. vasario 23 d. Bylos Nr. R⁵-09/2007;

Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo sprendimas. 2007 m. vasario 24 d. Bylos Nr. R⁶-32/2007;

Išvados

1. Išanalizavus rinkimų tvarką ir procesą galima teigti, kad rinkimai – demokratinis procesas, kuriuo metu kiekvienos savivaldybės nuolatiniai gyventojai išsirenka atstovus, – savivaldybės tarybos narius – kuriems pavedama tvarkyti vietos savivaldos reikalus bei vykdyti įsipareigojimus. Rinkimų procesas susideda iš daugelio etapų: rinkimų paskelbimo, rinkimų apygardų ir apylinkių nustatymo, rinkimų komisijų bei rinkėjų sąrašų sudarymo, rinkiminės agitacijos, balsavimo, balsų skaičiavimo ir kitų stadijų. Kiekviena iš šių stadijų yra reikšminga ir užima savo vietą rinkimų procese.

2. Siekiant apžvelgti savivaldos bei jos vykdomųjų organų vystymosi raidą Lietuvoje, magistro darbe buvo apžvelgta nuo XIV amžiaus iki šių dienų galiojusi – institucijų įgyvendinančių savivaldos teisę istoriniai aspektai. Skirtingu istorijos laikotarpiu žmonės skirtingai suprato demokratiją ir savivaldą. Bendriausia prasme demokratija yra politinė veikla, kai gerbiama, vertinama ir atsižvelgiama į kiekvieno piliečio teises ir interesus. Savivaldos teisės įgyvendinama per atitinkamas savivaldybių tarybas. Savivaldybių tarybos yra renkamos, nes rinkimai atstovaujamoje demokratijoje yra svarbiausias valstybės valdžios teisėtumo pagrindas.

3. Pagrindinis demokratinio valdymo principas yra tas, kad suverenitetas priklauso žmonėms, valstybės tautai. Tauta savo vietos valdžią įgyvendina ne tiesiogiai, bet per renkamus atstovus. Rinkimų teisė – būtinas demokratinės valstybės, atviros pilietinės visuomenės elementas.

1990 m. kovo 11 d. atkūrus Lietuvos nepriklausomybę vėl tapo aktualu atkurti demokratinę rinkimų sistemą. 1992 m. priimtoje LR Konstitucijoje yra deklaruojami pagrindiniai principai, kuriais vadovaujantis turi vykti rinkimai. Ji skelbia, kad savivaldybių tarybų nariais Lietuvos Respublikos piliečius ir kitus nuolatinis administracinio vieneto gyventojus pagal įstatymą ketveriems metams renka Lietuvos Respublikos piliečiai ir kiti nuolatiniai administracinio vieneto gyventojai, remdamiesi visuotine, lygia ir tiesiogine rinkimų teise ir slaptu balsavimu. Tik remiantis šiais principais išrinkta savivaldybių taryba gali būti laikoma teisėtai ir demokratiškai atstovaujanti tautai.

4. Ištyrus LR Savivaldybių tarybų rinkimų teisinį reglamentavimą bei jo pokyčius galima, pastebėti esant trūkumų. Atkūrus Lietuvos Respublikos nepriklausomybę LR Savivaldybių deputatų rinkimai buvo vykdomi pagal mažoritarinę rinkimų sistemą (LR Savivaldybių tarybų deputatų rinkimų įstatymo 1 straipsnis). Nuo 1994 metų, priėmus LR Savivaldybių tarybų rinkimų įstatymą, mažoritarinė rinkimų sistema buvo pakeista į proporcinę. Per visą šį laikotarpį buvo diskutuojama ar ši

(proporcinė) rinkimų sistema atitinka vietos savivaldos sampratą, nes asmenys kandidatuoti į savivaldybių tarybas gali tik per politinių partijų sąrašus. Manychiau, kad būtina keisti šią sistemą suteikiant galimybę ir nuolat gyvenantiems piliečiams bei jų susivienijimams kandidatuoti į savivaldybių tarybas.

Taip pat, netinkamai yra sureguliuota ir balsavimo paštu koncepcija. LR piliečiai ir kiti nuolatiniai administracinio vieneto gyventojai, remdamiesi visuotine, lygia ir tiesiogine rinkimų teise, slaptu balsavimu renka savivaldybių tarybų narius. Tai reiškia, kad LR savivaldybių tarybų rinkimų įstatymas turi nustatyti tokį rinkimų proceso reguliavimą, kuris užtikrintų, kad Konstitucijoje įtvirtinti rinkimų principai būtų realiai įgyvendinti. Kad užtikrinti tiesioginio balsavimo principą įstatyme turi būti įtvirtintas išankstinio balsavimo institutas, kuriuo asmenims, negalintiems rinkimų dieną atvykti į rinkimų apylinkę, būtų užtikrinta galimybė įgyvendinti savo rinkimų teisę.

5. Nuolatiniai bandymai keisti savivaldos institucijų formavimo tvarką (pvz. Siūlymas kartu vykdyti LR Prezidento ir LR Savivaldybių tarybų rinkimus) sulaukia diskusijų tiek Seime, tiek savivaldybėse, tiek ir visuomenėje. Taip pat viešai buvo ir yra svarstoma galimybė įvesti tiesioginius mero rinkimus, tačiau esminiai savivaldos institucijų formavimo pakeitimai yra susiję su LR Konstitucijos keitimu, o tai padaryti nėra paprasta, nes konstitucijos keitimas yra sudėtinga procedūra, nes siekiant pakeisti Konstitucijos nuostatas reglamentuojančias Vietos savivaldą ir valdymą, dėl jų turėtų būti balsuojama Seime du kartus. Tarp šių balsavimų turi būti daroma ne mažesnė kaip trijų mėnesių pertrauka. Įstatymo projektas dėl Konstitucijos keitimo laikomas Seimo priimtu, jeigu kiekvieno balsavimo metu už tai balsavo ne mažiau kaip 2/3 visų Seimo narių.

6. Teisinis reguliavimas turi būti aiškus ir tikslus. Negali būti tokios situacijos, kai rinkimų įstatymai keičiami prasidėjus rinkimų procesui. Manychiau, kad tai prieštarauja teisinės valstybės, teisinio aiškumo bei teisinio tikrumo principams. Tai reiškia, kad įstatymu sureguliuoti rinkiminiai santykiai turi būti ne tik paskelbti viešai, bet su jais turi būti ir tinkamai susipažinta. Dažnas savivaldybių rinkimų įstatymo keitimas, likus vos keliems mėnesiam ar savaitėm iki rinkimų pradžios, ar netgi prasidėjus rinkimų procesui neleidžia nusistovėti rinkimų tvarkai.

Santrauka

Šio darbo tema yra Savivaldybių tarybų rinkimų teisinio reglamentavimas ir jo pokyčiai. Įžanginėje darbo dalyje yra pristatoma darbo koncepcija, aptariami darbo tikslai, objektas bei pagrindiniai naudojami literatūros šaltiniai. Pradedant šnekėti apie savivaldybių tarybų rinkimus yra pristatoma ir paaiškinama, kas apskritai yra vietos savivalda, apibrėžiama jos samprata. Lietuva yra ratifikavusi Europos vietos savivaldos chartiją. Tai vienas iš pagrindinių teisės šaltinių, įtvirtinančių savivaldos institucijų administracinės struktūros, vietos valdymo institucijų administracinės priežiūros bei kitus svarbius vietos savivaldos organizavimo ir veiklos principus.

Taip pat darbe yra apžvelgiamas, istoriniu aspektu, vietos savivaldos vystymasis bei institucijų įgyvendinančių savivaldos teisę atsiradimas nuo XIV amžiaus iki šių dienų.

Prieš pradedant kalbėti apie pačius rinkimus į savivaldybių tarybas, darbe yra pristatoma ir paaiškinama kas yra rinkimai, apibūdinamos pasaulyje populiariausios rinkimų sistemos bei naudojamas rinkimų sistema Lietuvoje renkant narius į savivaldybių tarybas. Kadangi, kaip minėta, darbe yra kalbama apie savivaldybių tarybų rinkimus, tai šiame darbe taip pat yra apžvelgiamas pats rinkimų procesas, nuo pačios pirminės stadijos, pasiruošimo rinkimams, iki balsų paskelbimo. Taip pat darbe yra apžvelgiamas ateityje galimas balsavimas internetu, ir tokio balsavimo teigiamos ir neigiamos pusės.

Kadangi viena iš svarbesnių problemų šiai dienai yra mišri savivaldybių tarybų rinkimų sistema, kuri leistų kandidatuoti į tarybas ne tik per partijų sąrašus, bet ir pavieniams asmenims, todėl šis klausimas yra taip pat svarstomas šiame darbe. Analogišką atgarsį yra sukėlę ir siūlomi įvesti tiesioginiai mero rinkimai. Kadangi šiuo klausimu yra daug nuomonių ir svarių pasiūlymų vis dėlto įvesti tokius mero rinkimus, todėl šis klausimas taip yra nagrinėjamas šiame darbe.

Pagrindinę darbo dalį sudaro LR Savivaldybių tarybų rinkimų procesas, rinkimų proceso reglamentavimas bei su tuo susijusios problemos. Darbe yra nuosekliai kalbama apie visą savivaldybių tarybų rinkimų proceso eigą, nuo pradinės stadijos – pasiruošimo rinkimams, iki galutinės – rezultatų paskelbimo. Kadangi, kaip minėta, vienas iš darbo tikslų yra apžvelgti rinkimų į savivaldybių tarybas teisinio reglamentavimo pokyčius, tai nagrinėjant rinkimų eigą į savivaldybių tarybas, taip pat yra apžvelgiami svarbiausi teisinio reglamentavimo pokyčiai bei problematika.

Summary

The topic of this graduation dissertation is Legal regulation and changes of common council election in the Republic of Lithuania. In the opening part the conception, goals, objectives and mainly used literature is being presented. Before talking about legal regulation of common council election, the notion of local self-government is introduced. Lithuania has ratified European Charter of Local Self-Government. It is one of the main sources of the law that solidifies principles of local self-government institutions and self-government structure.

The historical aspects of local self-government and institutions embodying law of self-government development since 14th century is being reviewed in this master's final work.

Before analyzing the common council election the conception of election and systems of election used in the world and Lithuania is being reviewed. As mentioned before – whereas the election of common council is being described in this master's final work, the whole process, starting from primary stage – preparation, to the final stage – result announcing, of common council election is being analyzed too. Voting via internet is also on the matter that is discussed in this work. The negative and positive aspects are given too.

One of the biggest and important problems is semi-proportional voting system, which gives an opportunity to be elected not only for people registered in the party list but also for individuals. This matter is being also considered in this work. The parallel matter has raised a many discussions to institute a direct election of Mayor. Forasmuch there are many opinions and suggestions concerning this kind of Mayor Election therefore this question is also reviewed in this master's final work.

The main part of this work contains analysis about process, changes and problems of legal regulation of common council election in the Republic of Lithuania. There are discussed problems related to the election process. Cases of the Constitutional Court of the Republic of Lithuania and the Supreme Administrative Court of Lithuania are being analyzed concerning common council election.

Literatūra

Specialioji literatūra:

1. Egidijus Šileikis. Alternatyvi konstitucinė teisė. Vilnius, 2005
2. Lietuvos konstitucinė teisė. Vilnius, 2002;
3. Lietuvos politinės sistemos studijų šaltiniai "Vilniaus universiteto leidykla". Vilnius, 1997;
4. G. Vitkus. Politologijos įvadas. Vilnius, 1992;
5. G. Vitkus. Politologijos įvadas. Vilnius, 2001;
6. G. Sartori. Lyginamoji konstitucinė inžinerija. Kaunas, 2001;
7. Valstybės pagrindai 1996 m. (1 tomas);
8. Valstybės pagrindai 1996 m. (2 tomas);
9. Doc. R. Stačiokas "Savivaldos raida Vilniuje. Savivaldybė. 1993 m. Nr.4;
10. Vyriausiosios rinkimų komisijos įstatymo projekto aiškinamasis raštas. 2002 m. balandžio 22 d. Nr. IXP-1554;
11. Savivaldybių tarybų rinkimų įstatymo 31 straipsnio pakeitimo įstatymo projekto aiškinamasis raštas. 2003 m. lapkričio 27 d. Nr. IXP-3057;
12. Savivaldybių tarybų rinkimų įstatymo 2, 64, 65, 67 ir 69 straipsnių pakeitimo įstatymo projekto aiškinamasis raštas. 2007 m. sausio 11 d. Nr. XP-2002;
13. M. Riomeris. Valstybės teisė. Skaitytų paskaitų stenogramos T. 2. Kaunas, 1930;
14. Sravnitelnoje konstitucionnoje pravo. Maskva, 1996;
15. Mišin A. A. Konstitucionnoje (gosudarstvenoje) pravo zarubežnych stran. Maskva, 1996;
16. Čirkyn V. E. Konstitucionnoje pravo zarubežnych stran. Maskva, 1997;
17. Jengibarian R. V., Tadevosian E. V., Konstitucionnoje pravo. Maskva, 2000;

Norminiai teisės aktai:

1. LR Konstitucija. Valstybės žinios, 1992, Nr. 33-1014;
2. LR Savivaldybių tarybų deputatų rinkimų įstatymas. 1993 m. kovo 25 d. Nr. XI-3455
3. LR savivaldybių tarybų rinkimų įstatymas. Valstybės žinios, 1994, Nr. 53-996; 1996, Nr. 126-2944; 1999, Nr. 93-2710; 2006, Nr. 143-5445;
4. LR vietos savivaldos įstatymas. Valstybės žinios, 1994, Nr. 55-1049; 2000, Nr. 91-2832;
5. Europos vietos savivaldos chartija. Valstybės žinios, 1999, Nr. 82-2418;

6. Balsavimo internetu rinkimuose ir referendume koncepcijos projektas Nr. XP-1563 2006 m. liepos 14 d.
7. LR Prezidento dekretas Nr. 1K-832 2006 m. gruodžio 14 d.;
8. Gyvenamosios vietos deklaravimo įstatymas Valstybės žinios, 1998, Nr. 66-1910;
9. Vyriausiosios rinkimų komisijos įstatymas. Valstybės žinios, 2002, Nr. 68-2774;
10. Visuotinė žmogaus teisių deklaracija. 1948 m. gruodžio 10 d.;

Teismų praktika:

1. 1998 m. vasario 18 d. LR Konstitucinio Teismo nutarimas "Dėl savivaldybių veiklos administracinės priežiūros subjektų." Valstybės žinios, 1998, Nr. 18-435;
2. 1998 m. lapkričio 11 d. LR Konstitucinio Teismo nutarimas "Dėl reikalavimo kandidatams į Seimo narius ar į savivaldybių tarybų narius, turintiems užsienio valstybės pilietybę, atsisakyti kitos valstybės piliečio priesaikos." Valstybės žinios, 1998, Nr. 100-2791;
3. 2000 m. gegužės 8 d. LR Konstitucinio Teismo nutarimas "Dėl operatyvinės veiklos." Valstybės žinios, 2000, Nr. 39-1105;
4. 2000 m. gruodžio 21 d. LR Konstitucinio Teismo nutarimas "Dėl narystės daugiabučių namų savininkų bendrijose." Valstybės žinios, 2000, Nr. 110-3536;
5. 2002 m. sausio 14 d. LR Konstitucinio Teismo nutarimas "Dėl valstybės ir savivaldybių biudžetų rodiklių." Valstybės žinios, 2002, Nr. 5-186;
6. 2002 m. gruodžio 24 d. LR Konstitucinio Teismo nutarimas "Dėl savivaldos atstovaujamųjų ir vykdomųjų institucijų kompetencijos." Valstybės žinios, 2003, Nr. 19-828;
7. 2003 m. kovo 17 d. LR Konstitucinio Teismo nutarimas "Dėl „Mažeikių naftos“ ir jos dukteriniu bendrovių reorganizavimo įstatymo." Valstybės žinios, 2003, Nr. 27-1098;
8. 2004 m. liepos 1 d. LR Konstitucinio Teismo nutarimas "Dėl Lietuvos Respublikos Seimo statuto (1998 m. gruodžio 22 d. redakcija) 15 straipsnio 4 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai." Valstybės žinios, 2004, Nr. 105-3894;
9. 2004 m. lapkričio 5 d. LR Konstitucinio Teismo išvada "Dėl Seimo rinkimų įstatymo pažeidimų." Valstybės žinios, 2004, Nr. 163-5955;

10. 2004 m. gruodžio 29 d. LR Konstitucinio Teismo nutarimas "Dėl organizuoto nusikalstamumo užkardymo." Valstybės žinios, 2005, Nr. 1-7;
11. 2007 m. vasario 9 d. LR Konstitucinio Teismo nutarimas "Dėl savivaldybių tarybų rinkimų." Valstybės žinios, 2007, Nr. 19-722;
12. LVAT 2007 m. kovo 20 d. sprendimas. Bylos Nr. R²-37/2007;
13. LVAT 2007 m. kovo 19 d. sprendimas. Bylos Nr. R⁵-35/2007;
14. LVAT 2007 m. vasario 27 d. sprendimas. Bylos Nr. R⁷-31/2007;
15. LVAT 2007 m. vasario 24 d. sprendimas. Bylos Nr. R⁶-32/2007;
16. LVAT 2007 m. vasario 23 d. sprendimas. Bylos Nr. R¹⁰-29/2007;
17. LVAT 2007 m. vasario 23 d. sprendimas. Bylos Nr. R¹¹- 30/2007;
18. LVAT 2007 m. vasario 23 d. sprendimas. Bylos Nr. R⁵-09/2007;
19. LVAT 2007 m. vasario 22 d. sprendimas. Bylos NR. R⁵-22/2007;
20. LVAT 2007 m. vasario 22 d. sprendimas. Bylos Nr. R¹⁷-8/2007;
21. LVAT 2007 m. vasario 21 d. sprendimas. Bylos Nr. R⁷-23/2007;
22. LVAT 2007 m. vasario 21 d. sprendimas. Bylos Nr. R³-25-2007;
23. LVAT 2007 m. vasario 20 d. sprendimas. Bylos Nr. R¹⁷-18/2007;
24. LVAT 2007 m. vasario 19 d. sprendimas. Bylos Nr. R²-20/2007;
25. LVAT 2007 m. vasario 12 d. sprendimas. Bylos Nr. R¹¹-16/2007;
26. LVAT 2007 m. vasario 12 d. sprendimas. Bylos Nr. R⁶-11/2007;
27. LVAT 2007 m. vasario 9 d. sprendimas. Bylos Nr. R¹⁰-17/2007;
28. LVAT 2007 m. vasario 8 d. sprendimas. Bylos Nr. R²-12/2007;
29. LVAT 2007 m. vasario 6 d. sprendimas. Bylos Nr. R¹⁶-5/2007;
30. LVAT 2007 m. vasario 6 d. sprendimas. Bylos Nr. R¹¹- 3/2007;
31. LVAT 2007 m. vasario 6 d. sprendimas. Bylos Nr. R¹⁰-6/2007;
32. LVAT 2007 m. vasario 6 d. sprendimas. Bylos Nr. R³-4/2007;
33. Europos žmogaus teisių teismo 2006 m. kovo 28 d. sprendimas byloje Sukhovetsky prieš Ukrainą, Nr. 13716/02;

Interneto svetainės:

1. Vyriausiosios rinkimų komisijos interneto svetainė: <http://www.vrk.lt>;
2. Lietuvos savivaldybių portalas: <http://www.savivaldybes.lt>;
3. Lietuvos respublikos seimas: <http://www.lrs.lt>;
4. <http://www.lrytas.lt> 2006 m. gruodžio 6 d. straipsnis - Draudimas balsuoti paštu pažeidžia studijuojančių teises;

5. <http://www.lrytas.lt> 2007 m. kovo 19 d. straipsnis - Teismas: rinkimai Švenčionių rajone - galiojantys;
6. <http://www.lrytas.lt> 2007 m. kovo 20 d. straipsnis - Teismas: rinkimų rezultatai Pagėgiuose galioja;